

ВНУТРА

СТУДЕНТЫ
№ 2

МЕТСК-1923

„ПОЛЫМЯ“

БЕЛАРУСКАЯ ШТОМЕСЯЧНАЯ ЧАСОПІСЬ

Літаратуры, політыкі, эканомікі, культуры й публіцыстыкі.

Выходзіць у г. Менску, пачынаючы ад снежня месяца 1922 г.

У часопісі прымаюць удзел выдатнейшыя беларускія песьняры, пісьменьнікі й публіцысты.

ПЕРАДПЛАТА ПРЫМАЕЦЦА

на кожны сшытак асобна ў канторы часопісі

Менск, бульвары Архірэйскі д. 1 ў Беларускай Бюро пры Наркам-асьеде РСФСР, Масля, Сраценскі бул., д. 6.

Беларускія кніжкі, надрукаваныя у Вэрліне:

Ц. Гартны—Соні Цаліны. ч. I. Бацькава Воля. Раман.

Ц. Гартны—Песьні працы і змаганьня. Зборнік першаў.

С. Некрашэвіч—Беларускі Лемантар.

В. Тарашкевіч—Беларуская Граматына для шкول.

А. Круталевіч—Элемэтарная альгебра, ч. I.

Цыгельман—Асновавыя пачаткі арытмэтыкі.

У. Тарраўскі—Лірыкі. Беларускі песеннік на 4 гады.

ПРАДАЮЦЦА ў КНИГАРНІ

Беларускага Коопэрацыйнага Выдавецтва

«САВЕЦКАЯ БЕЛА РУСЬ» (бувш. «Адраджэньне»)

МЕНСК, 6-й у. Гусарнатарская, 3-ці дом Сімашэу.

ПРЫМАЕЦЦА ПЕРАДПЛАТА
памесячна на штодзённую

БЕЛАРУСКУЮ ГАЗЕТУ

„САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ“

выданьне Цэнтральн. Выканаўчага Камітэту Саветаў Беларусі,

якая выходзіць у г. Менску чацьверты год.

Цана аднаго нумару ў студзеньскім нумары 60 к. (грам. вып. 1923 г.).

Адрас рэдакцыі: Менск, 6. Заларэўская, д. № 97.

Пролетары усіх краёў, злучайцеся!

30

17

ПОЛЫМЯ

БЕЛАРУСКАЯ ШТОМЕСЯЧНАЯ ЧАСОПІСЬ
ЛІТАРАТУРЫ, ПОЛІТЫКІ, КУЛЬТУРЫ,
ЭКАНОМІКІ І ПУБЛІЦЫСТЫКІ

Ба 1341 Хр.

№ 2

СТУДЗЕНЬ 1923

БЕЛАРУСКАЕ КООПЭРАЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКАЕ ТАВАРЫСТВА
„САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ“, МЕНСК, 1923.

200

474

1951

ПОЛПМ

ВНЕШНЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО
СВЯЗЕЙ, КОМПАНИИ, НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО

№ 2

1951

ОБЩЕСТВЕННЫЕ
СВЯЗИ

Люблю.

Балотам сьнежным праз сасоньнік,
Які смалёвым пахам вабіць,
Прастор балот зімою соннай
Люблю санямі разухабіць.

Люблю, як кусьцік ізкарослы.
Калі з саней назад паглянеш,
Нібы, адкінуушы ён вёслы,
Плыве на белым акіяне.

Пукаты стог люблю аб'ехаць.
Сьляды наўкол зрабіць палозьзем.
І сена, выскубнуушы вехаць,
Люблю раскідаць па дарозе.

Люблю, як санкі мчацца з плачам,
Пісклявы гымн зіме заводзяць,
А конь падкуты чортам скача,
Нібы па шкле, па гладкім лёдзе.

Люблю захутацца кажухам,
Згайсаць ад меж да меж краіну,
І крыкнуць гучна завірухам,
Што ў хвалях белых не загіну.

І зноў ляцець... Дуга хай звоніць.
Пакуль конь лейцы не аслабіць...
Прастор балот зімою соннай
Люблю санямі разухабіць...

М. Чарот.

* * *

Ц. Гартнаму

Поле ціха шаптала калосьсем,
Як находзіла ворагау раць...
Гэта ты у чырвоную восень
Сонны край свой пачау вартаваць.

На шляху, на прыбітым гасьцінцы,
На здратованых коньмі палёх,—
Гучны кліч твой, як водбліск зарніцы,
Адгалосам жывучым разьлёг...

Кургану не паяліся песьні,—
Кім насыпаны, хто там ляжыць,—
У зямлі, спачываць ім ня цесна,
Не гнятуць іх гнілыя крыжы.

Ты вярбою шумеу пры дарозе,
Гольлем вабячы неба блакіт,
Да тых гоняў хіліўся бярозай,
Дзе прастор быў крывёю заліт.

Шмат разоў ты у полімі жыцьця
Захліпнуцца зьбіраўся бяз сьлёз,
Калі вецер пажоўклае лісьце
Па загонах спустошаных нёс.

І на хвалях вады ружаватай
Човен твой перадлыў ужо мель,
Разагнаў ты штандарам узнятым
Над балотам туманную бель.

М. Чарот.

Крык вуліцы.

Агонь і кроу. Як пчолы, кулі
Са сьвістам лётаюць ля вух.
Наш дзень прыйшоў,—ой, гулі-гулі—
Паўстань, спагарджаны наш дух!
Над намі кпілі, зьдзек над намі
Тварылі ўсе, забыўшы грэх.
Цяпер мы робім над панамі
Апошні суд, суд не на сьмех...
Агонь і кроу—вось наша кара.
Няхай дрыжыць і гіне кат!
Наш час—ня сон, наш час—ня мара—
Ня будзе пан і сонцу рад!
Упаў таварыш... вянок славы
Ён атрымае ў лепшы час.
Няхай сьмяюцца ваўкадавы,
Што меней стала, меней нас.
Гараць дамы, гараць архівы.
А ў іх здабыткі ўсіх вякоў.
Ну што-ж? Затое палахлівых
Ня будзе духу йржавых коў!
Гэй, хто ня умёр, гэй, сябар працы!
Бяры аружжа і—ў агонь,
Каб адабраць усе палацы,
Што паўзьяла твая далонь!

Аркадзь Морнаўна.

Сьцены.

Цаглінка к цаглінцы і—сьцены паўсталі...
Старайцеся, брацьці, дык стане і столь!
Ня дарма бяз жалю мы рукі хвасталі,
Ня дарма гняце нясутрымны іх боль.
Зірнеце на сьцены: яны бы з крышталю,
У іх адбіваецца казка і сон;
У іх адбіваюцца сінія далі,
Малюнкі чароўных і сонечных дзён.
На сьценах каляды і дзівы купальля,
На сьценах дэвізы—адзнакі вякоў.
А радамы, бы сонца чароўнае, пральля
Працуе ля кроснаў, ля іх чаўнакоў.
Купальскія кветкі малюнак багацяць,
І сонца праменьні залюцаць усход...
Ці-ж шкода той моцы, на сьцены што страціць.
Будуючы дзівы, працоўны народ?!

Аркадзь Морнаўна.

На руінах.

(Апавяданьне).

I.

Машина падохдзіла к станцыі Зябы; ход яе памаленьку сьціхаў.

Несьцер ляжаў на верхняй лаўцы ў вагоне і думаў. У галаве яго зьбіраліся розныя думкі і ўспаміны таго, што ён бачыў і перажыў, пачынаючы ад дзіцячых гадоў і да апошняга часу. Выразней усяго ўставалі вобразы перажытага за доўгія гады вайсковае службы: спачатку ў царскай арміі, а потым у чырвонай. Перад ім прамігнулі: царская вайна з усімі сваімі страхамі, першая і другая рэвалюцыі, паўстанцкія атрады, вайна з Калчаком, Дзянікіным, Юдэнічам і, урэшце, з Врангелем. Усяк здаралася. Шмат разоў жыццё вісела на валаску. Тухла вера ўбачыць бацькоў, брата, сястру. Што рабілася там, у яго краіне, Несьцер толькі дагадваўся з тых кароткіх і няпэўных чутак, якія вычитваў з газэт ці даставаў выпадкова ад таварышаў. Весткі гэтыя, адрывна, патрошку далятаўшыя да яго, казалі, што там далёка, на бацькаўшчыне, дзеецца нешта страшнае, што няма ведама, ці застануцца жывымі бацькі, сваякі.

Кожны раз, дастаўшы сьвежую вестку з Беларусі, Несьцера ахапляла жаданьне вырвацца на які час і наведаць сваю краіну, але ён не хацеў дзеля гэтага выкарыстаць нячэсны спосаб—прыкінуцца хворым, ці стаць дзэртырам. Не, Несьцер быў чэсным чалавекам і чэсна адданым справе рэвалюцыі салдатам. Думаючы аб доме і бацькох, ён чакаў гэткага выпадку, калі можна будзе бяз усякай шкоды для свае часьці выпрасіцца дамоў. Такі выпадак падышоў у той час, як чырвоная армія аслабаніла Крым ад Врангеля, і іх полк супыніўся ў Сьвастопалю, каб далей нясьці мірнае жыццё. У вадзін дзень ён напісаў заяву паліткому й копію камандзіру і

праз некалькі дзён дастаў паўтарамесячны водпуск. З якою радасцю ён сабраўся ў дарогу! Яго не палохалі ўсе клопаты далёкага пераезду, не задумоўваўся ён і над тым, ці ўдасца яму наогул дастаць у domu тую душэўную суцеху, да якой ён так доўга прогся.

Зьвязаўшы клункі, Несьцер ушчапіў іх на плечы і пайшоў на вакзал. І як толькі сеў у вагон, зараз-жа пачаў абражаць сабе ўсе падрабязгі свая наступнае стрэчы з бацькамі, братам, знаёмымі. У яго галаве мімавольна паўставалі пытаньні: а што там у дому? Як живуць бацькі? Мо ўжо забылі мяне... А мо ўжо й іх няма? Столькі часу ня быў я там! А колькі розных дзеяў начаўplosя там за гэтыя гады! Гэта-ж сьвет мог перакруціцца ўверх галавою...

II.

Чым бліжэй ён пад'яжджаў да роднага месца, тым болей і болей забірала яго нейкая трывожнасьць, перамешаная з салодкасьцю ўцехі, з адчуваньнем прыемнасьці спатканьня, з прыемнасьцю пабачыць родную глебу пасья доўгай разлукі. Бацька й маці, мабыць, старэнькія цяпер—нявыказна абрадуецца і з абсьлезенымі вачыма кінуцца цалаваць, абнімаць, будуць уміляцца. Бо ня жартачкі,—цэлых сем гадоў ён іх ня бачыў—усё служыў ды служыў у войску. Праўда, у першыя гады службы Несьцер шмат пасылаў лістоў дадому: стараўся паведамляць бацькоў аб сабе, суцяшаць іх весткамі. Але мяркуючыся з тым, што яму толькі разоў тры ўдалося дастаць адказ з дому, ён вылічваў, што яго лісты не даходзяць да дому, ці дома, мабыць, нешта нядобрае здарылася. Далей, прычыну таго, што бацькі не адпісвалі на яго лісты, Несьцер бачыў у тэй агульнай завірусе, якая ўзьнялася з пачаткам царскае вайны. Гэта яго непакоіла й наводзіла на розныя думкі. „Хто яго знае, што магло стацца з бацькамі, живучы каля фронту“, думаў Несьцер: „немцы наступаюць, тысячы й дзесяткі тысячаў уцекачоў бягуць з краю, куды вочы глядзяць. Сотнямі мруць штодня. Ці-ж не магло стацца, што й мае бацькі рушылі з месца і па дарозе дзе небудзь згінулі? А калі ня сталася так, то ці мала іншых здарэньняў траплялася за гэты час? І немцы, і паны, і балахоўцы... Разбоі, зьдзекі. Чаго добрага—й бацькі папалі ў лік гэтых ахвяр.—Столькі часу—такога буйнага, неспакойнага і трывожнага жыцьця. Што найду я цяпер дома? Хто з родных яшчэ жывы, а хто памёр? Калі жывы, то ці ёсьць у іх які-небудзь прытулак, і ці там ён стаіць, дзе яго я калісьці пакінуў?“

Скрозь радасны настрой і вясёлае пачуццё, якія ахапілі Несьцера, упарта прабіваліся ўсе гэтыя сумныя пытанні. Ахоплены імі, Несьцер пачуваў сябе ў нейкім надзвычайна маркотным становішчы, ён нудзеў і нявыразна глядзеў на ўсё тое, чым жыў да гэтага часу і да чаго ён імкнуўся.

— Таварышы, якая станцыя? — запытаў ён бяз адрасу, калі машына спынілася.

— Зябы! Зябы! — адказала разам некалькі галасоў.

Несьцер хутчэй падняўся і пасьпешна пачаў збірацца: адзеў шынэль, падперазаўся, узлажыў шапку і старанна завязаў два клункі; потым праверыў на лаўцы, ці не забыўся чаго, і, разьвітаўшыся з суседзямі, хутка выйшаў з вагону.

Ш.

На станцыі перад вачамі Несьцера паказаўся цяжкі малянак. Калісьці, ён помніць, гэта станцыя была шумнай і бойкай. Новы, з чырвонае цэглы, мастацка зложаны будынак станцыі цешыў сваім прыгожым выглядам. Высока паднімалася, як вежа, вадакачка. Народу заўсёды так і кішэла. А цяпер... Ох-ха! Як нейкі збыты вартаўнік, стаіць пабітаю, пашарпанаю з паваленаю страхою тая-ж вадакачка, а ад будынку станцыі — адны разьбітыя падмуры. Для прыпынку праяжджаючых зьбіты насыпех з дошчак барак. У вагонах месціцца й білетная, і камэндант, і начальнік станцыі. Зусім выпадкова засталіся няпрыметныя лямпавыя ліхтары, якія маркотна сьвіраць то там, то сям на пушчэльным абшары. Несьцер, акінуўшы вачмі гэты абшар, неяк ужахнуўся. Праўда, ён скеіў, што гэта плён вайны, але хацеў праведць, чых рук гэта праца: немцаў ці палякаў. Ён падыйшоў к двум чыгуначнікам, якія гутарылі паміж сабою, і запытаў:

— Скажэце, дзядзькі, хто гэта так пастараўся?

Адзін з чыгуначнікаў, рыжы дзядуля, ухмыльнуўся і адказаў:

— А ласьне ты, нябожа, нічога ня ведаеш?

— Не, дзедку, я здалёку вяртаюся і нічога ня ведаю, — адказаў Несьцер.

— Польскія паны, нябожа, усё гэта нарабілі. Ня толькі адны Зябы, а скрозь усе станцыі ў нашым краі дашчэнтку зьнішчаны і зруйнаваны імі. Вось хоць бы паехаць к Менску і далей — дык быццам ток навокала. Ня толькі станцыі, а ўся наша Беларусь цяпер — тая-ж самая Зябы — пустыр, руіны, ток. Паны, нябожа, пастараліся добра. Ой, як добра-а-а! Пакінулі аб сабе добрую памятку ў нашым народзе...

— Ах, погане ліхая,—абурана праказаў Несьцер.

Тымчасам на дварэ пачынала расьсьвітаць. Смуглыя ліхтары пачалі сумець і тухнуць адзін за другім. Машына, пра-марудзіўшы хвілін з дваццаць, няспешна рушыла далей.

Несьцер некалькі часу прастаяў на адным месцы, каля пахіленага ліхтара, там, дзе спыніўся запытаць у чыгуначнікаў аб вінавайцах разбурэньня станцыі, потым пахіліўся ўбок і зрабіў некалькі крокаў узад ды уперад.

Зрэдку снавалі па плятформе пасажыры. Бегалі клапатліва служачыя станцыі.

„Куды-ж іці?“ запытаўся ён сам сябе „няўжо пусьціцца пешкі сорак верст да Верацён?“

Раптам да яго падыйшоў нейкі мужчына, з вялікай чорнай барадою, з адраслымі лахматымі бакамі на яшчэ нёстарым, але змучаным твары. Адзеты ён быў у паношаную вопратку напалову цывільную, напалову вайсковую. На руцэ ў яго вісеў паўпусты мяшок, а з боку торбачка.

Ці няма закурыць?—запытаў ён Несьцера

Няма, браточку,—адказаў той.

— А куды едзеш?

Несьцер пільна акінуў падыйшоўшага з ног да галавы, крыху памаўчаў, потым адказаў.

— Нашто табе?.. А сам куды едзеш?

Я прыехаў сюды, а адсюль трэба сысгаць вярстоў сорак да Верацён?

— Да Верацён? За Хрэпы?

Але.

Несьцер пільна ўставіўся ў незнамага, паглядзеў колькі хвілін на яго і потым раптоўна штосьці падмеціў незнамы выглядзеў знаёмым чалавекам, якога Несьцер дзесьці калісьці бачыў.

Я так сама іду ў Верацёны, адказаў Несьцер. —а ты адкуль прыехаў?

Я... Я... гэта, з свайго боку, штосьці знаемае запымеціў у Несьцеры.

Слухай, таварыш, як твае прозьвішча? Мне, здаецца, што я цябе дзесьці бачыў—загаварыў Несьцер.

Я Гарасім Грэбень, рашуча адказаў незнаемы.

Перад Несьцерам тут-жа нібы неба адчынлася.

Братка мой, родны мой, дык гэта-ж ты! Як-жа ты зьмяніўся! Ажно й не пазнаць цябе... Я... твой брат, Несьцер. Якое нечаканае спатканьне! растрывожана праказаў Несьцер.

- Ці можа-ж то быць?—са сьлязьмі ў вачох праказаў Герасім.

Далей ніводзін з іх ня мог гаварыць, і яны міжвольна, ахопленыя радасьцю, чынуліся адзін другому на шыю і моцна ды шчыра пацалаваліся. Выпадковыя падарожныя кдалі на іх свае неразумеючыя погляды.

- Ну, дык ідзем, брат, —пасья некаторага часу, запрапанаваў праз сьлезы ўмільнасьці Несьцер.

Герасім нічога не адказаў: ён быў згодзен.

IV.

Узрушаныя нечаканаю стрэчаю, яны моўчкі крануліся з месца і доўга не знаходзілі слоў да аднаўленьня гутаркі. А тымчасам кожнаму здавалася, што ен-бы бясьсцыханьня гутарыў з братам, апавядаючы яму ўсе здарэньні жыцця ў часы разлукі; думкі нястрымным роем націскалі ў голавь, словы заміралі на языках.

Браты перайшлі рэйкі і выбраліся на дарогу, якая ад станцыі вяла на павятовы горад.

Рэдкія будынкі станцыйных служачых, раскіданыя па-абапал шашы, сумна глядзелі на іх цемнымі закрэпленымі ймглою вокнамі.

У некаторых вокнах яшчэ сьвірэлі агоньчыкі, траха не ва ўсіх палілася ў печы і з камінаў гнаў слупамі дым.

Між будынкамі вднеліся вогнішчы з высокімі комінамі і чорнабелымі камлямі дрэў.

Пры шашы наўскосах валяліся пакіданыя драцяныя загарадзі, вывернутыя слупы з тэлеграфу, пападаліся зламаныя вайсковыя драбіны-вазы, кукі колаў.

Грабянёў гэта ня цікавіла: знаёмыя вобразы, такія на-даедныя, такія агідныя...

Яны йшлі далей, уталопіўшы наперад свае празрыстыя вочы, якія зьял. нявыразнай радасьцю, і маўчалі...

Доўга ніводзін ня мог, ці мо не асьмеліваўся першым пачаць гамонку, нібы баючыся зварушыць тую ўрачыстасьць іх раптоўнай стрэчы, якая вітала над імі.

Але скура, як у Несьцера, так і ў Герасіма, пачало на задні плян адыходзіць усё іншае, апрача патрэбнасьці гутарыць, казаць ці сьпяваць.

К таму-ж акалічная абшарнасьць, якая ўставала з мроку, пачала ў іх абуджаць старыя ўспаміны. Колькі разоў ім абодвым траплялася йсьці гэтым гасьцінцам, глядзець і любаваліся прыгожасьцю родных вобразаў. Праўда, цяпер, пась-

ля вялікіх перамен, звязаных з перажытым, многа чаго ў вобразах змянілася. Дубраўкі й гайкі высечаны, толькі зрэдку сіратамі стаяць адзінокія дубкі ды бярозкі. Здаецца нават, што й шмат якія вескі згінулі, а якія засталіся, ляжаць ціха, спакойна, прытуліўшыся да зямлі, каб ня быць прымечанымі. Аднака смутак акалічнай мясцовасці не перашкодзіў Грэбням перайсці да ажыўленае гутаркі.

— Гарасім, браток, скажы-ж ты мне, адкуль ты трапіў сюды?—неяк нерашуча пачаў Несьцер.

Гарасім зрабіў мяккую міну на твары, паглядзеў на брата і адказаў:

— А як ты думаеш?

— Як думаеш? Як ты цяпер будзеш думаць! Усё шыварат-навыварат цяпер робіцца. Столькі ўсякае прымхі, столькі выпадковасці, што губішся ў іх дашчэнту. Хацеў-бы думаць так, хацеў-бы гэтак дагадывацца, а глядзіш, яно зусім іначай складаецца. Так і гэта. Як я магу думаць? Я баюся думаць...

— Праўду, браце, кажаш, зусім праўду. Ніколі табе не дагадацца, як і што са мною траплялася апошнімі гадамі, якім выпадкам я папаў сюды, каб сустрэцца з табою. А цікавага так многа, што табе няўжо будзе паслухаць.

Несьцера забрала цікавасць. Ён крыху памаўчаў. Потым сьцішыў хаду й сказаў брату:

Гарасім, давай перакусім чаго-небудзь, а тады ты мне ўсе раскажаш аб сабе і аб сваім жыцці.

— Вось трэ' пашукаць на чым сесці.

Яны ўваходзілі ў лясок. Шугаўшы злёгка ветрык заціх. Высокія абеленыя шэраныя хвоі й густыя, лахматыя ёлкі сталі ціхутка, нібы прытаіўшыся, нібы зачараваныя.

Абодва хадакі кінулі навокал вачыма і разам угледзілі з левага боку дарогі тоўстую бураломіну.

— Давай прысядзем, — сказаў Гарасім.

Яны звярнулі з дарогі, падыйшлі к ляжаку, змялі з яго сьнег і паселі.

Несьцер зняў клунак, развязаў, дастаў акраец хлеба і невялікі кусок сала.

Хахлацкае, брат, еж! падаючы брату сала, сказаў Несьцер.

Гарасім быў галодны і прагна хапіўся за любую страву. Гледзячы на яго, не адставаў і Несьцер. Хутка адзеленая порцыя была кончана абодвымі.

— Давай цяпер пойдзем цішэй: па дарозе пагутарым аб нашым жыцці,—сказаў Гарасім.

Яны падняліся, вышлі на шашу, зірнул на неба і пайшлі. Тымчасам неба стала праясьняцца, праз рэдкую хмару ўхмыльнулася сонца.

— Весела будзе йсьці, — сказаў Гарасім.

— Так. — адказваў Несьцер.

Грэбні прайшлі моўчкі яшчэ сажняў з дзесяць. І толькі на гра-
нцы ляску Гарасім рашыў пачаць сваё апавяданьне.

Цяпер, браточку, то яно і цікаўна ўсё ўспомніць ды
расказаць, а перажываць было ня так легка. Проста дзіў-
люся я, як так удалося выхаяцца і вось цяпер ісьці з табой.

Ну, ну, кажы спачатку, прасіў Несьцер.

А спачатку было так. Праз два гады, як цябе здалі,
найна выцягнула з дому і мяне. Як другаразраднік, я быў
забраны ў пятнаццаці годзе, якраз перад наступам немцаў. Па-
к.нуў жонку сваю, трое дзетак і як вышаў з Верацен. дык два з
паловай гады неадлучна сядзеў то на фронце, то ў тылу, го-
ізноў на фронце. Тры разы быў ранены, выцерпеў пекла
мук. Думаў, што ня быць мне й жывому, але акрыяў і пасяля
акцябарскае рэвалюцыі вярнуўся да дому. Быў вельмі рад
гэтаму, бо ўбачыўся з бацькамі, з жонкаю, з дзеткамі... толькі
з двума з іх, бо трэйцяе памерла ў маю адсутнасць. Ой,
Несьцерка, колькі яны за тых два гады працярпелі мук
бяды! Перш сабраўся выехаць, як і ншыя, частку дабра ра-
спрадалі, частку павязьлі. Потым стары раздумаў, угаварыў
жанок і засталіся. Пад вёскаю ў самых Вераценах была
бітва Палавіна вёскі згарэла, але наш будынак неяк ацалеў.

— Ну, скажы-ж, Гарасім, а ты ня пытаўся бацькоў, — ад-
мяне лісты яны даставалі, ц. не? — перабіў брата Несьцер.

— Не, брат. Н'якіх л'стоў. Лічылі цябе прапаўшым. Ма-
ці плакала, бацька нудзеў. Я іх суцяшаў, хоць і сам ня ве-
рыў. Але слухай, брат. Празьмі я дома каля трох месяцаў.
Думаў перш аставацца і надалей, а мо і назаўсёды. Але як-
раз нашым мейсцам пачаў наступаць немец. Крыху напало-
хаўшыся яго, а часыцю з надышоўшай злосьці на рабаўнікоу
нашае зямелькі, я, доўга ня думаючы, прылучыўся да нашых
атрадаў і адступіў з імі. Бацька крычаў за гэта на мяне, кля-
ла жонка, але нянавісьць да немцаў і ваяўнічы запал узялі
верх. Такім чынам я адступіў да Смаленску. А ў Смаленску
я захварэў на тыфус.

Праляжаў блізка два месяцы ледзь жывы, адзін шкілет,
устаў пасяля Вялікадня. Служыць больш я ня мог, пайшоў
да начальства і кажу: „Пускайце да дому, а то ня выжыву“...
„А як-жа ты дабярэшся?“ — пытаюць. — „Дабяруся, кажу“. Вось
мне далі водпуск на тры месяцы. Узяў я лах пад пах, сеў

на цягнік, прыехаў да Воршы, а там рознымі выхлясамі, праз вёскі да праз ляск — дабраўся дамоў. Прыходжу, а там ужо мяне чакаюць, чакаюць ня толькі бацькі, а й немцы.. Ух, нагаварылі на мяне усе гэтыя Цвіркі, Ласы, Цьмені, што я ня толькі бальшавік камісар, але й самы старэйшы з бальшавікоў. А немцам гэта наруку; ды яны ўжо да майго звароту забралі ў бацькі карову, дзьве авечкі, дзесяць пудоў збожа і яшчэ гразіліся далей „падчышчаць“. Дык вось, не пасьпеў я ўвайсьці ў Верацёны, як мяне, раба божага, так абламзалі. Замест дому, я мусіў першую-ж ночку начаваць у камэнданцкай. А далей... Пашлі дапыткі, адпраўка ў лягер, жыцьцё ў лягеры ледзь ня цэлы месяц... Ай-яй Гарасім за голаву хопіўся, колькі мукі перанёс... А потым, не знашоўшы віль, узялі і выпусьцілі. І я жыў пасья гэтага ажно да наступу палякоў. Гаралі з бацькам два гады поле, кармілі жывелу толькі. Немцы мала чапалі, а прыйшла савецкая ўлада, м. ўзялі яшчэ панскіх пяць дзесяцін засеялі. Так-бы, яно мо ішло-б, ды на бяду—гэтыя паны. Якраз у самае жніва так і пашлі яны наступам. Усе ўцякаюць, савецкія работнікі выбіраюцца. Ня ехаць мне страшна, бо ў савет, ведаеш, мяне выбралі, камісарам Зьліхоцкага маентку назначылі, ды у дадатак, як казаў ужо, пяць дзесяцін панскае зямлі я для сябе падрэзаў ды дрэва на гумно навазіў. Як-жа тут застацца! Вядома, вядома,—паддакваў Несьцер.

— І я выехаў разам з Іспалкомам. Паехалі изноў у Смаленск, дзе я пражыў з месяц, а потым рашыў пайсьці ў чырвоную армію, на фронт, каб біцца з палякамі. Ведаеш, братка, неяк абуяла мною помста к паном за іх напад на наш край, і я ажно цэлы год быў у войску. Заўсёды меркаваў быць у першых радок. Хадзіў часта ў разьведку, ніколі не адставаў, каб не пайсьці ў наступ з нейкай, ведаеш, нязьведанай ахвотай пёрся на паноў. Страляў з асобнай уцехаі. Бывала, у разьведцы напаткаеш паноў ўжо хіба, на іх шчасьце куля праміне, або пасьпеюць схаватца. Заўсёды, як ішоў у наступ, прыпамінаў дзедавы сказы, як паны былі прыгоншчыкамі ўдзецкаваліся над ім. Эх, толькі гарыць, бывала помста, чэшуща рукі! Ніякага страху ня маеш, ідзеш. Пазнаў я ўсе мяйсцовасьці і каля Барысава і каля Ігуменя і каля Бабруйска. Часамі пройдзе тыдзень—другі бяз чыннасьці, і сам ня ведаеш, дзе дзецца ад нуды. Падыдзеш к камандзіру, дурэш яму голаву: «Таварыш камандзір! Ці-ж ужо вайна скончылася, што мы так доўга аддыхаем? Ці мо мы рашылі аддаць паном да Барысава толькі далей ня пускаць іх, чакаючы пакуль яны пачнуць наступаць?» Так скажаш камандзіру, а ён

толькі ўхмыльнецца й адкажа: „Пачакай, браток, яшчэ панюхаеш пораху. Вось ідзе вясна, пачнецца дзела“. Мне то было не вялікай уцехай. Але ўсё-ткі прыходзіліся з нецярплівасцю чакаць вясны. І... дачакалі. Праўда, то ўжо было ў маі ды чэрвені. Як пачалася гарачка—дык толькі трымайся. К гэтаму часу я папаў пад Полацак, адкуль нашы наступалі. Вось як ударылі раз на палякоў—дык к Маладэчну загналі зразу. Потым, гады, аправіліся яны і нас назад к Полацку адапхнулі.

Затое ў другі раз як пайшлі мы, дык толькі трымайся. Ня спыніцца. І я ў першых радок дакаціўся ажно да Варшавы, дзе й быў перахвачаны панамі. Ледзьве ўцяклі к немцам.

Гарасім закашляўся й сплюнуў. Несьцер азірнуўся навакол.

Яны йшлі цяпер шляхам, які замыславата вярцеўся то сюды, то туды, нібы шукаючы лепшых мясцоў для сябе. Наўкруг ляжала белае поле, перасечанае ўзгоркамі. То сям, то там віднеліся засьценкі, фальваркі і сняцёмныя плямы невялікіх ляскоў. Шляхам, на дзвіа, ніхто ня йшоў, ня ехаў. Зрэдку праляталі вароны і перабегалі ім дарогу па адным, мабыць, заблудшым сабакі.

— А скажы, браток Гарасім, ты не запісаны ў партыю камуністаў,—запытаў Несьцер чамусьці.

— Не,—адказаў Гарасім:—але ўсёроўна я камуніст. Мо' нават лепшы яшчэ за тых, якія й запісаны. Ведаеш, братка, я вельмі спачуваю цяперашняму ладу. бо бачу, што толькі ён дае магчымасьць нашаму брату-мужыку стаць сапраўдным чалавекам, і калі мы гэтага не патрапім выкарыстаць для сябе—дык мы нічога не варты. Савецкая ўлада нас прызвала к дзяржаўнаму акзамену, дала нам, як кажуць, матар'ял у рукі і сказала: рабі. Вось мы й павінны паказаць, што мы рабіць умеем, што мы такія самыя людзі, як нашы абірацелі—сябе ў крыўду не дамо...

Несьцер паддаваўся братнім словам і цешыўся, што брат яго дайшоў да разуменьня ўсяго таго, аб чым яму тлумачыць. У яго сэрцы расла ўдеха тым, што ён мае сабе гэткага слаўнага і разумнага брата.

Я так сама, браце, стаю жыццём за цяперашні лад, пасьпяшыў выказаць і сваю думку Несьцер.—І так-сама, дарагі мой, шмат панёс за ахову свабоды. Дасталася ўсяго, усяго, што і казаць... Толькі мне вельмі добра, я вельмі рад, Гарасім, што і ты маіх думак. Пацярпелі многа, ну толькі-ж ёсьць за вошта...

— Дык слухай, Несьцер, я дакажу табе да канца, што пачаў,—пералыніў брата Гарасім.

— Кажы, кажы.

Яны абмінулі яміну, якая раптам устала перад імі, адначасова азірнуліся назад: па баках, і Гарасім загутарыў.

— Вось, калі мы папалі на нямецкую зямлю і немцы нас разброілі ды парассылалі па лагерах, я ведаеш, заняпаў духам. Як тут сядзець бязьдзеяна у цяжкіх варунках, галоднаму і толькі чуць, як там на ўсходзе йдзе змаганьне за край і свабоду. Дзеравянаму трэба быць чалавеку, бяздушнаму... Стала браць мяне, нецяярлівасьць. Зарухалі думкі ў галаве, забудаваліся пляны розныя. „Уцяку.“ — парашыў і стаў чакаць удачнага выпадку. Праўда ён хутка сам мяне знайшоў... Не аднаго мяне, а нас некалькіх. На шчасьце, у нас якраз зьмянілі, варту. Папаўся немец свой чалавек. Пазналіся з ім, пагутарылі раз, другі, а на трэці — бяжэце, кажа. І мы ўтраіх сярод дня ўлучылі хвіліну й далі ходу. Праз дзень з лішнім былі ў Літве, а яшчэ спусьціўшы дзён тры, я апынуўся, як бачыш, вось дзе. У штабе арміі мне далі пропуск дамоў. І я з гэтым пропускам еду. Глядзі, на вошта я падобен: валацуга ды й годзі. Вось парашыў наведасьць дом сям'ю, супачыць крыху і йзноў на фронт...

Так, так... Здрава дасталася, браце. Ну цяпер ужо патрэбна супачыць месяцаў колькі. Ды на фронт, бадай, мо' і не давядзецца чуваць, што замірэньне з Польшчаю...

— Э! Якое там замірэньне? Ворагаў брат у нас гібель. Кончылі з Польшчаю — новыя найдуцца.

Тымчасам на дварэ падыходзіла к вечару. Грэбяні загутаркаю ня прымецілі, колькі яны прайшлі дарогі і ц. многа ім яшчэ засталася йсьці. Аднак для іх абодвух пачала адчувацца ўтома, крыху дзеля таго, што ўжо яны многа сягонья прайшлі, а болей таму, што доўгі дарожны час адабраў у іх сілы і зьвярэдзіў іх. Хацелася так сама й есьці абодвым. Якраз яны падыходзілі к Галапечачнай карчме, якая стаяла ў дваццаці вярстох ад Верацёна. Гаспадары карчмы калісьці былі знаёмы абодвым братам. Калі яны й цяпер там жывуць, то можна разьлічваць паесьці і супачыць. Ды хоць іншыя гаспадары — ўсёроўна карчма карчмою. І Грэбяні ўскорылі хаду, каб хутчэй дайсьці да карчмы. Выйшаўшы на ўзгорак, яны ўбачылі ў вокнах старой уросшай у зямлю будынны цямлывы агоньчык. Зачуўшы іх пабліжэньне, забрахаў аспшым голасам карчомны сабака. Відаць было м. як у стадоле адчыняліся вароты, і знадворку ў стадолу ўехала колькі падводаў. Стаяў гомаў, гучны і дзелавы. З кожна карчмы йшоў дым, які фарбаваўся ў чырвоны колер ад праглянуўшай на заходзе променнае палоскі неба. Ваддалек карчмы, вярстох у дзвёх

зьлева, ляжаў засьценак. І з яго да Грэбняў даносіліся ўсё чутней і ясьней розныя скрыпы, выгукі, рыканьне кароў і сабачы брэх.

— А як мы зробім, Несьцер, заначуем тут, ці пойдзем дадому, спачыўшы? Яшчэ цэлых дваццаць верст, а тут, хто яго ведае, мо' і небяспечна: запыгаў Гарасім.

— Праўду табе сказаць, я ўжо ўтаміўся. Еду з Севастопалю вось болей тыдню, як не паспаў і не паеў палюдзку. Памойму, варта было-б супачыць, калі знойдзецца на чым. Гэта выгадней і таму, што мы прыдзем днём, а ня ноччу,— адказаў Несьцер.

— Нічога проц' ня маю. Гарбаты-б папіць...

Яны падыйшлі к карчме. Сабака сьціх брахаць. Ля варт стадоны стаяла маладая жыдовачка пільным поглядам аглядзела Грэбняў. Несьцер з хвіліну ў упор паглядзеў на яе, у яе твары ўгледзіў штосьці знаёмае.

Можна зайсьці да вас?— дабрадушна запытаўся ён.

Жыдовачка ўхмыльнулася мякка, гасьцінна адказала:

Калі ласка!

А мо' і пераначаваць можна будзе у вас?

— Там пабачым,—ахвотна адказала яна.

Грэбняні ўверана адчынілі дзьверы ўвайшлі ў карчму. Ём дыхнула густым цёплым паветрам, перапоўненым дымам. Была пятніца райшоў шабас, так што на сталі гарэлі тры сьвечкі. Стары гаспадар карчмы, як пазналі яго з першагаж погляду Гарасім Несьцер, згорблень Шмуйла сьлібізаваў модлы. За сьценкаю ў каморцы крахцела яшчэ адно старое. Два хлопчукі, адзін ужо дзяцюк, дзьве сталыя дзяўчыны бегалі з каморкі ў каморку. Лазу па хаце віляў хвостом пярэсть сабака, той самы, што брахаў на Грэбняў. На лаўках сядзела з пяць сялян у жоўтых кажухох, падперазанных саматканым, паясамі, усе яны трымалі ў зубах люлькі, маўчалі і пускалі на хату гбель дыму ад свойскага „багданчыку" і— мультану. Раз-по-разу яны азіраліся ў вокны адзін другому нашэптвалі штосьці на вуха.

— Дзень добры ў хату!..

— Добры вечар!—паправіў Гарасім.

— Добры вечар!—адказаў Шмуйла, не пакдаючы маліцца.

Мейсца сядзець хапала, і абодва Грэбняні ўселіся.

Ці нельга было-б папрасіць гарбаткі?—хапіўшы далатна за рукаў адну дзяўчыну, запытаў Несьцер.

Можна, зараз.—адказала яна, мякка ўхмыльнуўшыся.

Несьцер пачаў разьвязваць клунак. Гарасім моўчкі сядзеў і сачыў нязьмугтна за гарэньнем сьвечак. Тымчасам

Шмуйла кінуў малица і сеў за стол. Адна з дзяўчат падбегла к сталу, заслала абрусом і пачала гатавацца к вячэры. Шмуйла адламаў кусочак хлеба і, жуючы, пачаў глядзець на хату.

Вочы старога, яшчэ зоркія і празрыстыя, шпарка бегалі па ўсіх баках, не прапускаючы самых дробных рэчаў. Потым яго погляд спыніўся на Гарасму і ня болей хвіліны аглядаючы яго постаць зверху ўніз, Шмуйла штосьці замармытаў, павярнуўся і сказаў:

— Ці я абмыляюся, ці то так і есьць: здаецца ты будзеш Янкаў сын, Грэбеня?

Гарасім усьміхнуўся і сказаў:

Так, Шмуйла, угадаў. Добрая ў цябе памяць.

— Але, добрая памяць, дадаў Несьцер, — але мяне дык бадай не пазнае.

— Ён пыталъна паглядзеў на Шмуйлу.

Не, цябе ня помню. Мо калі й ведаў, тольк. выйшла з памяці, — адказаў Шмуйла.

Ну, і дэва няма, умяцаўся адзін з сялян, паважна раскурваючы люльку: наша рэч старыкоўская што дзень памяці меней.

— Вядома, вядома, дзядзька. Вось і таму дэва, што Шмуила мяне помніць. Таксама гадоў з чатыры не сустрэкаліся, — сказаў Гарасім.

— Гадоў чатыры — го і глупства. Затое раней я добра знаўся з вашай раднёю. Бывала, Янка што тыдзень у мяне, а я і яго. У нас, дзякуй богу, шмат чаго хаўруснага рабілася. Го, твой бацька, то чалавек, якіх мала знойдзеш. Разумніца хітры, — сым калі сты, прайдзі сьвет, ня вам раўня. Бывала, што мы з ім не вытваралі, як х дзялоў не вялі. Хай сам скажа!

Гарасім і Несьцер усьміхаліся.

— Чаму-ж не, бываюць такія ўдаюцца, ваткнуў сваё слова той-жа селянін.

— А вось хоць бы наш Нічыпар, чым не такі? — дадаў яго сусед.

Старасьвецк я людзі ўсе хітрэйшыя за сучасных, няма чаго казаць, — згадзіўся трэці.

Пакуль ішла гутарка, на стале апынулася вячэра. Сям'я Шмуйлы, семера душ, сядзела за сталом. Старэйшая дачка, тая, што сустрэлася з Грабнямі на вуліцы, была за гаспадыню і падавала на стол.

Звычайная шабасовая вячэра адзначалася багацтвам страваў. Крупнік, цымас, бульба, мяса, хвасоля, хала, кава і інш., ня гледзячы на цяжкія часы, у той-жа порцыі, як і ў бывалаш-

нія гады, напаўняла стол. Недахват яды, голад, з якім добра пазналіся й Гарасім і Несьцер, тут ня чуліся. Вось пазіраючы за зьменай страваў, абодва Грабяні пераглядаліся між сабою, праводзячы зіркам на стол кожную міску. Сялянам-жа гэта было няцікаўна.

- Адкуль вас бог нясе?—пасля некаторага часу маўчаньня, скончыўшы вячэру, запытаўся Шмуйла. Далей, не акаючы адказу, ён зьвярнуўся к дачцэ:

— Вялі паставіць людзям самавар, яны замёрзлы: з дарагі.

- Добра, зараз, зараз, -адказала дзяучына.

- Адкул, вас Бог нясе? перапытаў Шмуйла ў другі раз.

— Ох, з усяго сьвету,---адказаў Гарасім.

— Здалёку кажаце?

— Дый што казаць, вядома, што здалёку, -пацэвардзіў Несьцер:

Вось парадуіце нас, што гэта ў вас чутно?

- Шмуйла паглядзі бораду, замармытаў нешта і сумна адказаў:

Ды ў нас ня вельм добра. Эх... ен матнуў рукамі. У гэты час папашчыкі сяляне штосьці перагутарылі між сабою і пачалі зьбірацца к выхаду.

Што, едзеце мужчань?—пацікаваўся Шмуйла.

— Так, пара; коні досыць супачылі і папасьвіліся. А нам трэба к ранцы быць у Сажным. Пойдзем, браткі адказаў адзін з сялян.

І ў гэны вышл з хаты. За ім і стадолу, запаліўшы свірэлку, вышаў хлапец Шмунты. Скрып дэзвярэй і пцягнуўшае з стадолы халоднае, папнучае іноем паветра наляўнілі на хвілю карчму.

Зачыняйце хутчэй! гу-уу Шмуйла: —дроу лшніх няма, павінна быць дарага цяпло.

І потым загутарыў н. го з сабок, н. го з Грэбянкі:

— Н. дроў няма, нічо.з няма. Зьнішчыл, агалілі крэй уканец. Як ток зрабілі. Каб тут і колькі было ўсякага добра, дык выкрадуць, выхапаюць. Жарты цэлых шэсьць гадоў нішчыць -то й зямлю можна аскрасьць ўсю. Адзін прыдзе бярэ сабе, сыцяпае, друг прыдзе: Бярэ далей і вясе к сябе, трэці і дзесяты —бяруць і бяруць... А даць - ніхто.

- Келска, кажаш Шмуйла? —пе аб'ў Гарасім.

— Яшчэ як, браток, дрэчна, выказаць нельга. Можа прыглядаліся, дучы дарожаю, слупы павернуты, дрот валчэцца... Так па ўсёму краю усё павернута і ўсё валяецца...

Сапраўды кажучы, валяецца толькі тое, што нікому ня трэба, як няваргае. Усе тое, што мела хоць малую цану, падабрана нашымі прыяцелямі, немцамі, палякамі, балахоўцамі. Чорт іх ведае, куды. Падабрана і падчышчана, як на лежыцы.

Усюды гэтак, усюды адны руіны, загаварыў Несьцер. — Вось я еду з Украіны, каб вы бачылі толькі, што там робіцца, масты паўзрываны, чыгункі папсаваны, лёскі папалены..

Так, вядома... Але ж у нас гэта зроблена куды му дрэй. Там прайшлі раз-два і толькі. А ў нас тут нясьціхана шэсьць гадоў тое і рабілі, што бралі, шукалі, даставалі і звозілі. Проста сэрца рвецца на кавалачкі, калі паглядзіш на край, якім ён стаўся...

І якім бы мог стаць, каб яго пакінулі ў спакою аддалі людзям на адбудову, — уставіў Гарасм.

Во-во, я хацеў гэта сказаць, падхапіў Шмуїла.

— А я бачу, што гаспадар карчмы, ненарокам любіць наш край, хоць здаецца, няродны ён яму, нясьмела праказаў Несьцер, бачыцца, каб гэтым не пакрыўдзіць Шмуїлу. Але той, нават і намеку ня даў на крыўду. Наадварот, гэта яго вызвала на выказ тых думак, якія, бадай, ці былі б ім выказаны бяз Несьцеравых слоў.

Братка ты мой, поўным шчырасьцю голасам кажу Шмуїла. Ці-ж можна наш край не любіць? Дзе-ж ты найдзеш лепшых, спаканенейшых і працавіцейшых людзей? Дзе ты сустрэнеш выгляд лепшы, дабрату большую? Праўда, я родам ня згэтуль, але, дзякуй богу, жыў тут болей трыццаці гадоў. Ці-ж нельга прывыкнуць і парадніцца? Я ўжо пасяля першага азнаямленьня з людзьмі стаў сынам яго. Кому ці льга зжыцца, а чалавек ня злосьлівы, памяркоўны, ужывучы-вы, хутка зжывецца. Так, я скоры параднуся з краем, і з людзьмі. Скоры і палюбіў іх.

Несьцер пільна выслушаў Шмуїлу, хрыху памаўчаў, а потым к брату звярнуўся з гэтакімі словамі.

— Вось чуеш, Гарасм, як людзі кажучы. Што-ж за наўда, калі я праз увесь час так моцна смуткаваў па бацькаўшчыне. Так, браце, смуткаваў і жалеў, што і выказаць нельга. Негрукат гармат, ні жар змаганьня, ні страх перад сьмерцю не маглі заглушыць гэтага болю. Ідзеш у наступ, ваксел сыплюцца кулі, разрываюцца снарады, сьмерць глядзіць у вочы, а сэрца так і ные, так і ные да дому імкнеца, хоць бы паглядзець на сваіх людзей, пагутарыць на сваёй мове, пабываць у лясох, на палех... Хоць бы сабе і сьмерць, але пасяля

пабыўкі дома... І гэтак праз увесь час, праз цэлых чатыры-пяць гадоў. Ссох, сьпятрэў у журбе па дому.

У гэты час дзяўчына прынясла самавар.

— Прачакаліся мужчыны, сказала яна, ставячы яго на стол.

Нічога, нічога, — адказаў далкатна Несьцер, якому сапраўды дакучыла чакаць.

Абодва Грэбян пасьпешна распрануліся, дасталі з клункаў яду, вылажылі яе на стол. Потым уселіся за вячэру.

Шмуйла вылез з-за стала й пачаў маліцца.

На нейкі час у хаце стала ціха. Толькі крэкт бабулі ў запечку хатау, што ў карчме есьць жывыя людзі. За вакном сьвіста, гурэр. Зачыненыя вакнаньніцы хавалі панадворак... Аднак Шмуйла пачасту ўзраўся ў вулічнае вакно, выбіраючы шчылку. Нагнецца, прыгледзіцца, потым зноў адыдзе.

Цямносьце на дварэ, — праказаў падканец Шмуйла.

— Мы думаем начаваць у вас, — сказаў Гарасім.

— Чаму не, зрабце ласку, месца хоціць, адказаў Шмуйла. Куды ж сыці гэтай цемрай? Ды нябось, здарожыліся?

— Так, пагаміліся, ня спаўшы колькі ночак... Хоць яно і вельмі хочацца скарэй папасыці дамоў, праведаць-бы, што і як там.

Пасьпее і заўтра, угаварваў Шмуйла. Не вялікае дачасеце ва дома знойдзеце, дзень раней ці дзень пазьней.

Ну, і скажы, Шмуйла, ты часамі ня чуў пра Верацены? Цяпер і ціха ўсе там, ці мо што й нядобрае траплялася? — пацікавіўся Гарасім.

— Траўду скіжу: ня ведаю. Штосьці баялі аб Вераценах, але я, прынацца, не прыслухоўваўся. А самаму, вось, не здаралася бачыць. Хто яго ведае, тут усякай усячыны было і розных здарэньняў... І пагромы, і грабежствы, і забойствы, і пажары. Вядома, як на вайне... Магло ўсё стацца і з вашымі.

Словы Шмуйлы занепакоілі Грэбянеў. У іх абодвух зашчымела гострае хадзеньне забыць і спачынак і начлегі сьпяшыць дамоў. Але ўтома й санлівасьць моцна сьціснулі іх. Дрымота сплхшчвала іх вочы, балючая вяласць расплывалася па ўсёй твары, моцна шчымела боль у нагах, у па'ясыцы.

У нас ноччу хадзіць мала бясьпечна — ці надумана, ці чыстасардэчна прамову Шмуйла: Усякіх людзей на гасцінцы трапляецца, і балахоуцы нейкія, як кажуць, і дэзартыры і проста жулікі-бандыты. Калі ўжо нельга ні ў якім ра-

зе адлажыць — тады мусіцьмеш ісьці. Ды й то можна як-колечы скруціць... Не... ляпей зробіце, калі пераначуеце..

— Хая, — пазваў ён: — пасьцялі мужчынам.

— Добра, пачулася з суседняе каморкі.

Хутка дзяўчына паслала дзьве пасьцелі адну на тапчане, другую на канапе,

Шмуйла сам убавіў у лямпе агонь, і Грабянеў пакінулі адных. Як Несьцер, гэтак і Гарасім, разьдзеліся, бы дома. і паляглі.

Палегшы, яны папрабавалі яшчэ аб сім аб тым перагутарыць, але з таго нічога ня выйшла: словы ў горле гразьлі. І яны, сьціхшы, хутка паснулі.

V.

Назаўтра чуць сьвет, прачнуўся Гарасім і пабудзіў брата. Шмуйла ўжо таксама ня спаў: ён чагосьці клапатліва хадзіў па каморцы і марматаў сабе пад нос.

— Будзем зьбірацца ў дарогу, — сказаў Несьцер.

Гарбаты пап'еце. — параіў Шмуйла.

— Куды ўжо там: дома няхай, адказаў Гарасім.

Яны хутка ўсталі, адзеліся, памыліся і сталі зьбірацца.

Дваццаць вярстоў легка ўбярэм, — пахваліўся Несьцер.

— Так, адпачылі крыху, — згадэўся Гарасім: — гадзін з васьмі паспалі.

— Толькі перакусіць не шкодзіла-б, — раіў Шмуйла.

Аднак Грэбяні гэтага ня думалі: імі валодаў рымст-як найхутчэй пасьпець да дому і праведаць там аб дамашніх. Сабраўшыся акуратна, надзеўшы клункі і падперазаўшыся, яны падзякавалі Шмуйле за начлег, расплаціліся і выйшлі з карчмы.

На вулцы было ціха. Браў легкі марозік, і за ноч выпала багатая шэраню. Кусьцікі лазьняку і ялоўцу, аскабалачкі, кускі дроту, рэдкія платы былі пекна ўбраны белымі, пухкімі анталіяжамі лёгкага сьнегу. Чыстае паветра сьвяжыла й бадзёрыла. Лёгкі туман, заўсёды справодзячы шэрань, гусьціўся па баках, робячы навакол Грэбянеў неразрыўнае кольца. Уверсе, якраз над галавамі іх, віднелася прагаліна сьняга неба з рэдкім налётам туману, а на ўсходзе ад праменьняў узыходзячага сонца туман быў чырвоным. Убтая дарога, аблягчала пуціну, і Грабяні лёгка, з новымі сіламі маршавалі па ёй.

— Хаця-бы сапраўды чаго кепскага там ня сталася, — сумняваўся Несьцер: — тады хоць бяры й канчай самагубствам.

Дальбог, ня вынесы: будзе гора. Усе мукі чаканьняў, і хаченьняў—разыляцця дымам...

Кінь думаць дрэнна,—суцяшаў Гарасім: чаму ты думаеш, што нядобрае трапіла к нашым?

— Ой, дзёны ты, а хто разьб'раўся? Прыцеляў такіх досыць маецца, якія ахвотна-б падказалі, нацкавалі: ці палякоў ці балахоўцаў. Стараста Ёрш, сальнік Семка, ці яшчэ які гад ад іх доўга не чакаць: «Іх два сыны бальшавкі, распраўдзеця з імі першымі». Напэўна, брат, там магло стацца штосьці ліхое, неяк занадта ўжо трывожыцца мае сэрца.

Несьцер к'даў смутны пагляд на твар брата і нібы перадваў таму мукі сумленьня й трывогі.

— Магло стацца, гэтакія ўжо часы,—з няпэўнасьцю загаварыў Гарасім. А сталася—што зробіш, не паправіш. Тады аб іншым прыдзіцца думаць: кідан усе ўсё на памшчэньне.

— Толькі так. Усё жыццё пасьвяціць непазбыўнаму змаганьню за свабоду і бязьме, най помсьце за зьдзекі і глум над краем і людзьмі.

Так-то яно, мо' і так. Толькі ўсё роўна браце, ня вернеш таго, што табе дорага. Што цягне цябе за тысячы вярстоў, бы магнасам... Восем чым хаваецца сэнс—разважаў Несьцер.

Тымчасам янь ўвечылі ў лес. Гэта пачынаўся ў сямі вярстох ад Верацен вяткомы ў тых мясцох лес Кісьлячага, вялкага багацця і магутна. Калісь, помняць абодва Грабяні, у Кісьлячынскім лесе вадыліся мядзьведзі, лас і гібель ваўкоў. Ня раз на іх коў рабілася аблавы, таты зганяліся на іх сяляне усіх ваколчных весак. Вераценнаўцы хадзілі разам з іншымі. Даводзілася некалькі разоў прымаць удзел у аблавах Несьцеру і Гарасіму. Пасля, у 1905 годзе, Вераценнаўцы разам з іншымі езьдзілі самачынна ў Кісьлячынскі лес сячы дровы. Многа ў тых часы высякалі сяляне памешчыцкага лесу. Затое многа й караў прышлося панесці. Каля дзесяці адсядзелі па два гады ў вастрозе, а траха ня ўсе разам з сялянамі суседніх весак мусілі плаціць пану Кісьлячаму стратныя. Казак і жандары часта наведвалі Верацены і добра даліся ў знакі. Далей, яшчэ помняць, Несьцер, памешчык Кісьлячы памер, лес яго застаўся ў спадчыну далекім родзічам, якія хутка прыняліся яго распрадаваць. Надышоўшая вайна прашкодзіла ўканец спляжыць Кісьляцкі лес, але нямецкая акупацыя, а потым польская—многа выцерабіла гэтага багацтва: і цяпер прадаўжал работу палякоў ізноў тыя-ж сяляне ваколчных весак. Аднак, ня глядзячы на ўсе гэтыя стараньні, лесу яшчэ было досыць. Паабапал гасынцу, хоць

і рэдка, але многа яшчэ паднімалася ўгору тоўстых, многавечных хвояў і елак. Між х, па сяброўску, блізка і на водаль стаялі тоўстыя разьвслыя дубы, ясен., высокія, стройныя, белыя бярозы і шэрыя алешыны. Іх кароны, сплятаючыся ўверсе чужь не пад самым небам, рабілі густую сетку, хаваючую неба і сонца... Ніжэй, між рэдкіх устояў старога лесу гушчэй маладняк. Падгалістыя роўныя елк., галнастыя дубцы арэшніку й альшаньніку толькі й пачул сабе разгарненьне, калі людзі пастараліся над высечкаю старога лесу. Праўда, разам з влігрышам, маладняку дасталася ня мала й пацярпець. Падаючыя дрэвы няшчадна ламалі яго ўсыцілалі ім свае магілі; секлі яго таксама й сяляне на калы, а то й так, каб пралажыць дарожкі.

Грабяні нейкі час моучкі йшлі лесам, пазіраючы абачкай дарогі. Урачыстая дша зрэдку зварушвана стуканнем дзягалаў у дуплістыя дубы й пацрэскваньнем ад марозу сучкоў, галінак, наводзіла іх на спакойныя раздумі ўспаміны. Зрэдку ўставалі зусім чужыя перажыванаму ім пачуццю думкі, згладжвалі гострасьць перажытку. Ішлося дарогаю між эльня, бязмётна... Але гэткі настрой нядоўга ўладаў братам. Дайшоўшы да сярэдзіны лесу, яны маглі ўбачыць, хоць і далёка, поле і гал. Зусім ужо блізка ад іх заставаліся Верацены. Мэта іх дарогі з рэчкай выяўнасьцю адбілася ў думках, а далей захапіла сабою і пачуццё, распылушыся па усёй столе. Нейкая дрыготка нецярплівасьці падганяла Грабянеў, каб яны паспяшней ішлі.

Ну, як ты адчуваеш, Гара ім, добра будзе ці не? — першы зварушыў маўклівасьць Несьцер.

— Ведаеш, браце, я неяк супакоўся як будзе так няхай будзе. Вось ідзі, і толькі! — адкаў Гарасім.

— А я страшэнна непакоюся.

— Дарэмна, Несьцер. Калі што сталася дык мне болі дастанецца, жонка і дзеці яшчэ ў мяне ўдадатак да бацькоў.

Несьцер нічога не адпавёў.

Яны выходзілі з лесу. Ранешні туман на многа парадзеў. Сіняе, пацягнутае бялесым палотнішчам неба, было залата праменьнем халоднага, нізка-сядзячага сонца. Нібы ад таго, што яму было разгарненьне асьвятляць зямлю, Грабяні пачулі большую цеплату. Зьмененае гэтым пачуццём яшчэ болей прымала новыя ўплывы, калі іх вачом ухмыльнулася белая цэркаўка, стройная стаячая на ўзгорку, за яким ляжалі Верацены. Грабяні мімавольна ўскорылі хаду, ня спускаючы вочы з цэрквы. Роўная лажбіна наабалалі гасьцінцу, пачынаючы ад граніцы Кісьляцкага, пекная сваёю зелянстаю коў-

драю ўлетку, цяпер ня цікавіла нічыйго вока. Укрытая сьнегам, запярэшчаная рэдкімі кусьцікамі, яна засмучвала сваёю аднакасьцю і мярцьвечынай.

А цэркаў, бачыш, Гарасім,—станць, як вартаўнік, нязьменна, так-н бы яе учора паставілі—сказаў Несьцер.

— Калі ўсе у такім становішчы, тады й добра,—адказаў Гарасім.

— Але падыходзячы к грудку, на якм стаяла царква, яны не маглі ня прыкмець, як гэты грудок навакол быў акупан ровам і агароджан рэдкімі каламі, пераплеценымі калючым дротам. Загарад ь-жа вакол цэрквы была зламана, і ў самай цэркве кінулася ім у вочы пабьтыя і застаўленыя дошчачкамі вокны. На бярозках і лазінках вусеў дрот тэлефону, у некаторых мясцох перарэзаны.

— Відаць сьляды завірухі, сказаў Гарасім.

— І яшчэ якой! — падмацаваў Несьцер.

Далей гутарыць яны не маглі. Выглянуўшыя Верацены аднялі ў іх гэту мажлівасьць. Ды й сапраўды, на вошта ім было дагадвацца, перадсказываць, гэтым толькі раздражняць у сабе боль няпэўнасьці, калі яшчэ хвіля, яшчэ квадранец, і яны ўсе пачуюць ад жывых сьведак. Вось-жа, як рукой падаць, і дом. Старыя, а дзе і новыя хаткі, родных Верацен, закінутых у лагчыну вял кай Беларусь, па старому стаялі на сваіх выбраных колісьці мясцох. Лётам яны абрасталі дзірваном з кожным годам гусьцеючым і садам. ўнізу, а мохам на стрэхах, цяпер-жа былі акрыты сьнежным прасьцірадлам.

Яшчэ была раница. Грабяні ўвабралі дваццаць вярстоў блізка што за тры гадзіны. Але Верацены ўжо жылі поўным жыцьцём. З кам'ноў чуць ня ўсё хат несёся празрысты сівы дымок; у гумнах чуўся стукат цапоў, скрыпелі вочапы калодзезяў, рыпалі вароты ў дварох, дзьверы ў хатах. Праўда, звычайнасьць вобразу нарушалі пажарышчы з левага краю, акурат у тым месцы, дзе стаяла колісь і хата Грабяняў. Кожнаму падходзячаму к Верацёнам выразна кідаліся ў вочы голыя печы з пахіленымі комінамі, чорныя абсмаленыя шулы і раскіданыя па зямлі абгарэлыя галавешкі.

Гарасім і Несьцер зразу спыніліся на іх сваімі поглядамі, і відаць было па кожнаму з іх, што сэрцы іхнія балюча забіліся: ногі затрасліся і ўсьцшылі хаду. Ніводзін з іх ня мог выказаць і слова, ажно пакуль не ўвайшлі ў самую вёску.

Параўняўшыся з крайняю хатаю, іх стрэў сам дзядуля Сук, стаючы ў дварэ ля вешніц, нібы чакаючы іх.

— Го-о-о! Гарасімкі, Несьцерка! завёў ён: —Адкуль жа вы, небажаткі, зьявіліся, ды ўдваіх разам?

кі й марыла. І ноччу. І ўдзень нясьціхана заве: Гарасімка, Несьцёрка...

Грабяні нібы супакоіліся.

— Чаго-ж яна ў вас? — запытаў Гарасім.

— А бацька дзе? — дадаў Несьцёр.

— Чакайце. Перш усяго разьдзеньцеся. Хутка Паруля згатовіць абед...

Аднак Грабяні незварушна сядзелі.

— Будзьце рады, небажата, што хоць мац. зможа вас угледзіць. Куды там думаць аб большым?

У гэты момант ўбеглі ў хату зараз трое дзячак Сымона. За імі ўвайшла жонка, старая Юзя. Усе яны чынна падыйшлі перш к Гарасіму, потым к Несьцёру, пацалаваліся, перакінуліся пытаньнямі і адказамі к мыццальніку. Бабуля-ж села на ўслоне і пачала плена аграць гасьцею. Сымон падагнаў Парулю, каб яна хутчэй задала ў печы й гатавала абед...

Дык слуханцэ небажата, прадаўжаў Сымон, раз по разу вымаючы з роты лелюку пэўнакчы ў запячак і такоўскія справы. Як бачце, думаю, што вы гаварылі, хата ваша згадэла разам з дзюм. Несьцёра збылі, мажору — ўсе зьнішчылася. Яшчэ толькі траі Васіль ды Саламея сумелі Матруны пакойніцы кувэрак выцягнуць з агню.

— Мае? Васіль? Саламея? — задала запытаў Гарасім.

Так, сьніг, яны цяпер у школе у Сыцёпанічах, — устала Юзя. За рэчніца і каляны прыбітуць да дому.

Ну, а Матруна дзе? — зноў запытаўся Гарасім.

Ох! сьціхнула і ў гэты момант: няма чаго й казаць... Вядома Гарасіма замучылі, пачаў Гарасім і замучылі: жыўцом загнали ў маглу. Вядома, ім нашы прыцелі, і ноччу, за месяц да гэтага, ўвайшла ў хату дзесяцера легіянэраў Глуміст, ідзекаваліся з Матрунай, ажно і выказаць нельга... Напачатковую зрабілі. Пасьля гэтага яна ледзьве пражыла тыдзень. У муках цяжкіх умерла небарака...

— А дзе пахавалі? — з камічным спакоем запытаўся Гарасім.

— У Сыцёпанічах. Прасіла гэтага, — адказала Юзя.

— Ну, што-ж зрабіць, вочны пакой ей, — поўны ледзьве стрыманага адчаю праразаў Гарасім.

Сымон пераняў яго:

Так, толькі так, небажата. Ня думайце, што з вамі аднымі гэткае няшчасьце... Не. Гэткая доля сустрэла шмат каго. У кожным сяле, у ва ўсёй губэрні, у цэлым краі... Польская навала йшла з агнём і мячом, грабавала, паліла,

забівала, руйнавала.... Знарок было пастаўлена панамі—зьнішчыць дашчэнту край, зруйнаваць яго ўканец....

Але, што-ж вы думаеце: паны гэтым многа выйгралі? Ні званьня, ні беднага. Увесь народ страшэнна на іх абураны. Нядарам многа хто кдалі доў, сям'ю, бралі зброю, якая пападалася, ійшлі на фронт. Старыя, малыя, сталыя, здаровыя і хворыя.... Сымон крыху спыніўся.—Пашоў і ваш бацька, іншым голасам праказаў ён. „Сыны“—кажа, па некалькі гадоў змагаюцца за свабоду, можа ўжо іх абодвых і ў жывых няма. А чым я іх горшы? Ці-ж менш іх пацярпеў на сваім веку зьдзеку і прыгнету? Ці мала перанес усякае крыўды за сваё мужыцтва, за паднявольнасьць чорных працоўных людзей? Ці мала выбалася нявол? разважаў гэтак ён, паблагаславіў вашу матку, унучкаў, папрасіў у выпадку вашага рыходу —перадаць вам ад яго благаслаўленьне і... пашоў....

— Няўжо? —ні-то ўзрадаваўся, ні-то спалохаўся Несьцер.

Так.. Маці прышала астацца, я ня раў пакадаць іх, а сям'я — як намесся і рады. Больш не магу чакаць. Можа, кажа, так затым і дастаецца краю і яго людзям, што яны вельмі падатлівы, пакорлівы і маўчлівы. Можа, кажа, затым і бяды столькі на яго валіцца, што няма ў нас ахвоты і храбрасьці абараняць яго". Узяў і пашоў з атрадам чырвонаармейцаў.. Вось ужо больш двух месяцаў.. Расказвалі, на доячы, што хтосьці яго бачыў пад Калатам: б'ўся побач з чырвонаармейцамі. Аважні.., кажа, усё заахвочвае й толькі Няведама цяпер, жыве ён, ці не.....

Бачыш ты!—ні-то здадавана, ні-то зьдзіўлена праказаў Гарасім Несьцеру.

— Што-ж скажэ-ж нам рабіць? На яго твары загарэлася адвага: „сыці, толькі сыці ў чырвонае войска і аддацца ахове свабоды. Адно выйсьце.

Так прыходзіцца, не прывыкаць. Вось толькі яно думалася, што пасля дому абновіш сілы, набярэшся бадзёрасьці. Стаміўся вельмі. Але трэ варочацца назад. Будзем цягнуць далей.

— А што вы думаеце? Чым гэтак жыць, дык лепей слаўна ўмерці,—сказаў Сымон. Нам, старым, дзела такоўскае, а вам тое й рабіць, што шукаць лепшага й шчаснейшага жыцьця. На вашым мейсцы не сядзеў-бы я спакойна.... Хто-ж за вас пастараецца? Шукайце, дабівайцеся самі.

— У запечку пачуўся крэкт і стогн хвораі.

— Гарасім і Несьцер адначасна падняліся з месца і зрабілі па кроку к мацеры. Юзя разгорнілася і заплакала.

Каб змягчыць раптоўнасьць сгрэчы, Сымон махнуў ру-

кой на Грабянёў, спыняючы іх, а сам падышоў к палку, нагнуўся к хворай і перадаў ёй радасную вестку.

— Го-о-спад мой!... Сы-ын-кі-ы вы-і мае-э-э! пачаўся яе голас.

— Схіліўшы голав, направиўся і Несьцер . Гарасім да маткі.

— Якія слаўныя хлопцы! Якія ваякі дружныя! — загукала Юзя:— Ці ж бы яны даліся паном у крыўду, каб былі дома Эх, эх! Ці ж бы яны пусьцілі бацьку?

— Дзе ты. Янка, чаму ты ня бачыш у гэты момант сваіх сыноў. Плакаў кольк. па іх-вось яны....

— Нічога, яны знойдуць і бацьку, з пэўнасьцю праказаў Сымон, гледзячы, як matka цалуецца па чарзе з Несьцерам і Гарасімам. Яны знойдуць бацьку, знойдуць лепшае жыццё.

Празрыстае сонца ўлівалася сваімі праменьмі ва ўсе чатыры вакны хаты, змываючы са шкла шыбаў прыгожыя ўзоры марозу.

Цішка Гартны.

13-Ш -21 г.

Сямімільнымі крокамі.

Беражысь, беражысь!
Па табе я ўразгон сямімільнымі крокамі,
Беларусь, Беларусь...
Што рабіць? Засыпаць?
Загудзець старажытна прарокамі,
Ці на вырай збірацца,
Як гусь?

* ..

Крок за крокам, крок за крокам.
Не, ня хочу быць прарокам!
Што прарочыць? Долю? Волю?
Лепей ходу даць свавольлю
Кій у рукі, добры кій!
Поту хопіць: ліў, ды ліў!
На вырай?
Не, пачакай! Пакуль валадаю я лірай,
Ад гэтых узгоркаў, ляскоў,
Ад смагнучых гэтых пяскоў
Я не палячу!
Лепш засыпаваю
Ў студні па маю
Бо маю нахіл да сьпеваў і волі
Але сьпевы мае не бяз солі!

* ..

Гасьцінцам пакуль што іду,
Нібы-то тым самым гасьцінцам.
Вітае мяне толькі лес,
А хаты пакуль-што чужынцам
Літаць мяне. Нішто.
Іду, браточкі, адзінцам.

Але уперад сямімільна
 Патрабуе час наш пільна.
 О, я паўны, няпрыхільна
 Тут спаткаюць. Вокны шчыльна
 Пазачыняць, нагамкнуцца,—
 Кінь, бо ёсць куды імкнуцца.
 Калі ходзіш сямімільна!

* * *

Праз грэблі, праз вёскі,
 Як госяць той нябоскі,
 Іду, узьнімаючы пыл.
 Бярозак фарботы
 Прыдбаюць ахвоты,
 Праз дрыгву і дроты.
 Калючыя дроты,—
 Ускок.

Мне добра. Навошта мне боты?
 Ужо босы:
 Добрыя боты на ўлясны капцы,
 Добра у іх узьнімаецца пыл,—
 Крок—у—крок!

* * *

Пах. Над палямі пануючы пах.
 Пах дажынкавай працы.
 Дажынкi, дажынкi ідуць!
 Спадвічак дружынкi
 У снопiкi,
 Як бязвольныя попікi.
 Каля іх—Марысi, Парасачкi.
 Гэтых вёсак працоўных маіх
 Пеквагойныя красачкi,—
 Усё жнуць, усё жнуць!

Утаплюся ў табе, Беларусь,
 Утаплюся!

Утаплюся ў тваім зыгнвым балоце, у
 Занягнуся пад раску-чарот,
 Зачаплюся нагою бябэтай за плоцейка
 За калючы, за дроц.

О, мае рэчкі-бязрозкі гаспадары!
 О, мае сыровы сярпова-дажынныя!
 Потныя пахі, працоўна-няспыненыя—
 Янка, Сымонка, Габрусь!

* * *

Але, кінь, лірнік, лірніцаць лірычна,
Сьпявай мацней;

Смык нацягні а драматычна
А весялей!

Алею лій, алею хопінь
Ў душы тваёй.

Ты бачыш: зацьвілі каноплі,
Ўсё сніжветныя каноплі
А над ралёдэй.

Алеем тым кроплі спыні—
Крываточыны кроплі,
Раны вякоў.

Зірві у іх, лірнік, зірві:
То ўжо не каноплі,
А сьцяг парабкоў.

Батракі, батракі!
Бураломных часоў ветракі,—
Разьвярнецеся крыламі,
Папапрудзьцеся пасамамі—жыламі,
Патагонных вякоў крапакі!
Ад вятроў ужо гнецца чарот.
Будзе вам, ветракі, умалот,
На вякі вам дастане мукі.
Вось пляюць, вось пляюць батракі:

* * *

«Паўстань, працоўных кляс загнаны,
Руйнуў дашчэнтку сьвет стары.
Калі ты будзеш згуртаваны,—
Нелягуць ў пыл гаспадары.

Ўецца сьцяг наш чырвоны
Над шасьцінай зямлі.
Не знайсьці абароны
Вам, рублёў караі...

«Заместа грошы ды чырвонаў,
З кляўцом на крыж залучым мы серп;
Над імі сноп, над імі сонца,—
Вось наш батрацкі новы гэрб.

Ўзьвіся сьцяг наш чырвоны
І над рэштай зямлі;
Затрасеняся троны,
У пыла хутчэй, караі!

«Зьмяніўшы вечнае батрацтва
На сьпеў паўстаўшых, вольных сьпеў,
Жыццё мы зробім справай брацтва
І зьвішчым вечны людзкі гнёў...

Вось, гэты батрацкі сьпеў,

Як дажынкавы пах,

Нід палімі пануе.

Ён часамі прыводзіць у Жах,

У закліты, скрыгочачы Жах

Тых, хто сьпявае даскель: аделюя!

А мая Беларусь дык сьмяецца.

Ёй здаецца, што сьпеў парабкоў

Разам з пахам дажынным зьліецца.

І я сьмяюся з табой, Беларусь,

Бо ты—ня толькі мінулае,

Ты—сучаснае, шматчулае,

Ты і будучына бязмежная

З іншымі працоўнымі сумежная,

Вялікая,

Бязпрытульным—прытульная.

* * *

О, Купала, мой родны Купала!—

Пракукуй, пракукуй ты пра нас,

Як вязюлька табе кукавала,

Калі маці калыску качала,—

Пракукуй пра цікавы наш час!

О, мой Колас, мой ніхі Якуба!

Я ў куток прытулюсь, прытулюсь

І чакаць буду новага шлюбу,

Што з'яднае атрамант Якуба

І працоўных Зямлю—Беларусь!

Ісакарык—Бядулі,—

Гулы, гулы ідуць аб табе,

Як ля вушля.

Ты зьбіраеш у соты,

У поўныя соты творчасьць народную;

У нябе дзьве істоты, вялікіх істоты.

Зразумеў ты працуючых цвоты

І лавіў ты зямельку угвойную, родную.

Гартны, Гартны, нясьвар пролетарыяў.

Што злучаліся вась ад татары.

Ты сьпяваеш аб тых, што ад Нёману

Загудуць, загудуць новым гоманам.

Ты куеш для іх вершы эгартнелыя,
Кавалёў, гарбароў сьпевы сьмелыя!

А ты, наш Чароцік зялёны,
Будзелька, вазёрны чарот,—
Ужо ставіш паэмам законы,
Перайшоў старэжытвасці конны,
Вольны, сосы,—у брод, усё ў брод!
Дудары—песняры мілагучныя!
Разам з тым вазярком, дзе купаюцца гусь,
Разам з тым хвайнячком,
Разам з рэчкамі злучнымі,
З прэстарскімі сьпевамі ўдлючнымі
Вы—мая Беларусь!

Загляджуся я тут, патаплюсь!

Калі-ж не, дык ізноў сямімільнымі крокамі.

Праз цябе, праз цябе!
Загудзец пра наступнае тычкі прарокам!
Ды ісьці за кляўдом у барацьбе!
Праз капліцы, праз балоты,
Дзе хістаюцца чароты,
Абадраўшыся аб дроты,
Сямімільна крок-у-крок,—
Не глядзі ўжо у бок!
Лепш скідай сваю кашулю,
Што табе дала матуля,
Надарожнічай бядуляй.
На кашулі кроў,—дык сыяг
Будзе добры, гэта-ж Жах!
Ды у рукі добры кій.

Поту ховіць,—дзіў, ды ліў!—
Мо' на хатах няпрыхільна
Тут спаткаюць. Вокны шчыльна
Назачыняць, пазамкнуцца—
Кіны! Бо ёсьць куды іжнуцца,
Дык іжніся сямімільна!

Міхайла Грамына.

Ромео й Джульета на Беларусі.

I.

Ясны марозны вечар даўно ўжо спусьціўся на зямлю. Ружовая вагністая зара зрабілася блядою — прапала з усю. Усё неба задрамцела сінімі, зеленаватымі, жоутымі лавіцачкамі, якія, нібы вяселыя вочы, падміргвалі адна другой на нашай цёмнай зямлі. Прыслухаешся і здаецца, што чую, як спатыкаюцца праменьні іх, падымаюць шлох у нязвычайных абшарах неба, быццам вядучы таемную гутарку між сабой. Поўны месяц падняўся ўжо высока над лесам, абліў белым полем сіняю хварбаю, пасыпаў яго іскаркамі срэбра й алмазу з на ўбраным у белую фату дзераве запаліў ружовыя, сніжаныя агоньчыкі. Ціха на вёсцы. Тольк дзе-ня-дзе за ваколіцаю пачуецца скрып сьнегу пад саньмі, а потым на вуліцы зарагоча журавель над калодзежам; то варочаецца з лесу і поіць каня спазьніўшыся гаспадар. Уся вёска прытулілася ў ўзгорку, агарнулася сьнегаваю коўдраю й нібы сьпіць даўно, ніколі ня прачыналася й не варушылася. Мароз добра закітаваў вокны ў хатах, і трэба добра прыглядзецца, каб прымеціць знадворку, што там яшчэ ня сьпяць, што пра тоўстыя шыбы блішчыць кволы агонь.

Клямка ў малых варотцах са двара Васіля Хлэма легка бразнула, і на вуліцы мігнуў цень, які хутка схавалася на прызьбе пад страхю з левага боку ад варотцаў. То была дачка Васіля — Алесь. Сеўшы на прызбу, яна агарнулася з абодвух бакі вуліцы, а потым, паправіўшы на галаву хустку-шалічоўку зьнішчылася. Але доўга сядзецц на месцы яна не магла: вочы яе то падымаліся к цёмнаму зьвязьдзістаму небу, то ўглядаліся ўдоўж вуліцы, як толькі чуўся дзе-небудзь рып сьнегу. Часам яна ўскаквала на ногі, адыходзіла на цэкалькі крокаў ад прызьбы і доўга прыслухоўвалася, пазіраючы ў левы канец вуліцы. Шлох злоўлены яе вухам хутка зьнікаў і рабілася

ізноў так ціха, што чутно было, як падаў на зямлю шэрань з дэрава.

Няўжо-ж ён ня прыйдзе? Няўжо ен схлусіў?—думала Алеся, і пры гэтай думцы, ня гледзячы на моцны мороз, твар яе пабялеў, а між брывамі залягла глыбокая маршчына. Яна йзноў села на прызбу. Перад ёю на другім баку вуліцы стаялі ўсе белыя ад шэрані бярозы, кудры якіх блішчалі тысячамі розных іскарак, неба пела ціхімі галасамі мільёнаў звыздачак, але павабнае хараство зімняе ночы не прыцягала да сябе Алеся: здавалася, што вочы яе глядзелі ў глыб яе душы...

— Ай, хто тут!

— Што, спалохалася, мая зорка? Не чакала мяне?

— Ах, гэта ты, Яск'! Не чакала я цябе—чаго-ж я тут чакаю?

— Ну, выбачай, выбачай, што запазыніўся, сказаў Ясё. Задзячыся на прызбу пабач з Алесям.

Разам твар яе зачырванеўся, як сypeлая вішня, вочы заблішчалі, як зоркі на небе і, прыхіліўшыся блізка к Яску, яна запытала:

— Дзе-ж ты быў так доўга? Я думала ўжо, што ня прыйдзе... хоць і не хацелася мець у галаве гэтае думкі.

— І ня трэба мець яе ніколі, бо я толькі аб тым і думаю: каб быць заўсёды каля цябе, глядзець на цябе, цешыцца тваім хараством, тваёю ласкаю. Калі-ж я ня бачу цябе, то мой адбітак, як жывы, стаіць у маіх вачох, усюды ідзе за мною.

— Ясё мой, даражэнькі! Як рэдка мы бачымся з табою, як рэдка перакідаемся словам! І не сярдуй, мілы, што мне адліць надыходзіць у галаву дрэнная думка: ты мяне мала любіш, калі цябе ня цягне пабачыцца са мною.

— Алеся, родная! Ці-ж можна так казаць? Ты бачыш, што я ўсё адкінуў—веру, воражнасць майго бацькі, наш звычайны шляхецкі гонар—і йду да цябе, толькі да цябе. Многа на свеце дзяўчат, прыгожых, багатых, але такое, як ты, для мяне няма.

Алеся ўздрыгнула усім целам, прыціснулася да Яся і нібы замерла. Ясё прыгарнуў яе сваёю рукою, адкінуў рог хусткі гарачымі губамі прынік к яе губам, па якім пралятала дробная трапятаньне. У небе запеў арган зорак, дыямантавыя агоньчыкі з зямлі, з дэрава пералізаліся ўсімі тонкімі хвабам красуні й сваімі праменьнямі цалавалі ў вочы Алеся.

— Каб заўсёды так,—прамовіла Алеся.

— Будзе, дарагая, заўсёды,—супакоіў яе Ясё.

— На сэрцы ў мяне. Ясю, бывае часта так цяжка, так млосна! Мне ўсё здаецца, што з нашых любішчаў нічога ня будзе. Вось колькі ўжо часу, як мы любімся таемна ад усіх. Але-ж, зек так не пражывеш. Пайці-ж да шлюбу з табою нам нельга, бо мы не аднае веры.

Чаму-ж ня можам мы пажаніцца, цудоўная ты? Ды ты не пашла-б за мяне, хоць я й каталіком л'чуся?

— Ня мы адны з табою прыхільны да гэтае справы. Ты ведаеш, што мой бацька—ворак каталікоў, а твой—лічыць нас недавяркамі й мужыкамі. Так дзе-ж там у іх знойдзеш згоду? А без бацькоў, ведама, нічога ня будзе.

— Ах ты, дзявочая душа! Кахаць кахаеш, а як да старан дацкнецца, дык і крыла апусьціла. Ня трэба напускаць смутку ў галаву.

— Ды і сам ты гаворыш так толькі для таго, каб пацешыць мяне, а сапраўды-ж ведаеш, што добра нам чакаць не ад каго.

— Ну, так слухай! Я сягоньня й спазьнюся сюды, бо меў з бацькам доўгую і гострую гамонку. На змроку прыехаў ён у лесу й васьмі гадзінамі накіраваў гутарку на тое, каб ажаніць мяне ў гэты месаед. Ён прыпамінаў мне, што працаваў, яму на лета ўжо будзе цяжка па старасьці, што мая сястра Гэля яшчэ нясталая дзяўчына і што грэба, каб к вясне я быў жанатым. Тады я адказаў, што жаніцца не хачу, а калі бацьку так трэба, каб я быў жанатым, то няхай ён пашлэ сватоў да Васіля Хлэмкі. Бацька вытарашчыў вочы доўга, глядзеў на мяне, нібы не разумеў таго, што я сказаў. Як да Хлэмкі?—запытаўся ён напасьледак. „Ці-ж ты ня ведаеш, што ён недавярак? Не, гэтаму ніколі ня быць“. „Добра, тады ў ніколі й не ажанюся“, адказаў я. Доўга бацька ператчваў мне знаёмых паненак-каталічак, хваліў іх пекнасьць, а бацькоў, але ўсё дарэмна. Урэшце, бачачы, што нічым ён мяне ня ўломіць, запытаўся. „Што-ж будзе з гаспадаркаю?“— „Мне ўсё роўна“, адказаў я, „кіну я і паеду куды-небудзь у горад на работу“. Доўга бацька маўчаў, не хацеў на мяне і зрынуць, потым прыказаў: „Не спадзявайся я, што на котлішчы майа бацькоў сядуць некалі схізматыкі, але лепш няхай гэта будзе свае, чымся чужыя“. Далей ён прапанаваў мне заўтра-ж таслаць сватоў да вас і зразу зрабіць вялікія заручыны, каб да канца месаеду справіць і вясельле.

— Заўтра заручыны, заўтра? ціха й сумна прамовіла Алеся.

— Што-ж ты ня рада таму?

- Не, ня тое, Ясю. Як яшчэ скажуць мае старыя. Прый-

дуць вашы сваты, а мой бацька і на парог іх ня пусьціць. Вось тады будзе цацка. У яго гонару так сама шмат: не да-рэмна ён ведаецца і з папом, і з настаўнікам, і з іншым на-чальствам у мястэчку.

— Ну, дык вось што, Алесь! Мы зараз разыдземся, і гя-ляк-небудзь бокам сягоньня скажы сваім аб сватох ад нас.

— Чаго-ж там бокам? Проста скажу, што даўно кахаю дзябе і папрашу, каб прынялі сватоў і аддалі мяне замуж. Ня-хай будзе, што будзе!

— Усё добра будзе! Ясь каля варотаў абняў і моцна па-чалаваў на разьвітаньне Алесю.

Яна глядзела яму ўсьлед да тых часоў пакуль ён не дзьвярнуў з вуліцы ў завулак на свой выселак. Потым ціха-ці-а павярнулася ў вароты, нясьмелымі крокамі прайшла двор доўга трымалася за клямку сенешніх дзьвярэй перад тым, як адчыніць іх.

Няхай будзе, што будзе! — дзьверь бразнул і зачы-ніліся.

Хата Васіля Хлэмк' была вялікая і чыстая. Побач з дзьвя-рыма стаяла вялізарная печ, абложаная белаю кахляю, з дру-ога боку ад дзьвярэй знаходзілася шырокая шафа, праз шыб-ку, якое відаць был грудкі талерак, місак, шклянак і іншае гасуды. Каля сьцяны, дзе была печ, далей стаялі два ц. тры лужы пакрытыя саматканымі коўдрам з сінімі, чырвонымі і роўнымі палосамі. Дзьве пярдні сьцены абвешаны былі ма-лым і вялікім абразамі, якія ў самым кутку йшлі ў некаль-кі радкоў. Паглядзеўшы, здавалася, што гэта выстаўка парт-рэтаў папоў да манахаў. У кутку пад абразамі стаяў моцны стол пакрыты чыстым абрусом з чырвоным акрайчыкам на-вако. Шырокія дубовыя лавы пауз абедзьве пярдні сьцены і некалькі зэдлікаў у розных мясцох хаты дапаўнялі ўсю мэблю.

Алесь іна маці. Тацяна, яшчэ малажавая, але з пакугным жарам кабеціна, сядзела за прасьцінаю і пільна выводзіла рэчкі ніткі кужалю. Бацька Васіль, плячысты, рослы чала-век з шырокаю чорнаю барадою, крыху сіваватаю, сядзеў на маленькай калодачцы і, заціснуўшы між нагамі чурбак для на-човак, дзеўб яго цяслою, бармочучы сабе пад нос нейкі сьпеў з набажэнства. Дзеці хлапчук і дзяўчынка будавалі з лучы-ны хлёў, рабілі з паперы коні, авечкі і заганялі іх туды. У х. падымаўся піск, як толькі хлёў абварочваўся і столь і стра-ха ляцелі на скаціну.

Дзе гэта ты была, дачушка? запыталася Тацяна, як толькі Алесь ўвайшла ў хату і пачала распрацаца.

Пасядзела трох' ў Піліпёнкавых, неахвотна адказала Алеся.

— Яно-б то нічога, што ты там пасядзела, але рабства шмат; сама ведаеш, што пражля ў нас з табою ліха ведае, колькі засталася. Ад людзей сорам будзе, як іншыя будуць ткаць, а мы будзема за прасьніцамі сядзець.

Алеся знайшла ў запечку сваю прасьніцу, прыладзіла ў ёй кудзелі й села на зэдліку недалёка ад мацеры. Але рабства ў яе ня ладзілася: то кудзелю скубла яна нацыма й нітка нішла тоўстаю, то верацяно саскаквала з ніткі канцом і глядзела пад стол, то проста яна забывалася, што сядзіць за работаю й рукі яе ляжалі на каленах, а вочы пазіралі ў нейкі бязьмерны абшар, далей свае сямі, хаты й кудзелі. Раптам яна ачыналася й бралася йзноў за пражу, але работа ня ладзілася.

— Татка... да нас заўтра... сваты прыдуць, ледва вымавіла яна.

— Сваты? Ад каго-ж гэта? запытаўся Васіль, устаючы з калодачкі й разгінаючы сьпіну.

— Ад Пранціся Ляшкевіча,—раптам выпаліла Алеся і вачу пабялела, як палатно.

— Ты ў сваёй галаве ці не? Ад Пранціся сваты ў маю хату, ка мне, к Хлэмку? Праўду кажучь, што ва ўсякае бабё разум курыны. Хто гэта пакліў так над табою?

— Кпінкаў тут, тата, ніякіх няма. Я схлусіла, што была ў Піліпёнкавых. Я бачылася цяпер на вуліцы з Ясем: ён знарок прыходзіў сказаць, што прыйдзе да нас заўтра са сватамі.

Ні адзін яшчэ з гэтае дрэннае шляхты дагэтуль не пераступаў майго парогу, а тут—на табе—нават, ў радню ідуць. Не, ніколі ня будзе маім зяцем каталік.

— Татачка, пашкадуй і мяне! Мы з Ясем даўно любімся, ніхто аб гэтым ня ведаў, вось толькі цяпер я сказала першы раз. Гэта Ясь пераламаў гонар свайго бацькі й прымусіў яго на сватаўство да нас.

— Ну, добра! Ён прымусіў свайго бацьку, а ты мяне, не прымусіш,—злосна сказаў Васіль і тупнуў нагою.

— Няўжо-ж ты ня прымеш сватоў? запыталася Тацяна.

— Не! Недавяркава дачка знойдзе сабе недавярка. На панская вера не патрэбна.

У хаце зрабілася ціха. Дзеці пакінулі пасьвіць сваю скадзіну: маці сядзела на тым самым месцы, апусьціўшы рукі; Васіль шырокімі крокамі хадзіў па хаце, злосна адпыхаючы з-пад ног трэскі. Алеся адышла к запечку й сьлёзы, першыя жачыя сьлёзы, хлынулі ў яе з вачэй.

— Татка, хто-ж вінават, што Яся ахрысьцілі каталіком, а мяне праваслаўнаю? Ды й ня ўсё роўна, як хто моліцца ці зусім ня моліцца богу? Толькі-б чалавек добры быў, а лепш Яся для мяне нікога няма.

— Вось да чаго ты дайшла! Усё роўна моліцца ці ня моліцца! Пачакай, я навучу цябе маліцца.

— Аддай мяне, татчка, за Яся, аддай! з прыпадкам новых сьлёз і кінуўшыся на калены перад бацькам, узмалілася Алеся.

— Слухай, дачка! Ты прыгожая дзяўчына, пасаг у нас для цябе ёсьць. Маладых хлопцаў шмат, нават, наш настаўнік ці дзяк з ахвотаю пасваталіся-б да цябе.

Ды й праўда, кінь ты гэтага Яся, падтрымала мужа Тацяна: ну, ажэніцеся вы, войдзецц ты ў чужую хату, дзе ўсе будуць глядзець на цябе, як на недавярка, дзе дух самы зусім другі, ня наш. Што гэта будзе за жыццё? Выкінь ты. Алесяка, з галавы сваю думку.

Не магу, матачка! Усё роўна, калі не аддасьце мяне за Яся, весь век прасяджу дзеўкаю.

Алеся паднялася з кален і села йзноў за прасьніцу. Твар яе быццам акамянеў, вочы сталі шклянымі, губы пабялелі, як сынег. Сыціснуўшы іх, яна маўчала, як дзерава, і рукі яе самі рабілі звычайную работу. Праз нейкі час Тацяна пачала збіраць вячэру, усе селі за стол. Алеся, палажыўшы сваю прасьніцу, падыйшла да ложка і лягла, адварнуўшыся да сьцяны.

— Алеся, ідзі вячэраць! Вось шашаль у нас залез, палікаў Васіль. Алеся не прамовіла ні слова.

За сталом між бацькам і маці зачаліся спрэчкі. Маці пачала ўгаварваць Васіля прыняць сватоў і зрабіць увагу дачцэ. Васіль доўга спрачаўся, але з часам яго ўпартасьць усе меншылася. К канцу вячэры ён згадзіўся аддаць Алеся за Ляшкеўшчыка, але даклераваў, што ніякага пасагу ня дасьць. Маці падышла к Алесі, штурханула яе й шапнула ей на вуха. Алеся ўскочыла і, ўся зачырванеўшыся, кінулася бацьку на шыю.

— Ведаеце,—зашчабятала яна, заўтра зразу будуць вялікія заручыны, без малых. Пранцісь хоча хутчэй справіць вясельле.

— Вось як, ну тады гатуйся, Тацяна! сказаў Васіль.

Далёка за поўнач у хаце Хлэмкі гарэў агонь, і Тацяна з Алесяю пяклі хлеб, гатавалі мяса, каўбасы й іншыя стравы. Алеся лягла апошняю, і доўга сон уцякаў ад яе.

На другі дзень зранку пачалася вясёлая работа дзеля

малодшых Васілёвых дзяцей. Яны цэлы дзень шуравалі па вуліцы, склікаючы на заручыны ўсіх суседзяў і тых сваякоў, якія жылі бліжэй, у гэтай-жа вёсцы. Да тых, хто жыў у другіх вёсках, паехала сама Алеся ў санях. Хлэмка быў багатым чалавекам і меў шмат сваякоў, як па сваёй радні, так і па жончынай. Было-б вялікаю крыўдаю, каб Васіль абмінуў паклікаць каго-небудзь з іх на заручыны. Сам ён паехаў у мястэчка купіць чаго-кольвечы з далікатнага, а так сама й на ўсякі трапунак гарэлкі. Таяна, застаўшыся дома адна, мыла, прыбірала і надта была нездаволена, як часам заходзілі з двара дзеці і наносілі сьнегу.

Каля паўдня ня было н.воднага чалавека у Ляццох, хто б ня ведаў, што ў Алеся будуць заручыны. Дзяўчаты й маладзцы, сышоўшыся ці каля калодзежа ці проста каля варот доўга сакаталі між сабою, шапталіся й словы „Алеся“ ды „Ясь“ ня сыходзілі ў іх з гутаркі. Як толькі Алеся праехала па вуліцы, варочаючыся з другою вёскай, дык усе ляцелі к вокнам ці к варотам паглядзець на яе, хоць дагэтуль кожны дзень бачылі яе й нічога цудоўнага у ей ня было. Потым кожны прогса хутчэй выказаць сваю здагадку, куды й к каму езьдзіла Алеся, каго яна клікала на заручыны, а к.м Васіль ня ўладзе, каго не паклічуць і г. д.

Надыходзіў вечар. У хатах замялталі агоньчыкі. Дзяўчаты й хлопцы прыбіраліся на заручыны, кліканыя і някліканыя. Каля Васілёвай хаты цёлым нагоўпам стаяла дзетвара й чакала пачатку. У хаце ўсё было прыбрана ад гаршкоу да самых гаспадароў. Н. бацькі ні Алеся ня ведалі, што рабіць, моўчкі таўкліся па хаце. Толькі малыя шэўндаліся то на двор, то ў хату. Гадзіне а сёмай вароты з вуліцы забразгалі, і Васіль устаў з лавы, падышоўшы к дзвяркам.

Нех бэндзе пахвалены Езус Хрыстус!

Васіль адступіў на крок назад: перад ім стаяў сам Пранц.с., а ззаду за ім ужо сватам Паб'ян Сулкоўскі й Ясь.

Добры, добры вечар! адказаў Васіль.

— Што-ж ты, пане Базылю, ня хочаш і прывтаці нас, як падабае? глядзячы насуплена, сказаў Пранц.с.

— Выбачайце, браточкі, я й забыўся, што вам трэ' было адказаць „на векі векаў—аман“. Выбачайце!

Сваты селі каля стала. Алеся-ж парупілася хутчэй склікнуць з хаты. Ня доўга чакаючы, пачалі сыходзіцца званья жанкамі, хата папоўнілася гасьцямі, у святоннай вопратцы, тачалася гамонка, як у вульлі пшчол.

Сені, адкуль былі вынесены знарок куфры й пасы, хутка напоўнілася хлопцамі і дзяўчатамі. Дзеці, як машкара, віліся й

блыталіся пад нагамі. Касы на адно вока музыка Мекраш за-лілікаў скрыпкаю, настроаваючы яе. Вось зацяў ён лявоніху, і пар з пятнаццаць пусьціліся ў круг.

— Пачакайце, пачакайце! Дзе-ж Ясь з Алесяю? У першую пару іх трэба!

Танец прыпыніўся. Алеся сорамна падышла да Яся і выклікала яго ў сьні. Адзетая ў чырвоную суконную спадніцу, вышываную сарочку і сін гарсэт, яна ўся так зьяла шчасьцем, трымаючыся за Яся і гатуючыся сказаць. Мекраш зайграў ізноў. Алеся, як зачараваная пайшла ў круг. Нічога ня бачачы, апроч твару свайго каханага, яна легка насілася та сеньях... Першая лявоніха скончылася. дзяўчаты абкружылі яе, засьпяваюшы вясельную песьню...

У хаце так сама станавілася ўсе веселым. Як першыя ўмовы былі зроблены, госьці расьселіся за сталамі, растаўленым ўздоўж дзьвёх прэдных сьцен. Гарэлка і багатая закуска зрабілі ўсіх добрым, гаманчывым. Пачуліся жарты, сьмех: маладзцы і старыя, нават, бабы зацягнулі песню, а некаторыя пад гэтыя песні пусьціліся ў скокі. Мужчыны апавядалі адзін другому свае гаспадарскія справы, і аманілі аб навінах і чутках, якія хто дзе даведаўся.

За сталом у пакуці сядзелі Пранцёў, сват, Васіль і найбольш старыя і паважныя з гасьцей. Тут гутарка йшла турэзная, аб бывалых справах і здарэньнях, якія былі з кім у колішнія часы. Дзед Кісель, якому ўжо было гадоў пад во семдзесят без канца гаману, як ён плыў на кані праз Дунай у Турэцкую вайну, як пешкi рабіў пераход з Крыму у Польшчу ў 70 годзе. Другі сьмешны дзед у дзесяты раз пераказваў, як ён быў у Кралеўцы з барлінамі, і як яму, замест шапкі, немцы прадаў капялюш. У кожнага знаходзілася сказаць з свайго жыцця.

Басілі, гавярнуўшыся да Пранцёва, гаварыў:

— Ліха ведае, як зроблена на сьвеце, што людз. живуць па суседству, а глядзяць адзін на другога ваўкам. Вось хоць хі з табою. Пранцёў: здаецца за весь век не зрабілі ніякае шлоды. Ніякае пагарды адзін другому, а на-ж табе! да гэтага дня й спаткацца не хацелі.

Але, але, сваце! І што-ж такое, калі я маюся ў касьцёле, а ты ў сваёй царкве?

Праўду кажаш, сваце! Давай вып'ема за нашых дзетак.

Сваты налілі сабе па добраму кілішку і выпілі. У галаве пачынала круціцца, з губ зрываліся вясельныя словы, жарты самі так і лезьлі на язык. Дзеды траскучымі галасам зацягнулі старую песню „пра гараб'я“, яшчэ выпілі, ізноў заня-

ліся раздабарамі. Шмат казак было сказана, шмат жарту-
ных апавяданьняў абляцела стол.

Васіль так сама разышоўся і прапанаваў выслухаць яго
сказ. Усе павярнуліся да яго, гатуючыся пачуць што-кольве
чы сьмешнае.

— Усе вы ведаеце старую цэркаў у Мурагох. Цяпер ня
мае толькі сьцены, а дах яе й званьніца даўно ўжо правалі-
ліся й згнілі; цьвінтар зарос чартапалохам, крапівою і іншымі
бруднымі зёлкамі. У даўныя-ж часы гэта быў вялікі й да-
лёка вядомы касьцёл. Убранства яго было багатае, ксяндзоў
туды пасылалі самых лепшых. Але ня гэта цягнула ў касьцёл
людзей з усіх бакоў і, нават, здалёку: у касьцёле быў лічбан
сьв. Антонія, які памагаў і ад хваробы, і ад беднасьці і, нават,
ад сьмерці. Пасьля скасаваньня уніяцтва, касьцёл быў тэра-
роблены ў цэркву. Прыехаў і поп — Завідовіч, здаецца, — усе
каталіцкае выкінуў, толькі сьв. Антоні застаўся. У бліжэйшыя
гады поп Завідовіч зразумеў, што абмылкі ён не зрабіў, такі-
нуўшы ў цэркві лічбан: у адзін дзень сьвята Антонія папу
даставалася столькі добра, колькі ён не зарабляў за год. Рад
быў поп, і кожны год на Антонія склікаў да сябе ў гэтым
знаць ледзь не з усяго павету: і папоў, і ксяндзоў, і паню,
рознае начальства. Добра жыў поп і гора ня бачыў. Ёсць
адзін раз уваходзіць ён у цэркаў, глядзь — няма Антоні на
месцы. Туды-сюды: — няма. Як на бяду заставалася толькі дзьве
тры ці чатыры да сьвята Антонія. Што рабіць? Бяз лічбана
й сьвята ня ў сьвята — усе грошы і іншыя падарункі прапа-
лі. Думаў-думаў з дзяком Завідовіч, ды й надумалі. Раніцаю
сьвята яны падпрасілі аднаго старога селяніна, які абліччам
доўгаю барадою паходзіў на лічбана Антонія, разьдзелі яго
паставілі на пастамэнт, дзе стаяў лічбан, падвязаў яму аб-
рус ніжэй чэрава і папрасілі стаяць нярухома ўсю ймшу. Доб-
ра! Усё пашло па парадку: шмат папоў правілі ймшу, народ
процьма і ў цэркві і каля цэркві. Сьвечкамі ўстаўлены увес-
абруч перад Антонія. Вось нейкая кабэціна, праліснуўшы,
з сьвечкаю ў зубах да самога Антонія, стала шукаць месца
куды-б прыладзіць яе. Ня доўга думаючы, яна запаліла сьвеч-
ку і, нагнуўшы канец з эгнём к назе „Антонія“, пачала
паць воск, каб прыляпіць там і самую сьвечку. „Антоні“ не
вытрымаў, дрыгнуў нагою, ды так моцна, што добра а-
штурхануў кабету. „Цуда!“ загаласіла яна на ўсю царкву..

— Куды ты, сваце?

— Што-ж, я прышоў да цябе, каб ты здэкаваўся з мена-
не? хрыпла вымаў ў Пранісь дзв не, годзе! Недавярач ты

быў, недавярак і ёсьць! Хадзем, пан Сулкоўскі. Ясь, хадзем да дому!

— Ніхто цябе й ня клікаў, сам прыйшоў,—ускінеў Васіль.

— Татка, што тут зрабілася? шывдма увайшоўшы ў хату. запытаўся Ясь.

— Зрабілася тое, што шляхціц Ляшкевіч ня хоча радн з брудным мужыком. Вяселье ня будзе!

— Ну, і дзякуй Богу! Нак не па дарозе з шляхецкаю ве рашчакаю,—уставіў Васіль.

Праніць з сватам хутка вышл з хаты, ні з кім не разь вітаўшыся й ня зірнуўшы ні на каго. Гасьцем стала ніякава трохі памяўшыся, адзін за другім, нібь аблаяныя, яны пачалі разыходзіцца да дому. Дзяўчаты й хлопцы, даведаўшыся ў чым справа, так сама змоўклі й разышліся. Хутка ўся хата апусьцела, засталіся толькі свае ды Ясь.

Алеся спалоханымі вачмі пазірала на бацьку й не магла ўцяміць, што зрабілася. Васіль, пачырванеўшы ад злосьці, бойнымі крокамі таптаўся па хаце. Маці, падпершы галаву рукою, моўчкі сядзела каля стала.

Дзядзька Васіль, што вы тут нарабілі? запытаўся Ясь.

— Ідзі ты за сваім бацькам, табе тут месца няма, прабурчаў Васіль.

— Чаго-ж вы на мяне злуеце? Я вам кепскага нічога не зрабіў. Каді вы ня хочаце паладзіць з маім бацькам, дык можна абысьціся без яго. Аддайте мне Алесю, я жанюся без бацькавай волі.

Эх, галубе, прамовіла Тацяна, --якое-ж гэта будзе жыццё, калі твой бацька будзе заўсёды павоўчы глядзець на Алесю. Не, так нельга рабіць.

— Да чаго там слухаць! Ці бацька ці Ясь аднаго поля янада. Алеся пойдзе за свайго, каталікоў і нам ня трэба,—сказаў Васіль і адварнуўся ад Яся.

Алеся стаяла ні жывая ні мёртвая. У яе галаве ніяк не ўкладалася тая злыдняя перамена, якая раптам прыкончыла ўсё яе шчасьце. Яна ня бачыла, як Ясь, зірнуўшы на яе, вышаў з хаты з паніклаю галавою, ня чула, як маці аклікнула яе памагчы прыбраць са сталоў пакінутую яду й бутэлькі. Дзеля яе вяселы шчасны вечар перамяніўся ў хаўтурны. Зразу стала так пуста і ў хаце і на душы. Нават і сьлёзы не паказваліся на вачох. Апрунуўшыся й ня слухаючы маці, выйшла яна за вароты на прызбу. Доўга глядзела яна на паўночныя зоркі, быццам хацела аддаць ім часьцінку тае пакуты, якая гнула ёй душу й не давала супакою.

II

Быў другі дзень Семухі. У мястэчку Дунаеўцах, дзе быў стары й далёка вядомы касьцёл, у гэты дзень штогодна адбываўся кірмаш. Многа народу і каталікоў, і праваслаўных, і жыдоў - з'яжджалася ў Дунаеўцы вёрст за дваццаць пяць ці трыццаць: адны ехалі гандляваць другія купіць што-небудзь з гаспадарчых спраў, трэція паслухаць набажэнства ў знатным касьцёле, але больш ехала сюды проста пабыць на людзях. З ранку ўжо вялікі пляц мястэчка ўстаўляўся вазамі з паднятымі ўгору аглоблямі, на вазох паказваліся парасяты, куры, сапа, яйцы, сярпы, косы, восі, аглоблі; тут-жа, дзе-небудзь збоку прыляпляўся „рускі“ з абразамі, крэсьцікамі, чысьлянкамі, брытвамі, нажамі, далей прадавалі дзёгаць, смалу, квас, цыроп, абаранку. Усюды чутна была лаенка за цану, насіўся гоман натоўпу людзей, рзалі коні, над усім гэтым тлумам пішчаў гармонік, іграўшы невядома дзеля чаго. Бабы, маладзіць і мужчыны пераходзілі ад воза к возу, прыглядаліся, мацалі, таргаваліся да хрыпаты і йшлі далей. Можна хто і х за цэлы цэнь нечага й ня купіў, але хадзіў, таргаваўся, быццам ужо меў купіць. Дзяўчаты, пабраўшыся за рук, шнуравалі ўзад і ўперад па прагалах між вазамі, запыняючыся там, дзе прадаваліся убory. Калі якой што надта спадабалася, яна ляцела шукаць бацькі ці маці і вяла іх паглядзець і купіць тую рэч. Хлопцы, сабраўшыся гурткамі, сядзелі дзе-небудзь з краю пляцу, жаргавалі, не прапускалі ні аднае дзяўчыны, не паскаліўшы над ёю зубь. Дзеці віліся ўсюды, як мошкі, і падымалі страшэнны піск, хто гліняным конікам, хто дэравянаю дудкаю, хто валавяным пёўнікам. Сталыя хлопцы, каб пакпіць з якое-небудзь ганаровае дзяўчыны, падвучвалі малых хлапчукоў вымазаць няпрыметна коламазьёю спадніцу, як гэта ўдавалася, рогат падымаўся наўкола, а бедная дзяўчына ня ведала, куды вочы дзяваць ад сораму.

Імша ўжо даўно скончылася. Недалёка ад касьцёлу сярод вялізарнага саду стаяў плебань ксендза пробашча Галеўскага. Сам пробашч — высокі, сыты з чыстым белым тварам чалавек — і малады, тонкі вікарны ксендз, які часова служыў арганістам, шпацыравалі па садзе. Быццам пабеленыя малаком і грушы і яблыні, зялёная чыстая мурава пад імі, раскіданыя ўсюды ў прачалах клумбы розных кветак, перамовы дробных птушак, зык невядомых мошак над кветкамі, няясны гоман з кірмашу, глыбока-сіняе неба бяз ніводнае хмаркі і праменьні яснага сонца — ўсё гэта навывала на душу радасьць, выклікала сьветлыя думкі, звала да поўнасьці жыцьця. Пробашч у дадатак

к гэтаму быў яшчэ пад уладаю ўспаміну аб натоўпу народу ў старым таемным касьцёле, высокасьці набажэнства й сьвятых гуках аргану.

— Хвала найвышшаму пану богу, які залажыў усё гэта на радасьць свайму люду, — гаварыў пробашч. Гэтае сонца, прыгожыя кветкі, сьпевы птушак — поўны жыцьця гоман мірыядаў мошак кажуць чалавеку, што бог яго не пакідае, пасылае яму ўцеху. Ня дзіва, што так верыць яму, наймацнейшаму, чалавек, будзе ў хвалу яму галацы-касьцёлы, складае літаньні й гимны. Бяз веры й сонца не сьвяціла-б і гэтыя кветкі ня мелі-б свае дзіўнае вопраткі.

— Ня так народу патрэбна вера, як нам, — смутна адка заў малады ксэндз. — Зірнеце туды на пляц: ці трэба каму вера? Мазь, хустка, боты — вось што ім трэба. Ад веку звычайна цягне іх у касьцёл ці ў цэркаў адзін раз у тыдзень прасіць ад нейкага бога дапамог, якая каму трэба. Вера трэба нам дзеля гэтага быдла.

Нех пан бог бэндзе і намі — што пан ксэндз кажа?

Праўду кажу, вось што. Ці-ж вы ня бачыце, пан пробашч, што ў апошнія часы моладзь адыходзіць ад нас? Ці ня ведаеце, што адны, прагучыся атрымаць прывілеі праваслаўя, пераходзяць у папоўскую веру, другія-ж, зусім новыя, ня вераць ні нам ні папом — ні богу ні д'яблу? Сонца-ж ім так сама сьвеціць і кветкі квітнуць дзеля х, як і тым, хто не прапускае ні аднае ймшы.

— Мне й слухаць вас страшна, пане ксэнджа.

— Кіньце вы дзяцніцы. Нам трэба трымаць веру, каб утрымаць сябе... Вось пасыля ймшы вам падалі сакрэтны ліст ад біскупа. Ён піша, што трэба зьвярнуць асаблівую ўвагу на моладзь і рахуе, нават, працаваць нам побач з папамі і імперскімі чынамі.

Пан ксэндз мусць не рабіць так, як кажа біскуп. Якая-ж згода між каталіком і праваслаўным, наша сьвятая вера...

Кажу, што вера — наша справа, і мы павінны ёю кіраваць. Мусім-жа мы памагчы скасаваць той дух вольнасьці, які пачаў залазіць у галовы народу, каб самім затрымаць моц у сваіх руках.

Пробашч нічога ня меў адказаць на гэты аргумэнт і нясьмела глядзеў у вочы свайго памочніка.

— Вось што! Заўтра вы паедзеце па гэтым справам ад мяне ў павет. Што рабіць і казаць у чыноў, будзеце ведаць. Цяпер пара супачыць.

Увайшоўшы к сабе ў пакой, пробашч ня лег спачываць

Ён адамкнуў шуфлядку ў стане, дастаў адтуль ліст біскупа і яшчэ раз перачытаў. Потым устаў нахмураным і пачаў хадзіць з кутка ў куток.

— Можна да пана ксяндза? пачуўся жаночы голас з сумежнага пакою, і праз хвіліну ўвайшла прыгожая й маладая ахмістрыня—панна Мальвіна.

Пахмурнасьць і несупакой, як рукою, зьняло з твару пана Галеўскага. Ён прыветна кінуў галавою Мальвіне й сеў у шырокае крэсла.

— Пан ксёндз здаецца засмучаны чымсь-то? Такі ўдатны дзень сягоньня, так добра йшла ймша... А казаньне? Ну, проста пан ксёндз да сьлёз давеў увесь народ. Ды й народу колькі было, яблыку недзе упасьці.

— Што ж, дзіятка, што шмат народу было? Паслухалі ймшу, казаньне ды разышліся кожны са сваёю ўласнаю думкаю, сваёю радасьцю ці горам, а той, хто выклікаў у іх сьлёзы ўміласьліўленьня, застаўся адзін бяз радасьці й гора.

— А бог з вамі.

— Бог... дзе там богу дзела да мізэрнага аднаго чалавека? Мне жыцьця трэба, таго жыцьця, якім жыве сад, квітнуць кветкі, жывуць людзі. У мяне няма жыцьця.

— Грэшна вам так казаць, пане ксёнджа.

— Ніякага грэху няма, Мальвіна.

Ксёндз устаў, блізка-блізка падышоў к Мальвіне.

Ці-ж грэх глядзець у гэтыя вочкі, ці-ж грэшна глядзіць гэтую ружовенькую руку... Мальвіна!

Мальвіна хсьнулася ў бок, але ксёндз быццам падтрымаць яе, ахапіў пад сярэдзіну й губамі прынік к яе голай шыі.

— Што вы робіце? Пусьцеце! ледва чутно прагаварыла яна.

Пакрываючы пацалункамі твар, шыю, плечы Мальвіны, ксёндз падняў яе на рухі і панес на софу.

Ай-яй! Хтось сюды йдзе! спалохана шапнула Мальвіна й сасклінула з софы, папраўляючы дрэжаўшымі рукамі гарнітур і шып на галаве. Ксёндз з каменна-супакойным тварам трымаў у руках польскі пераклад Sermons Босьсюэта.

У пакой увайшоў Ясь і нясьмела прыпыніўся каля дзвярэй. Ксёндз кінуў на яго гостры пагляд і прышчурыв вочы, углядаючыся і ўспамінаючы, хто-б гэта быў. Ясь пад колкым вокам ксяндза павярнуў галаву ў бок і чакаў.

— Здаецца пан будзе сын Пранціся Ляшкевіча? запытаўся ксёніз.

— Але, пане ксёнджа,—адказаў Ясь.

— Ня схожы вы са сваім бацькам. Ваш бацька добры;

дчыры католік, вы-ж ня ходзіце да касцёлу, не паважаеце свайго духоўнага айца—нават, прывітаць мяне, ўвайшоўшы сюды, ня лічыце патрэбным.

— Я ня сьмею, пане... Я прышоў прасіць...

— Вы сацыяліст?

Як вы казалі, пане ксёнджа? Я не разумею?

— Той, хто ня ходзіць да касцёлу, ня сьмае пану шапкі, ня слухае бацькі, робіць сваю волю—вось хто сацыяліст і бунтар.

— Ну, і што-ж з гэтага?

— А тое, што такіх людзей пакарае ня толькі бог, але й яго намесьнік на землі.

— Пане ксёнджа, няхай карае мяне, хто хоча. Я прышоў да вашае міласці прасіць аб аднэй справе.

— Яная ў вас да мяне справа? Я з нехрысьцем спраў не вяду.

— Уперад выслухайце мяне, а потым ужо будзеце ці сварыцца ці зьлітуецца нада мною.

— Кажы.

— Пан ксёндз, мусіць ведае, што я засылаў сватоў да лятцоўскага Хлэмкі?

Ксёндз аж падскочыў на крэсьле, страціўшы на момант увесь свой супакой. Але раптам твар яго зрабіўся йзноў каменным, толькі па губах лятаў злыдны посьмех.

— Чаму ж пан не ажаніўся? Часу, здаецца, было досыць пасьяла заручын?

— Ведаеце, пане ксёнджа, што нашы бацькі ўпартыя, як быкі: уцямілі сабе, што калі рознае веры людзі, дык ім жаніцца нельга. Я-ж не хачу мець жонкаю сабе нікога, апроч Хлэмкавае дачкі, хоць яна й праваслаўная.

— Не паганьце свайго бацькі, вы яго ня варты. Чаго вы прышлі да мяне?

— Я прышоў прасіць вас пашлюбавать мяне з Алесяю й без дазволу бацькоў.

— Без дазволу? Да і каб твой бацька, гунсвае ты, прышоў прасіць мяне аб гэтым, то й тады я-б адчыніў яму дзьверы. Як асьмеліўся ты казаць гэта?

— Пане ксёнджа, зьмілуйцеся... выслухайце.

Ксёндз ускочыў на ногі і, як вецер, пачаў насіцца па тэры, блытаючы на падлозе дарожкі і шкуры. Потым, прыпынуўшыся супроць Яся і ўтупіўшы ў яго твар свае блішчастыя ад гневу вочы, не сваім тонкім голасам закрычаў:

— Ты забыўся, адцураўся ад нашае веры! Д'ябал зьвязаў цябе з дачкою недаварка, усе дзеці вашы будуць недаваркамі!

Не, я не падыму рукі даць благаслаўлення нашага бога нехрысьціям!

Прэч адсюль, з гэтага сьвятога месца!

— Пане ксёнджа, паслухайце...

Ксёндз адварнуўся ад Яся, падышоў к вакну, прастаяў некалькі хвілін, калі ён павярнуўся ізноў назад, твар яго быў сьветлы, вочы лісьлівыя, на губах добры посьмех.

— Ну, добра, сказаў ен. — Калі табе ўжо так хочацца жаніцца на гэтай дзяўчыне, я дапамагу табе. Бог, якому я служу, павялеў быць людзям добрымі. Але ён прымае пад сваю аброну толькі тых, хто добры да яго. Слухай, пан Ясь! Калі Алеся гвая прэйдзе ў нашу веру, то хоць сягоньня я вас ажаню. Табе бог пашле адпушчэньне грахоў за тое, што ты прывядзеш да яго няверную душу. Ідзі, дзіця маё, і прыводзь сюды сваю дзяўчыну — праз некалькі гадзін вы пашлюбуетесья.

Пры апошніх словах ксяндза Ясь устравляўся, твар яго пачырванеў, у вачох заблшчала радасьць. Але гэта было ня больш, як хвіліну. Смутак зноў наляцеў на яго; ён ніжэй апусьціў галаву й некалькі разоў пераступіў з наг на нагу. Потым ён падняў вочы на ксяндза і прамовіў, выразна кажучы кожнае слова:

— Не, пане ксёнджа! Я ня згодзен атрымаць падзяку на небе, што прымушу стрымаць іншую веру таго, каго я кахаю незалежна ад веры. Калі будзе ваша ласка, дык зрабцеце маё каханьне поўным, як я прашу.

Ты кахаеш, кахаеш даўно і за грэх гэта ня лічыш! задрыжаўшы ад злосьці, закрычаў ксёндз. — Гэта распуста блуд! Сьвяты касьцёл выкне цябе, як вялікага грашніка, з сямі верных каталікоў! Як выгнанец, ты нідзе ня будзеш мець прыстанішча — ні ў сваіх ні ў чужых.

Я мысьліў, ксёнджа, што знайду ў цябе падтрыманьне як у служкі найвышэйшага бога, якому ўсё роўна вера, дзеля якога ўсе людзі дзеці. Вы-ж мяне праганяеце ад сябе, як брудную сабаку.

Ня дзіця ты бога, а д'ябла! Мне нехалі й не аб чым больш гаварыць з табою. Вось дэверы!

Ясь нічога ня кажучы, павярнуўся, абкаціў халодным паглядом ксяндза з ног да галавы і моўчкі вышаў з пакою.

На пляцы кірмаш кішэў вясёлым, клапатлівым народам. У бакавых вулках каля хат мяшчан з усіх канцоў нясьліся сьпевы, музыка. Па дарозе пападалася шмат падвыпіўшых мужчын і, нават, кабет, якія моцна рагаталі і галосна гаварылі між сабою. Сонца было ўжо на адвячорку, але яшчэ

высока. Ясь ішоў, ня бачачы ні людзкае радасць, ні сьветлага сонца. Тая надзея, з якою ён ранішою сьпяшаўся на кірмаш, якая грэла яго сэрца да сустрэчы з ксяндзом, у сучасны момант патухла: перад ім стаяла йзноў няведаная будучына. Што рабіць, дзе знайсці канец — ён ня мог даць сам сабе адказу. Як у цяжкім сьне праціскаўся ён к Бэркавай карчме, дзе ўмовіўся сустрэцца з Алесяю, каб паведаміць яе аб справе з ксяндзом.

Бэркава карчма стаяла на рагу пляцу адкуль разыходзіліся два гасьцінцы. Пры карчме была добрая стадола, апроч агульнае хаты для заежджых, было некалькі маленькіх, як ілеткі, „нумароў“ баксак. Сам Бэрка гандляваў гарэлкаю, трымаў некалькі балаголаў, займаўся кам сьцягнэствам. Заўсёды хто-небудзь да быў у яго. На гэты раз у агульнай хаце поўна было хлопцаў, якія балагурьлі, пд гарэлку і бязконца жартавалі.

Як толькі Алеся пераступіў парог, на яго паляцел зусіх бакоў.

— Га, вось і Ясь сюды!

Да што гэта ты — лісьніку кажуся і што? Гак дзён а ен сонны, раскіслы.

— Трэба лісьнік гарэлкаю выгнаць!

Яся пацягнулі за стол і пачалі наганяць яму вясёласць гарэлкаю.

Але ен заставаўся засмучаным, нічога не паматала і жарты ні песьні сяброў.

Мусіць ізноў цябе засмуціла Алеся? Запытаўся адзін з лягцоўскіх хлопцаў. Кінь ты з ёю валандца, да з бацькам такім я-б ня жыў. Ці сьвет малё? Плюнуў бы на яго і падарку ў такім разе ў горад.

Ясь нічога не адказаў, сядзеў, як апушчаны ў ваду. Хлопцы кнулі, зьвяртаць на яго ўвагу, бо ўсе, як вясёлыя дзеці, хутка пераходзілі к іншым інтарэсам і настроям. Бэрка падышоў к Ясю і ціха, нібы крадучыся, сказаў што пана Яся просяць у бакоўку. Яны адышлі ад стала, чаго ніхто і ня прымеціў, і праз хвіліну Бэрка увёў Яся ў нумар, а потым са значным і хітрым посьмехам зачынуў за ім заду дзьверы.

На зэдліку каля стала, накрытага празкаю і абадраную чыратаю, сядзела Алеся. Як толькі Ясь увайшоў, яна ўсёчыла на ногі і кінулася да яго, але так прычэплася, ўследзюшыся ў яго твар.

— Ну што? без надзеі ў голасе запыталася яна.

Што-ж? Нічога, як я й казаў уперад, ледва вымаву Ясь

— Што-ж рабіць, Яська, мой родны?

Пераламаць іх усіх мы пакуль што ня зможам. Бацькі нашы цемныя, розум у іх забіты, а з панствам зьвязашся — нічога ня будзе. Аблыталі нас вераю, установамі й трымаюць, як павукі мухаў у гэтай блытаніцы. Я табе ўжо казаў: давай жыць разам бяз шлюбу.

Ай што ты, Ясю! Ну, падумай толькі: ні твой ні мой бацька нас ня прымуць да сябе; паехаць куды далека — добра, але за каго я буду лічыцца? Усюды людзі, мусіць, крыва глядзяць на палюбоўніцу. Ці-ж мала было сораму мне з гэтымі нашымі заручынамі? Але там пасварыліся, разьшліся — ды толькі. Калі-ж я стану палюбоўніцаю, кожны будзе паказваць на мяне пальцам.

— Яно го можна было дарахавацца з ксяндзом.

— Чаму-ж ты не дарахаваўся?

Ен хацеў, каб ты стала каталічкаю. Тады ён згаджаўся вянчаць, хоць сягоньня.

— Мне ўсе роўна вера, і я дзеля цябе пайшла-б на што хочаш. Чаму ты ня ўладзіўся, Ясю?

Я не хацеў сілком навязваць табе тое, што мне самому моташна.

Ды цяпер ужо й няма патрэбы гаварыць аб гэтым. Ксёндз так помстуе на мяне, што ня хутка забудзецца.

— Вось што, Ясь! Схадзі яшчэ да тутэйшага папа. Табе нічога, што можа вянчаць праваслаўны пол? Нічога? Ну, дык добра! Хутка йдзі да яго — ён ня мае такога гонару, як ксёндз. Я-ж цябе яшчэ пачакаю, але сьпяшайся.

Ясь, здавалася, хацеў спрацацца, але, схапўшы капялюш, барджэй кінуўся з бакоўкі. Цэрква была на другім канцы мястэчка. Народу тут было шмат менш, чымся на пляцы, і мала хто цікавіўся тым, як Ясь трухам ляцеў да цэрквы. Падышоўшы к дому папа, Ясь трохі прыпыніўся, прымеціўшы праз адчыненыя вокны шмат гасьцёў там. Але справа не дазваляла доўга думаць, і ён узышоў на шырокі ганак.

— Каго табе трэба?

Ясь азірнуўся. На плеценым крэсьле, разваліўшыся, сядзела тоўстая пані, мусі быць сама пападзьдзя.

— У мяне ёсьць пільная справа да бацюшкі.

Пападзьдзя грузна паднялася, аж заскрыпала падлога, падышла к аднаму з вокан і паклікала:

— Бацюшка! К табе прышлі, выйдзі сюды!

Спусьціўшы некалькі хвілін на ганак высунуўся дзябёлы бацюшка з тоўстым чэравам і чырвоным потным тварам. Усеў-

шыся, ен пакадлубаў перш перкам зубы, а потым кіўнуў пальцам Ясю, падклікаючы гэтым яго да сябе.

— Адкуль ты хлопец, — запытаўся поп Завідовіч.

— Я лятцоўскі, — адказаў Ясь.

— Лятцоўскі? Я там траха ня усё ведаю, цябе-ж штось ня прызнаю.

— Вы мяне. бацюшка, і не павінны ведаць, бо я каталік, сын Пранціся Ляшкевіча.

Сын Пранціся? Дык гэта ты сватаўся да дачкі Васіля Хлэмкі? А маладчына Васіль так тонка адбрыў твайго бацьку.

Поп зарагатаў і живот яго, як мяшок сена, затросься пад яго сінім халатом. Уняўшыся, ён запытаўся:

— Чаго-ж ты прыйшоў да мяне?

— Па важнай справе. Трэба было-б вам аднаму сказаць

— Ня бойся! Матушка нам не пашкодзіць.

Я хачу ўсё-ж такі жаніцца на Алесі, хоць нашы бацькі нам і не дазваляюць.

— Як-жа гэта вы жэніцеся без бацькоўскага дазволу?

— А так: няхай бацюшка паванчае нас таемна.

— Да ты што, хлопца, сваю галаву на плечах носіш? Без дазволу бацькі, ды яшчэ за кагаліка аддам я дзяўчыну? Не, ідзі сабе да дому й не марудзь дарэмна часу.

Бацюшка ўстаў, мяркуючы ісьці да сваіх гасьцей.

— Бацюшка, ці-ж здабра я прыйшоў да вас? Я прашу зрабіць нас абалх шчаслівымі!

Матушка пачала шаптаць на вуха папу.

Ну, добра! Я згодзен на тваю просьбу, хоць і бяру грэх на сваю душу. Трэба шмат прасіць бога, каб адмаліць мне гэты грэх, ад цябе так сама патрэбна належная афяра яму. Калі заплаціш сто рублёў, то я павянчаю вас.

— Што, сто рублёў? умяшалася матушка. Хлопец жэніцца бяз бацькавае гаспадарскае волі, дык ён табе ні жывёлы, ні гасьцінцаў, ні начыньне ня дасьць, а дасьць толькі чыстымі грашмі. Лічы паўтары сотні, ды годзе.

— Праўду кажаш, матушка, але дзе-ж хлопец знойдзе столькі грошай?

— Бацюшка, і сто для мяне многа, я-ж яшчэ не гаспадар.

— Вось і тое-ж, каб ты быў самавіты гаспадар, можа мы і на менш сышліся-б.

— Скіньце бацюшка.

— Не, ні аднаго гроша, як хочаш.

— Што-ж рабіць? Прашчайце, аставайцеся здаровы.

Нібы пабіты і аплэваны, Ясь сыходзіў з ганку. Поп паклікаў яго назад.

Ну, я скідаю табе дзесяць рублёў. Вярніся, скараў ён

— Эх, што будзе — то будзе! Я згоден. — павесялеўшы сказаў Ясь. — Толькі ня ўсе грошы зразу.

— Э, не! Ня толькі зразу, але і ўперад, да вянцу.

Ясь, ня кажучы ні слова, павярнуўся са зьнікшай галавою пакінуў папоўскі дом.

Сонца ўжо спусьцілася зусім нзка. Пляц, дзе быў кірмаш, апусьцеў. Крамнікі разьбіралі свае часовыя будкі. Толькі расьцярушаная саломка й сена паказвалі, што тут нядаўна быў кірмаш. Алеся, чакаючы Яся, бачыла, як раз'яжджаліся людзі, як моладзь зьбіралася на вуліцы для гулянку, і ёй стала нудна сядзець у прагорткавай бакоўцы Бэркавае харчмы. Некалькі разоў яна высюўвалася ў вакно і паглядала ў бок царквы. Вось і Ясь, але йдзе ён такі самы смутны, як адвясенда. Алеся, сустрэўшы яго, ужо і ня пыталася аб выніках перамоваў з папам. Некалькі хвілін прасядзелі яны моўчкі, засмучаныя, бяз думак, бяз волі. Потым Ясь устрапянуўся, ўстаў, прайшоў разь два па каморцы і, падшоўшы к Алеся, ўзяў яе за руку.

— Годзе нам тут сядзець, годзе чакаць дапамогі ад людзей! Кланяцца да прасіць я больш ніколі ня буду і ні аб чым. Калі людзі абыходзяцца з намі павоўчы то і мы павінны так рабіць, начай нас загрызуць. Быў я у папа: сто рублёў вылажы, як капеечку, і ўсё зробіць. Дык калі-ж за грошы яны ўсе прадаюць — і бога і людзей — то я здабуду гэтыя грошы. Кіну я сваё бацьку, паеду ў які-небудзь горад, зараблю грошы і адкуплюся ад бога іх службаю. Толькі ці будзеш ты чакаць мяне, Алеся?

— Хоць усе жыццё чакаць, абі я потым быў назаўсёды з табой!

— Ах, зязюля мая!

Мне так ня хочацца разыходзіцца з табой, што і да хаты ісьці не хацелася-б.

Ну, пасунься ка мне, вось так блізка-блізка. Пакажы свае вочы, няма у іх смутку? Не, няма... Зараблю я грошай, прыеду сюды, ажэнмся мы з табой і паедзем адсюль назаўсёды, каб жыць сваім шчасьцем сярод лепшых людзей, а ня гут м'ж атручанымі злосьцю, ашуканствам цемраю... Верыш мне й кахаеш ты мяне, Алеся?

Замест адказу, Алеся абгарнула рукамі шыю Яся і пала жыла яму на плячо сваю галаву. Так яны доўга сядзелі, маўчалі і шчасьце сваім крыламі веела над імі.

— Пойдзем. Алеся, на гулянку да паскачам так, каб усе жылы задрыжалі.

Яны ўсталі. Алеся паправіла на сабе кошту, паглядзелася ў маленькае люстэрка. Крануліся ісьці. Раптам пачуўся бразгат і голас за сьцяною: „Дзе мой Ясь?“

Пранцісь Ляшкевіч быў не такі чалавек, каб прапусьціць такое вялікае сьвята, не паехаўшы да касьцёлу. Устаўшы рана, ён быў трохі зьдзіўлены, што Яся ўжо ня было дома. Гэта не спадабалася Пранцісю, бо ён любіў ехаць на кірмаш і да касьцёлу, як мае быць, з сям'ёю. Недастачу жонкі ў апошнія гады запаўняў Ясь. Але з часу заручын у Хлэмкавых між Пранцісём і яго сынам ладу ня было. Праз гэта Пранцісь, выяжджаючы на кірмаш адзін, ня рупіўся шукаць сына.

Прыехаўшы ў Дунаеўцы так рана, што касьцёл яшчэ не адчыняўся, Пранцісь адвёў каня на двор да свайго лепшага прыцеля Казімера Душынскага. Апошні, як і Пранцісь, быў надта набожны чалавек, лічыўся першым грамадзянінам у ксэндза й не дарэмна ганараваў гэтым Абодва і Казімер Пранцісь паважалі адзін другога, звалі ня йначай, як „паночку“ і часта гасьцявалі. І на гэты раз Казімер прыемна сустрэў свайго старога прыцеля й пашкадаваў, што з апошнім няма яго сына.

Прастаяўшы ў касьцёле ўсю доугую знарочыстую імшу Казімер з Пранцісем, заклікаўшы яшчэ некалькі прыехаўшых з вёсак добра знаёмых „шляхціцаў“, гуртам пайшлі ў дом сьвяткаваць. Казімер раскашэліўся, і пачостка зацягнулася траха не на ўвесь дзень. Гарэлка нядоўга затрымоўвалася на стале, і гаспадар даставаў пляшку за пляшкаю. У яго, нават не хапіла прыпасёнае, і ён паслаў хлопца ў карчму да Бэркі. Прынёсшы гарэлку, хлопец сказаў Пранцісю, што бачыў у карчме Яся. На гэта Пранцісь зьвярнуў надта мала ўвагі. Тым часам гаспадар, добра ўжо падвыпіўшы і сам, хамянуўся, што добра было-б у такую ладную кампанію паклікаць пана ксяндза. Усім гэта вельмі спадабалася. Казімер пачаў зьбірацца ісьці да ксяндзовае гасподы.

— Пачакайце мяне, паночку Казімеру, папрасіў Пранцісь:— у мяне ёсьць ладны гасьцінец для пана ксяндза.

Ён вышаў разам з Казімерам на двор, дастаў з воза гоўстага шкла бутэльку з мёдам, і яны абодва пайшлі к дому ксяндза.

— Дзень добры, пане Ляшкевіч, — прывітаў ксэндз: — як маецца ваш сын?

— Дзякую, вы надта добры для нас, пане ксэнджа — адказаў Пранцісь.

— Не ажанілі яшчэ сына?

— Не, пане ксёнджа, ён ня хоча.

— Вось і бацька! Ня ведае, што сын яго робіць. Да ваш сын Ясь быў сягонья ў мяне й прасіў пашлюбаваць яго і, нават, бяз вашага дазволу.

— Пашлюбаваць? Мусіць з Хлэмкаваю дачкою.

— Мусіць, мусіць... стары дурань! Прэч з маіх вачэй, пакуль сына чалавекам ня зробіш.

Каб гром трэснуў над галавою Пранціся, ён ня так бы аглушыў яго, як гэты прыём. Ня чуючы ног пад сабою, з бутэлькаю ў руках вылецеў ён з ксяндзоўскага дому. Яго, старога чалавека, паважаньга католіка, ксёндз выгнаў з дому! І за каго? За гэтага праклятага сына. Што-ж варты цяпер ён, стары Ляшкевіч, калі яму ні адзін шляхціц не падасьць, нават, рукі? А ўсё з-за гэтага недаварка. Пачакай, пачакай... але дзе ён? Ага, ў Бэркі!

Дзе мой Ясь? накінуўся ён на Бэрка, ўварваўшыся ў карчму.

Бэрка спалохаўся й правёў яго да бакоўкі, дзе былі Ясь і Алеся. Угледзіўшы твар Пранціся, Алеся жахнулася й падалася ў куток управа ад дзэварэй.

- Вось ты дзе, гужваце! Вось куды, недавярак, жаніцца прышоў! хрыпатым голасам закрычаў Пранцісь на сына.

Што вам, татка, да таго, дзе я? увесь бляды сказаў Ясь.

- Спаганіў маё імя, збэсьціў увесь наш род! Мяне, мяне выгнаў ксёндз! На старасьці! Цяпер кожны можа пляваць мне ў вочы, і я не пасьмею падняць іх ні на каго! У, пагібелі на цябе няма!

Бачыць сына яму стала адварогна, і ён павярнуў галаву...

— А, і ты, сыцэрва, тут! Гэта ты адабрала ў мяне сына і маё імя і чэсьць! Ты, паганая!

Бацька, не падыходзь, не чапай яе: яна не вінавата!

Ясь стаў між Алесяю й бацькам. Губы Пранціся дрыжалі, на іх выступіла пена. З працягнутаю леваю рукою, ён быццам прогся дастаць Алеся.

Не чапай! зыкнуў страшным голасам Ясь і падняў руку загарадзіць Алеся.

— Прэч! Прэч ад гэтае подлге! хрыпеў Пранцісь.

Правая рука Пранціся сутаржна паднялася; ён размахнуўся ёю, і тоўстае шкло дна бутэльк з мёдам глыбока ўрэзалася ў вісок Яся.

III

Васіль Хлэмка прачнуўся ад бразгату ў вароты. Сонца ўжо ўзышло, але было яшчэ халаднавата. Накінуўшы сярмяжку на плечы, ён пайшоў адчыняць.

— Дзе гэта ты бадзялася ўсю ноч? вымаючы затычку й адчыняючы варотцы, пытаўся ён.

Перад ім стаяў балагольшчык ад Бэрк, а недалёка ад варот і самая балагола.

А, каб цябе паветра ўзяло, чаго ты тут езьдзіш у такую рань?

— Вазьмеце сваю дачку, я прывёз, да заплацеце грошы за фурманку.

Балагольшчык падышоў к возу, памог вылезці Алесі й развязаў ёй рукі, сыягнутыя зрэбным ручніком. Валасы на ей былі ўскудлачаны, адзежа ўся змятая й перапэцканая гряззю й кроўю, на твары ні аднае крывінкі, вочы шклянныя.

Ах, як было весела на гэтым вясельлі! загаварыла яна, ня міргаючы вачмі. Гарэлка цёплая, чырвоная. Ха-ха-ха! Ха-ха-ха! А як скакалі мы з Ясем, каб вы бачылі, мае ўдалыя: вось так!

Яна ўзялася рукамі ў бокі й пачала вырабляць нагамі нейкі скок, сьмяючыся рэжучым голасам. Васіль, аслупянеўшы, пазіраў на сваю дачку й ня мог зразумець, што з ёю зрабілася і як з ёю быць. Крыху апомніўшыся ён зірнуў на балагольшчыка.

Пранцісяў Ясь забіты, і яна гэта бачыла, шалнуў той.

Алеся-ж, кінуўшы скокі, голасна запела на ўсю вёску. Васіль узяў яе за руку й павёў у хату. Яна йшла, але ня відаць было, каб яна знала, хто з ёю й дзе яна.

— Душна тут, гаварыла яна, увайшоўшы ў хату. — Ясь, адчын! вакно, мне лепей відаць будзе кірмаш... Ай, Ясік, якая ў цябе пекная чырвоная йстужка на капялюшы! Ясь! Ясь! Вось ён, блізка, страшна, вочы ў яго, як вугальце ў печы!... Ясь, ратуй, ратуй! Ага, не дастанеш! Ха-ха-ха! Ха-ха-ха!

Ад гэтага сьмеху прачнулася Тацяна і дзеці незразумела глядзелі на Алесю. Але Тацяна, як прайшоў першы сполах, загаласіла на ўсю хату, а за ёю зараўлі й дзеці. Алеся пачала прыслухоўвацца й крыху супакоілася. Маці боязна падышла да яе, кратанула за руку і, паклікаўшы Васіля на падлогу, павяла яе к ложку. Цэлы дзень праспала Алеся, сутарга часта трасла яе, на твары выступаў пот.

Толькі на трэці дзень яна на нейкі час адышла й стала пазнаваць сваіх. У гэты дзень усе Лятцы каля паўдня вы-

сыпалі на вуліцу. Па дарозе на мястэчка ехаў нейкі чын з блішчастымі гузікамі і з шашкаю на баку. За ім на фурманцы вязлі Пранціся Ляшкевіча, рукі якога былі звязаны ззаду вяроўкаю, паабাপал яго сядзелі так сама блішчастыя гузікі. За фурманкаю йшлі сяляне-паняттыя, а за імі траха ня ўся вёска. Алеся сядзела ў хаце каля вакна і бяздушнымі вачмі глядзела на вуліцу. Раптам яна ўскочыла і ўперад, чымся маці апомнілася, яна ўжо была каля воза, на якім вязлі старога Ляшкевіча. Ухапіўшыся за аглабліну, яна ўпілася вачмі ў твар Пранціся.

— Гэта ен, ен забіў Яся! не сваім голасам закрычала яна.

Жандары прагліся адарваць ад воза яе рукі, але дарэмна. Тады яны пагналі коняў у галёп. Алеся трымалася моцна, бегла побач з возам і ня спускала вачэй з Пранціся. На выездзе за акаліцу ногі яе зачাপіліся за слуп, яна атарвалася ад воза і кумялём паляцела на зямлю. Хутка яе дагналі й павялі да дому.

— Не, гэта ня ен! Скажэце, людцы, скажэце, добрыя, хто яго забіў? Хто забіў Яся?—галасіла Алеся народу.

Але, хто яго забіў?

Дні праходзілі за днямі. Стаўпун, найшоўшы ізноў на Алеся пасыла таго, як яна ўбачыла і на некалькі хвілін пазнала Пранціся, цягнуўся не адзін і ня два тыдні. Цэлымі днямі яна хадзіла па хаце з нічога ня бачачымі шырока адчыненымі вачмі. Усе дамашнія цішком абыходзілі яе, а маці Тацяна прыпамінала ўсе свае грахі й грахі сваіх бацькоў дзядоў, за якія бог пакараў яе, даўшы такую дачку. Для Васілі здарэньне з Алесяю так сама не прайшло дарэмна, гым больш, што ў сярэдзіне нейкі голас заўсёды шаптаў яму, што гэта ен сам давеў дачку да такога напасьці. Увесь яго колешні пэнт і зайздасьць прапал, і ён стаў хадзіць сагнуўшыся, быццам яму на шыю прывязалі вялізарную ценжар.

Прайшло шмат часу да таго, як Алеся атрымала магчымае разумець. Адзін раз раніцаю яна ўстала і на радасьць усіх запытала зусім разумна ў маці:

— Матка, скажэце, дзе яго пахавалі?

— Каго, дзетка?

— Яся, майго Яся!—і першы раз з зацемненьня яе розума яна залілася сьлязьмі.

У той дзень маці прымушана была павясьці яе на могілцы й паказаць магілку Яся. З гэтага часу Алеся ледзь ня кожны дзень хадзіла на магілку й праседжвала там да ночы, убіраючы яе кветкамі, паліваючы х вадою. Але стаўбняк ня

з усім пакінуў яе. Прыходзячы з могілак, яна часта ўваходзіла ў хату з вясёлым тварам і блішчастымі вачмі.

-- Я сёньні бачылася з Ясем. Ён казаў, што зараз заробіць шмат грошай і забярэ мяне з сабою. Казаў яшчэ, каб ніколі я ня йшла да папа, бо ён кепскі і элыдны, як ведзьма... Татка, чуеце, гатуйце гарэлку, клічце гасьцей, бо Ясь увечары прыйдзе ў сваты да мяне.

Яна пачынала скакаць па хаце й пець вясёлыя песні. У вачох-жа яе стаяла сьмерць і страшна глядзела ўсім у душу.

Неманскі.

Літ. 22
Мен

З цыклю „Сучасны Бэрлін“.

III.

Siegesallee*) (Алея Перамогі).

Шырокай йстужкаю яна
Кладзе разгон праз Сад Зьвяроў—
Ад сыценгу вулічных муроў
Да Königplatz'a**) палатна.

Пад шатай ветлівых дзярэў—
Дубоў вяковых, ясеняў і ліп,—
Што побач робяць да ёй лёгкі згіб,
Стаяць рады марморавых цароў.

І з іх вачэй, з маркотных твараў іх
Глядзяць здарэньні тыя, што былі
У жыцьці-быцьці нямецкае зямлі
У часы мінушчыны, з вякоў былых;

І ў кожнай складцы царавых маршчын,
У замёрлых бліках хмурых іх вачоў—
Глядзіць намер крывавай палачоў
Знайсьці канцы няведаных прычын.

Якія рэзкім махам сыцялі ход
Жыцьця ў няволі, ў горы і бядзе,
Наўпроць якому новае вядзе
Паўстаўшы ўз'юшаны вакол народ.

Але што дзень, то больш вісьне смуць
На твары грозных цароў-уладык.
І вочаў іх захмураны азірк
Бязмоцны ў сэнс сучаснасьці зірнуць.

Цішка Гартны.

Ты ўзбудзіў...

Ты ўзбудзіў маё сэрца, пясняр малады:
Дзіўнай песьняй аб шчасьці, аб волі
Разагнаў мае думкі жалёбы ды нуды,
Мае стогны ад горкай нядолі.

*) Глаўная алея ў парку Tiergarten.

**) Пляц караля каля райстагу.

Ты душу ускалыхнуў мне, музыка—дудар.
Ты паклікаў мяне да змаганьня;
Аджывіў у грудзёх маладых маіх жар,
Запаліў у маім сэрцы каханьне.

Ты вярнуў мне вясновыя мары мае
Сваёй дзіўнаю, шчаснаю песняй,—
І душа за табою аб шчасці лье,
Нібы птушка ў палёх на прадвесні.

Разьвярнуў прада мной ты бязмежны абшар.
Асьвяціў мае сумныя вочы;
Разагнаў чараду гэтых жудасных хмар,
Што заслалі мне сонца, бы ў ночы.

Ты зялезныя краты турмы паламаў,
Растапіў крыгу лёду цяжкую;
Сваёй песняй душу мне да дна ўсхваляваў
І забыці яе не магу я.

Гэту песню я чую на яве, ўва сьне,
І на сэрцы так лёгка, прыемна!
Я складаю ў душы гымы каханьню, вясне,
Да цябе лячу думкай таемнай.

Так сьпявай-жа, сьпявай, мой пясняр-чарадзеі—
Хай забуду пра долю цяжкую.
Кліч да шчасця мяне, кліч да жыцця і радзімы—
І з табою паўсюды пайду я.

Хмарна.

Мой Край.

Край мой там, дзе сонца вечна
Рвецца зьяць сваёй красой;
Там, дзе я магу бяспечна
Аддыхнуць сваёй душой.

Край мой там, дзе вечна хвалі
І жыццём новаму плывуць,
Дзе ня стогнуць нудна далі,—
Песню-ж вольную пяюць.

Край мой там, дзе поўны колас
За паклонам б'е паклон.
І жніў шчаслівы голас
Заглушае сэрца звон.

Край мой там, дзе Нёман льецца
Серабрыстай лаласой,
Дзе ўсё, усё сьмяецца,
Дзе зіе ўсё красой!

А. Гурло.

На своїм запраудным месцы.

(Сусьветная сацыял-дэмократыя на службе ў капітала)

Наму годнасьць прадстаўнікоў пра-
летарскай партыі мы маем ад саміх
сябе і ні ад кога іншага. Але паўна-
моцтва гэта надмацована нявычайнай
і агучанай невялічкім, якую адчувае
на нас усе францызі старога сьвету,

(К. Маркс, 18 мая 1893 г.)

І раёншля меншавікі і іх запраўная «ярыя» страпанна абвешваюць
калі мы камуністы, храсным іх называюць «стус» сусьветнага капіталу. Ёны
уважаюць вельмі для сябе абразамі (прынамсі на словах) назву і ідэю
гэтую сусьветнага капіталу, рыцарі залатога балвана.

З палай на вуснах яны стараюцца (звесці, што яны — і тамбы яны
зьяўляюцца самімі запраўнымі абаронцамі інтарэсу пролетарыату, што
толькі яны здольны рэвельвацыя пролетарыату, што страпанна цяжкага стано-
вішча, у якім ён апынуўся.

Наміж донатаў «ад супраціўнага», якія яны праводзяць, імаюць месца
займаюць вынікі з біографіяў або жыцьцёпісаў, якія пачынаюць перакананца
горыла скептыкаў і іх «запраўдныя» рэвалюцыяны.

І ня толькі ад меншавікоў, але часта і беспарэўнага рабочага
асобна інтэлектуна нам прыходзіцца вельмі ўважліва гэтакія самыя адказы
як могуць меншавікі быць паслугачамі сусьветнага капіталу, калі кожны
іх паасобку аддаў многа лет свайго жыцця на абарону інтарэсаў пролетар-
ыяту.

Зразумела, калі та афіцыйна партыі падыходзіць з паліцыі сусьветнага
рэвалюцыянасыці і чэснасьці таго ці іншага індывідуума (або ці інакшасобы),
тады яны пачынаюць атрымліваць апаўня намагаюцца для меншавікоў, а
гэта будзе апаўня ня партыі, а іх, апаўня асабістах якасьцяў а пачатку
тыянай праграмы і тактыкі.

Мы тым ня хочам сказаць, што Мартаў, Дані або, нават, Вандэр-
вельд асабіста паставілі перад сабой мэту — выдасць інтарэсы працоўнага
клясы (хатня і гэта магчыма). Мы ня менш за іхных ведаем, што асабіста
і Мартаў, і Дані, і Абрамовіч людзі чэсныя і абшчэчальныя сэнсе гэтых
словаў, але дзеля ацэнькі чынасьці партыі гэта ня маюць рашучага значэньня.

Нам цікавіць ці Мартаў, ці Дані, ці Абрамовіч і, нават, не Гандзі і
уся іншая кампанія, як асобы, — нас цікавіць партыя ў цэлым, так як яны
выкляскаюцца ў сваіх праграмах іх выступленьнях, у сваіх каллектыўных зборках,
чынасьці, як партыя.

пісідзёры на старыякх журналаў і газет. людзі чынасьці шляхам прагукі на плечах рйбчых у таварыстве агнястральных забавак.

Цяпер нас больш за ўсё цікавіць ідэалёгічная праца меншавізм, яго калі можна так выразіцца, праграмны твар.

Што плаўліць з сабе ў наш часны момант меншавізм, які той ідэалёгічны фундамент, на якім будуець сваю прапу парамі другога і двух-спалавіннага інтэрнацыяналу. цяпер ужо фактычнага залучаючага*).

Прачытаем назвычю меншавікоў у творах яго буйнейшых тэарэтычных працадзёраў—Кауцкага, Магтава, Абрамовіча і інш.

У рачох старой сацыял-дэмакратыі Кауцкі заўсёды лічыўся прызнаным ідэалёгам. Ён сам сябе заўсёды лічыў да цяперу ортодоксальных марксістаў.

Пішчым, як гэта, пабятэўшы на популярызаваньні Маркса, верхавод тлумачыць Маркса.

Маркс у сваім арынкуле «Да крытыкі праграм сацыял-дэмакратычнай партыі» піша:

«Капіталістычнае і камуністычнае грамадзяства аддзелены адно ад другога момантам рэвалюцыйнага ператварэньня аднаго ў другое. Гэтаму адпавядае пераходны палітычны перыяд, дзяржаўны лад якога ня можа быць нічым іншым, як рэвалюцыйнай дыктатурай пролетарыяту».

Здавалася выразна. Асаблівых тлумачэньняў ня трэба. Ня толькі дроніа бальшавікі, але, няват, сам Маркс, імем якога сацыял-дэмакраты не перастаюць увесць час кінца, гэтак сама гаворыць аб неабходнасьці дыктатуры пролетарыяту.

Усё гэта было ясна і для Кауцкага да нядаўняга часу. У гворіх Кауцкага даваеннага перыяду мы знаходзем не адно месца, дзе популярызуюцца гэтая думка К. Маркса.

Зусім ня тое цяпер. Цяпер Кауцкі ў сваёй новай кнізе «Пролетарская рэвалюцыя і яе праграма» лічыць неабходным зрабіць сьлякі-гакія папраўкі ў думку Маркса.

Вось гэтыя папраўкі:

«Думка Маркса, на падставе практыкі апошніх год, у пэўнай аб форме ўладі мы можам явяляць наступным чынам. Эпоха дэмакратычнае дзяржавы з чыста буржуазным урадам і эпоха гучае-ж дзяржавы з чыста пролетарскім аддзяленьнем аліі ад другога момантам ператварэньня ўраду аднаго ў другі. Гэтаму дапамагае палітычны пераходны перыяд, у часе якога ўлада, аб'яўляе праміла, утварае сабою коаліцыйны ўрад.

Гэтак будзе ўсюды, дзе пролетарыят захочае палітычны ўладу шляхам дэмакратычным, і гэта нармальны шлях пасля ўважкі буйных ваянных манархій. Хто і дагэтуль прыняцыві атыкае коаліцыйную палітыку, той сьляпы да покаяў часу, той не дарос да вырашэньня сучасных заданьняў».

І далей:

«Дзяржаўная канстытуцыя, якая зьявілася ў рэзультате рэвалюцыі, нягледзячы на свае недакваткі, дае даволі магчымасьці

*) Мы гаворым аб меншавізме наогул, бо цяпер ужо фактычна адбылося аб'яднаньне другога і двух спалавіннага інтэрнацыяналу. Нашы вывады мы грунтуем выключна на выступленьнях верхаводаў другога і двух спалавіннага інтэрнацыяналаў.

(Кауцкі цяпер гэтак сама лічыцца гэтакім).

для саціалістичнага пралетарыяту — мірным шляхам заявляючы палітычную ўладу».

І гэты напамінак над сусветным пралетарыятам, на і яго рэвалюцыйным змаганьнем гучаць гэтыя словы яўраз іяпер, пасля захопу ўлады фашыстамі ў Італіі, пасля ардына ацэ габітуса Гупо-Ганнэса ў Нямеччыне, і момант усё больш змагаючага істэтуальнага капіталу.

І ўсё-так насаму Каўцкі іграе. Часта клявзе рабочых адмовіцца ад скраінасьцяў бальшавізму, нешта ідэяваць іх ад Савенкіна Расіі не да вярнуць тэарэтычна, што дыктатура пралетарыяту — гэта самая шкідлівая выдумка з усіх іншых.

Частыя дэцяткі лет наўчал Каўцкі нямечкіх пралетарыяў, што дыктатура пралетарыяту — неабходна пераходзіць ад да камунізму, частыя дэсяцікі лет ён даваў іх, што ўладу трэба ахапляць, што бав гэтага рабочыя зможа дамаць ўсё буржуазны — цяпер жа яму прыходзіцца адпавядаць рабочых ад гэе барацьбы да якое ён раней заклікаў.

І зразумела, што ўдзельнікам махінацыі наошны быць звязана з агляваньнем таго, чаму раней Каўцкі пакляняўся.

Каўцкі робіць сваю зразьніцкую справу атарыта, як-бы, нават, кампромітуючы сваіх сяброў па партыі.

Мы зразумела пры з гэтым шырасьці, чкая дае нам магчымасьці вясці спрэчку апраўд на грунце прынцыповым, а не зьямачна абвясеньнем глыбых плешак. На манер таго, што камуністы арганізуюць расправу над буржуазіяй дзеля таго, што побіль кроў, і ўсё гэтае блызэтаньне.

Мы ня хочым пачэрбным прыводзіць што катэчы ў акаж Каўцкаму — даюлі надрукаваць нешта ў выніку, яго кнігі, настаўніцх рэкамэндацыям, што цяпер запраўды існуюць ў Бурале, каб адрэзку стала ясна, што словы дэцяткі што Каўцкі ў сваёй новай партыі гавяду на капіталістычную меланхалію ў колькасці зусім неспадзяваным, гавяду, цяа самай буржуазна.

Каўцкі, свая рэвалюцыя — ён кінца, што ў агні грамадзянскай вайны будучы пашкоджаны яго старыя косцы і бэты пагражана яго бацькаўшчына Нямеччына. І з гэтае прычыны ён кінца ад рэвалюцыі зусім спосабамі стараніцца дабесьці, што рэвалюцыя непагражана, што яна знішчана.

У Нямеччыне ўвесь час змагаўся ў сярэдзіне саціял-дэмакратыі дыкрылі рэвалюцыяналы на чале з Лібкнехтам і Розані Любсэмбург і права на чале з Бэрнштайнам. Дамітам і іхні. Пазыцыя атэпай сэрвізынай займала ўвесь час партыя ў цэлым, фармаліна выстуваючы то супроць Бэрнштайна, то супроць Лібкнехта. Гэтае наў сярэчка а бываючы ўвесь час на вакол пытаньняў — патрэбна ці не рэвалюцыя.

Каўцкі лічыць што цяпер „самы прадмет спрэчкі ўдзяецца тым, што ў жніўдзі атбылася тая самая рэвалюцыя, якой хацелі ўдзельніць італьян раформ“.

У Бурале ёсьць тоныкі тэве дзяржавы тэе неабходна.

„запраўдняя народная рэвалюцыя, каб зьваць агітны ёж-рэвалюцыяна паразітны арганізм. Гэта Францыя і ў большай лічбы меры Расія — гэта царская дзяржава без цара“.

„З слоў Маркса вынікае, што звышчужэньне істэтуальна ў Расіі дзяржаўнага механізму — ёсьць калечная перацэсылка якога-б ня было пралетарскага ўздыму“.

У гэтая пытаньне праглядае дробны нямечкі бюргэр, які шяк ня можа зраўняць свой хатні баляне, дзеля нацску Францыі, дзеля заўсёднага кістаньня маргі.

Але гэтая дырэктыва дробнага бюргэра ёсьць і праграма нашага ра-

становища у Расіи. Тут : гүларкы аб Савецкім імперыялізьме, ас імкненнях Савецкай улады распачаць новую вайну за старую праграму Мількова Дарданельскага, тут і павелічаны аб пасылцы войск к Дарданельям і г. д. (Соц. Вести. № 19).

Тут і заявы аб тым, што

«Дыктатура камуністычнай партыі чодам расійскай рэвалюцыі і у умовах камуністычнага акружэння настаўлена на службу буржуазнай арганізацыі гаспадаркі, перажывае драму сваёй гістарычнай метаморфозы. Пачынаючы коны, дзякуючы прымусоваму вырванню сваёй гаспадарчай чынасьці і дзякуючынутрым умовам тэрорыстычнага рэжыму, усё больш перарываюцца. Над вельскай ідэяльнай ідэяльнасцю і ў барацьбе з рэжымам рэвалюцыяна-пралетарскіх настрою, унутры сябе яны апрацоўваюць «гаспадарчую» антыпралетарскую псыхолёгію і бонапарцісцкія анты-дэмакратычныя сьветагляд». (Соц. Вести.).

І вая мейш характэрна, што

«Перамываны парядкам з лым характарызуецца далейшым умаценьнем дэспатычных элемэнтаў бягучай палітыкі і амаль выключным накіраваньнем рэпрэсыі супраць пролетарыяту, што зьяўляецца беспасрэдным выцвіленьнем усёй глыбіні сьмэрочнага і бязьдольнага бальшавіцкай дыктатуры і наасобку—усё большага расчараваньня яе ва ўласныцкай справе».

І ўжо запраўды надзвычайна, што

«Лізіным сродкам, каб сьмыкнуць і перамагчы «бонапарцісцкі» рэжым рэвалюцыі, зьяўляецца бэадкладнае ўтварэньне элемэнтарных умоў, якія-б забяспечылі... зварот народным масам, у тым ліку і пролетарыяту (усё як маладым менавіта і яны годны вырнуць палітычныя правы ўсім і ў тым ліку і пролетарыяту) грамадзянскіх і дзяржаўных правоў і свабоды сама чынасьці».

На кожную ў Расіі асноўнае гаданьне перамагчы пагрозу «бонапарцізма» і «пагрозу бонапарцісцкай контр-рэвалюцыі», бо тады ўжо зусім зразумела дэзуг—назад да буржуазнай дэмакратыі, бо калі прыходзіцца выбіраць паміж Бонапартам, ну хай-б у выглядзе Троцкага на белым кані і, нават, не Чарновым, а толькі Мільковым, то зразумела, што Мількоў куды лепшы.

Гэкая надгаючка, гэкае асьвятленьне ўнутранага становішча Расіі павінна, і па думцы менавіта ў поўнай меры сьпраўдзіць іх наварот, гую рэвэзію, якую яны арабілі.

І пасля гэкай надгаючкі яны бяруць быка за рогі і ставяць усё кропкі над «і»:

«Мэтал арганізавацца барацьбы, як і расіян, зьяўляецца асьцяражэньнем пераход ад рэжыму дыктатуры бальшавіцкай класі да рэжыму дэмакратычнай рэспублікі. Каб пераход гэты быў далататны, каб зьявіўся новай грамадзянскай зьявы, партыя мусіць выстаўляць гэтыя пераходныя дэзугі: свабодныя саветы, сьвабоднае сьвечнае канстытуцыі і г. д., сьведомасьць, што іх зьдэсьсьненне і, вьват, толькі барацьба за зьдэсьсьненне палегчыць шлях да далейшай глыбокай дэмакратызаваньня».

«Але мэта застаецца рашэньнем—дэмакратычная рэспубліка, як палітычная форма, пры якой запраўды можа зьдэсьсьніцца апраўданая улада працоўных клас, калі апошнія праявяць выгара-

толку, неслас, уновасць у думках, прадэмітавіная лінія ўстро-
манасцю фармулёвак» (Сов. Вестник № 21).

Так, няма ніякага сумнення, што чышчэньні сваёй новай плятформы адрэзалі сабе дарэшты і назавесды шлях да рабочага класа: іх шлях пяпер-
алжыць радамі з іхлях сусьветнага фашызму, монархізму, буржуазнага контр-
рэвалюцыі.

Сусьветны капітал усёшэ у апошні бонку з сусьветным пролетары-
ятам. Камітэры арганізуе рэвалюцыйныя багатылі ў барацьбе з буржуаз-
най рэакцыяй, якая усё больш становіцца заадапа.

Дробная абуржуазная інтэлігенцыя, якая палла у перны перыяд бо-
рацьбы з пролетарыятам, няпер пакідае яго рады, пераходзіць у рады сусь-
ветнай буржуазіі. Часьць з іх наймаецца на службу да сусьветнага капіта-
лу за грошы, другая служыць дэля прычыну. Для сусьветнага пролетары-
яту тусім усё роўна, якія матывы гэты і іншы сацыял-дэмакратычныя гру-
пы, што ідуць на службу да капіталу. Для яго важны факт.

І усёй сацыял-дэмакратыі сусьветны пролетарыят адказвае: з нашых ра-
доў мы вы выпісваем. Мы вітаем вашы шырыньні, бо яны дапамагаюць нам
канчаткова ўсталяваць мяжу, якая аддзяляе нас і нашых прыцеляў ад на-
шых ворагаў і тых, што стараючыся заслава ў нашых радэх, слываць на-
шым кліматычным ворагам сусьветнаму капіталу.

Сусьветная сацыял-дэмакратыя, як гэта рабочага руху, ідэалягічна
жэ сябе пачывае. Ніякыма, калыкі часу пратэстава праца зчынчэньня
і сацыял-дэмакратычнага мяшчэства і контр-рэвалюцыі ў радэх рабочага
руху, — пажна нашперш тое што пратэстычна сацыял-дэмакратыя, як рабочага
руху, больш ня існуе, яна існуе толькі як партыя дэмакратычна-апазы-
цый ў радэх рабочага класа.

Барацьба з сусьветным сацыял-дэмакратыя і сьць няпер выклікала ба-
гавыста, порнава формав буржуазна-апазыцыйна, з найбольш скрытай фэр-
май граніцыцы вечаапа пераробнае, да сьваго капіталізму, прэ-
важнай уласнасьці.

В. Нодэль.

Беларускі Парнас у новай вопратцы.

(Абегла-крытычны нарыс).

Многа нашымі вачыма прачытана і досыць цікава і досыць цікава дачае зьявіцца, мы зьяўляемца сведчамі і ўдзельнікамі гэтага працэсу пераходнага пашырэння і паглыблення захаў Кастрычніскай рэвалюцыі і замацавання Беларускае Савецкае Рэспублікі. Вырасла адзінства, як уні ўсіх галінах жыцця Савецкае Беларусі у востры і вырастае ад працы Беларускіх рабочых і сялян багатае вытворэнне новых вялікіх нашоўнасьцяў іх сродкаў і іх каллектыўнага грамадзянскага духу.

Шпартім размыслам ідзе аднаўдзельнае гаспадарства і прамысловасці, крэпась і мацнее дзяржаўная арганізацыя і дасягне і паглыбляецца аснова і моц рабоча-сялянскага валадарства.

Але выразьвай і шпартэй ніж у іншых галінах жыцця. Сялянства хвалі ў дзяўдзіне духоўнага, культурнага ўзросту разьвіцця. Цяга да культуры, да навукі літаральна ахапіла не толькі гарады, а і вёску. Нястрымамаю хваляю вясковая моладзь хлыне ў гарады, да навукі, да навукі. Напаўняе усялякія вучылішчы і курсы. Немае нічога мацымасці аданоліць прагу ўсіх да геды, да пазнаньня.

Разам з пагоняю за асьветаю ў вучылішчах, вышэйшых і вышэйшых, і на курсах, выбіваецца бурлівая цяга і да самарасьціцкай праймае розныя колкі, гурткі, грамадкі. Як у гарадох, так і ў вёсках, маратрыбы растуць культурна-асьветныя гурткі, дасьледчыя аб'яднаньні, тэатральныя колкі. Работніча-сялянская інтэлекцыя вучы і студэнтскія ладзят вечарнікі, лекцыі, літаратурныя дыспуты. Нягэкавае прага культурнага разьвіцця бо бурліваю хваляю на абшарах Савецкае Беларусі.

Разам з цікавасьцю да культурнай працы ўзрастае вялікая цікавасьць да беларускай літаратуры. Цікавасьць гэта займае пераважную ролю ў моладзі, заўсёды настроенай патхвенна, заўсёды палкай да прыгожага і разам да завучага, — чым заўсёды зьяўлялася, як расійская, так і беларуская літаратура. Лекцыі і дыспуты на літаратуру-

вны тэмы выклікаюць жывы водгук. Трэба спраўляць памінкі памерлага пісьменьніка ці рабіць доклад аб творчым жыцці: трэба ўладзіць літаратурны вечар, як вагromныя салі бітком напauняюцца слухачамі. Літаратурныя тэмы—пераважны і ў працы культурна-асветных гуртоў. Цяга да прыгожай пісьменнасці выказваецца яшчэ й масавым пісьменем вершаў, якое вядзе вучнёўская моладзь.

Што-ж робіцца ў галіне літаратурнай творчасці? Якаво праходзіць жыццё на зымах беларускага Нарнасу? Чым ён адкідаецца на той рух, што бурліць і клякоча вакол яго падвалін, цягнучыся праз галіны ўтопу? Ці мае Нарна водгукі маладых сілаў скіфскага войску, якое разганяецца, наблізіць Нарнае да сваіх гуртаў, як Цюмэтэй нябесны агонь.

Каб агаліваць і выліць сабе сучаснае жыццё на узвышчы беларускага Нарнасу—трэба злінуць паглядом тэрмін недалёкага мінулага, усёцяж адшнкіх самі-нашымі гадаў часу і прасачыць хаду яго развіцця за гэту пору.

Церадох у разамшчці беларускае літаратуры якраз прышоў і романтам абвешчаны сусветнай вайны. З гэтаю вайною Беларусь у лішні раз падзела пад ярмо нявыказных бядоў, выпэчэньня й глумлення. На яе раўнінах чус да абыцця нявданае крывавае пабоішча. Але працоўных грамаду павярнуўся ў бок цяжкіх накутаў: стала пад пытаннем і доля блізкага яго зраджання. Руіны ці ў лепшым змядку звышчаныя на палову—воў што залупала ў паветры над змучанаю агардачанай, зграбанаю вякамі краінаю. Тым блізкім прайшлі сьветлага вызвалення, якія к часу абвешчання сусветнай вайны прыняц ішчы шыюкі адзвалі і няспынна захошчалі ўсё новае слава і шчасце, завалакліся шараю хмараю...

Сьцётае духа зно і палам крыві паветра не давала мажлівасці новаму дыханню. Куды, было да таго, каб пяць і музыка беларускага народнага галта прычышала свае песні. Многія песняры, зацэст меры, па прымуу ўзяліся за стрэлібы і мячы. Бразг сталі замкнуць музычныя зыкі пядаўна гуртучай, крыватай песні. Другія, абмінуўшы ўзвал у крывавай людзкой баяніцы, павінны былі моўчкі перажыць першыя прайвы вайнавай навалы. З заміраваннем душы глядзелі яны, як варожая людзкая стану срава, гібельная вайна, якую распачалі баганы, і падымаючы паветрам засьцігала Беларусь. Страханьне яе ішло з дня надзён. Перш пераход пра Беларусь мільненых арміяў войску, а пасля блыдзаснае высячэньне з краю беларускіх працоўных грамадаў. Тысячы і соткі тысячачай выгнанаў нацяглася ў неспадзяваную падарож, кідуўшы хата і нывы і здабыты крывым потам цяжкую работу—статаі. Упраздэ няведаны край, цёмнае блыдзішча—а заду накаралі звышчаныя Падарожная, блыдзішча Беларусі—якзва твая мэта?

Гэтыя пытанні чорнымі страшнымі птахамі завіліся перад ваччу беларускіх пісьменьнікаў, атрутнымі вахамі паранілі іх сэрцы. Ніводнае жывое, прасветлае думкі, ні каліна надзеі на будучыну. Смута, стогн—вось што выбаўлялі іх надтрэснутыя меры.

— Што за віхар закруціўся,—
Ў зямлю ўрыўся, ў неба ўзбіўся,
Бухнуў іскрамі пажару
На сялібы, на папары?

— Гэта бітва ідзе сусветна
Між святлом і апраметнай...

А хто ўскрасне, а хто ляжа...

(„Правы“—Спадчына, ст. 26).

Так пісаў Янка Купала ў пачатку вайны. „Сусветная бітва“ выяўляецца перад паэтаю праклятаю пачынаю, якую ён заклінае мільённымі пралёнамі.

Сярод разыюшаных сатрапаў,
Паганы зладзіўшы хаўрус,
Свае торгуюць і чужыя
Табой, няшчасны беларус...
На зыдзек прадажныя прарокі
І на гніццё у царсцыве цым
Вядуць аплучаныя тоўпы
Над стогны вечныя турмы.
Над пакаленьнем неакрапшым,
Над белым краем-сіратой
Груган з вачніцаю сыяпою
Бавкет спраўляюць чорны свой...

(„Спадчына“—39 ст.)

У вершы „Волат“ пітаа Мескар (З. Вядуля) гатак малое тагочасны настрой страху й атруты:

Чырвоныя коні пад небам пасуцца.
Пярун і грывоны ўвакруг раздзіюцца,
І страх і атрута ўвесь свет абляглі..
І вішчавца ўсё на зямлі..
І яроў... і руіны...

У вершы „Праводзіны“ Аляксей Гарун празьвічае галіну сорамам людзей:

Сорам і ганьба для сьвету вайна,
Як не мяркую, ня судзі.

І радзіць салдату быць спягатым да ворага:
Будзе праціўнік пабіты ляжкай,—
Ты пашкадуў яго, брат!

І шчы Гартнага скаланула зьявішча сходу з свае зямлі дэссяткаў тысяч працоўнага пароду. Муні ў падарожжы, тысячы сьмерцяў ад хваробаў і голаду, згублёвыя бацькамі дзяцей, дзяцымі банкоў — вось той нячуваны згубіцельны віхор, што паставіў над шчасцем Беларусі запытаньне.

Перайшоў — перабег над старонкай мае
Нябывалы даўно, нячуваны віхор,
І заліў, бы вадой, зямлю сьлезкай з вачэй
І спугнуў-страсягнуў больлю тутэйшы гор

Маята паклінае ваіну, але верыць, што лва не загубілі яго

Наромень страшны агню ад Прыпяці і Дзвіны
Стараны мае рэчкі адбіце ў вадзе.
Хай патамак загляне й яго пракляве,
А аб шчасці людзкім рэч сваю павядзе.

Гэта шчасце прыйдзе і беларускі працоўны народ будзе мець
Шлях шчасную й жыццё, поўнае краіны.

Фактычна беларускі Нарнас быў амарожан страшнымі зьвесткамі таімі, і яго насельнікі адчувалі гэта цяжкае тэнэнтна жор — як крыжы, як заняпад.

Далей, вокам — як магіла...
Сонца круг свой зацяпніла:
Ноччу глянула ў дзень белы
На жыццё ўсё, на сьвет цэлы.

(«Песьня вайны» — Я. Купала).

Далей гэтага крыжысу каменіў сэрцы беларускіх дзяцей і жанчын ад таго балюча, што у іх застыла ўсякая рада іх і сьветнасьць надзеі. Іхні адморла мажлівасьць адчувань дачынаў іх іх адарываньняў. І выжывуўшая развалюшчыя не магла ажыцьці іх, як сьлед, не магла выжывіць падгоду на свом праменны, сьветлы, іскраты іхых. Больш за тое з песьняроў не маглі, не знайшлі сьлед, каб працягнуць у іх іх, каб зьвесці іх млы і пыты ў Рэвалюцыю, як і ў Вайну. Дзе яны толькі аданьні ў дзе, якія былі і ў вайны? У дзеям, дзе, што таіны іх ў сабе? Ці дасі тое, чаго такалася? Ці верна згубленую вайною Беларусь? Ці пастаіць яны разьліцы на тыя ж дэйкі, з якіх спыхнула вайна? Ці узьнядзеш на новыя? — Сьціснутыя іх, аглушаныя вайною беларускія песьняры не маглі ўсачыць іх дэйкаў і далаў, якія ўжо гадзі раскідаліся перад іх іх наракол толькі-б паклязэць шліна. Але не хапіла пранікасьці, не вайшло іх імсласьці... І песьні-творы, якія ўсё-ж вытывала душа беларускіх песьняроў аставаліся шэрымі, адсталымі, казачуменнымі ад усяго таіх іх, апэні сышоўшата вызваленьня нявольнікаў. Мала жыцьця іх дзету

пачарпалі беларускія пісьменнікі і ў тым развоі беларускага нацыянальна-вызваленчага руху, які таксама атрымаў надзвычайна магутны імпульс ад рэвалюцыйнага выбуху. Глыбіна руху, яго роднасны агудна-людзкому вызваленню, яго інтэрнацыянальная ахварбоўка цалкам гівулі ў вачох ашаламленых, спантадыяных—а яшчэ надаўна бадэра завучых бардаў.

У гэкім становішчы захапіла Парнас рэвалюцыя кастрычніка. Сышоўшы на зямлю ў промені свабоды й поўнага вымаўлення працоўных, прывесшы з сабою волю прызначаным усіх народаў, агалашэння іх правоў і ўласностаў дзяржаўнасці гэту найбагаццейшую нішу дараў—яна не ажывіла, не разнесіла вапеваў беларускіх песняроў. Ня ўгледзілі кроўныя народнікі нічога для сябе ўздзімаючага, нічога ватхненнага й сьвятота ў запраўднай збавіцельскі працоўных гучаў, чым выявіла сябе пры нараджэнні пролетарская рэвалюцыя. Цяжкі ўціск з пачаткаў вайны дівіў сябе адчуваць, трымаючы выбралёныя й пазульце насельнікаў беларускага Парнасу. Бура за бурую, шэраг громачунных зьявішчаў, несканчоны бліск празрыстых малаванак, праводзячых завіруху ўлюшанага жыцця, не давалі аслабіцца ўвазе, перапикаджалі ім аглядзіцца, сабрацца з думкамі, улавіць бліжнюю сабе ноту.. Гамма грукочучых абордаў, іх хвалюючая пермацацкая цеганіна гудыла кнодае пачуццё не пэсьнеўных апамятавацца беларускіх лярнікаў.

І нараджэнне чырвонага Кастрычніка за вызначнай выключнасцю (Цішка Гартны, Ф. Шантыр) не адбілася на струнах беларускае дэры. Тое патхненне, што дунала над вызваленымі пародамі, праменным вяліком убіраючы дарогу пролетарскай рэвалюцыі, не чапляла прытупленай чуласці парнаскага сьвету.

Ці то аднімала падкасьць назыву не праясьненнасць хмар, што цягнулі вісець над заходняй Беларуссю і якіх рэвалюцыя Кастрычніка ня ў сілах была разгань. З першых дзён свайго жыцця, ці то ажыццяўлялася агудная ісына, якая кажа: што муза маўчань, калі гавораць гарматы—гадайна. Паўней, адно й другое разам мелі свой ушлыў на маўчаньне беларускіх песняроў пры іх стрэчы з чырвоным Кастрычнікам. Мо'б адцяялі яны за свае й бліжэйшыя дні пролетарскай рэвалюцыі, калі-б паўней у іх ваччу вымаляваўся яе твар, калі-б прынізла тая завіруха, што праводзіла нараджэнне громачуннага Кастрычніка. **Можна...**

Але здарэнні не пайшлі ў сваім разнічці на гэтым шляху, да якога мы адносім свае гадкі Рэвалюцыя кастрычніка не магла замацаваць свае ўлады на Беларусі. Чорная сіла рэакцыі ў выглядзе нямецкага імперыялізму перамагла на нейкі час маладое стварэнне працоўных гучаў і падгібала пад сваю пятую вызваленны край. Ізноў над ім завідзіся хмары загубы, а пад гэтымі хмарамі зацётамі розныя нячыстыя птакі. Скасаваная бегам кастрычнікавай рэвалюцыі ідэя выз-

валеныя Беларусі рукамі буржуазіі й рознай погані. знайшла сабе падтрыманьне з боку новых захопнікаў змучанае краіны. Беларуская рада, прытоеная да наступу немцаў, вылезла з сьціх куткоў на сьвет і захапіла гату ідэю для спекуляцыі на ёй. Захапіла й пайшла з ёю як ходзяць дзеці на шэдрыца з зьвяздаю, на жабраваньне да новых уладароў краю—нямецкіх генэралаў. «Вось вам ідэя, вакот якое можа злучыць у вас супраць рэвалюцыйнае. Давайце грошы, і мы, публіцыст-гуман у зочы рэальных і сялян, паможам вам утрымаць у сваіх руках Беларусь».

Гэта здалася „працаю для адраджэньня й вызваленьня сярмяжкай Беларусі“. Фальшывы пакост выдаваўся за слаўныя традыцыі працоўнай дэмакратыі. Ганейшыя лезунгі прывешваліся, дзе зарвала. Дрындушкамі зьвінелі тыяны крылатых, нібы шырых слоў аб змаганьні, аб мяце незалежнасьці.. І воблачкі рыжовага дымку іліся над беларускім Нарысам «Вось дзе крывіца натхненьня! Вось якая пучына да настаўдзевых беларускай поэзіяй мэтаў! Деры ў рукі — і за песьні парнацы. Адзін за адным прылажым беларускія песьняры свёе рукі да настроеных леаў! Прылажымлі ды заігралі. І на тебе! з-над іх пачынаў атры аліся глыбока мінорныя, балючыя едкім сумам напевы. І раскрылі гэты гэты напевы ўсё чорны смутак, які грудзіўся ўнутры песьняроў беларускага працоўнага народу, запрыгоньвага, пагарджанага, заірапага на втрэці. Становішча, якое авантурныя радаўцы выдавалі за „пастаўленне вольнай незалежнай Беларусі“, запраўды выказала сабою востры для гэта Беларусі.. Не ж песьняры былі надломлены душою ў першай яе гэтага вострогу. І пачалі песьні змучаных вострожнікаў, дмаючы, што ў гэтых песьнях у іх ёсьць жадацьні й надзеі:

Янка Купала паяў.

Паглядзі, сусед, на пушчу,

Як трапіць галіны.—

Там, у самую ўжо гушчу

Вечер сілы ківуў...

Ах, што гэта?.. Праз узгоркі...

Ці-ж то ёнам?.. Ой, ногі!..

(«Спадчына»)

Якуб Колас падобва:

І кожны год свой дзень радзінаў

Прывык ў раздум'і ўспамінаць;

Якіх праяў, якіх навінаў.

На год мне новы пажодаць?

(«Водгульце»)

Або яшчэ:

Паглядзі, падзівісь,
Што за цемь вакруг!
Месяц ў хмары уплыў
І бляск зорак патух.
Ня чуваць галасоў
Сьвежых, вольных, жывых—
Толькі совы крычаць
Па трушчобах глухіх;
А ім ўторыць пугач—
Абываталь дупла...
Паглядзі, падзівісь,
Што за цем, што зз мгла!

(„Комрацкі“—Вол. Бел. № 18, 18 г.)

Алеся Гарун вось як:

Сяджу я адзін у сьвятліцы
З душою, агорнутай сумам.
Гадзіннік стары на паліцы
Ўтурае самотлівым думам...

Бяз сьледу, бяз знаку, цень ценьню
Праз жыццё ідзеш у туну ты,
Мное-ж найлепшае меньне
Твае, чалавеча?—«Мінуць!»

(«У ноч на Новы год»—Вол. Бел. № 1, 1918 г.)

І яшчэ адчаёньней:

Ці дэялю я свой сум з цішынёю,
Ці жаргую з сябрамі над чарай,—
Перад мыслю таемнай маёю
Неадступнай навоілівай маргі,
Як жывы, як-бы ўзяты з натуры,
Ўсё малюецца вобраз павуры.

Як калосьсе ў жытнім полі,
Стаяць людзі на раўніне;
Бытаім вецер галасечкі,—
Гэтак сум іх прыхілае.
Ані шапту, часам толькі
Маць—шмыліца уздымае:
«Ой, пагіне... Ўсё пагіне!»

(«Настроі»—Вол. Бел. № 9, 18 г.)

3. Бядуля (ясанар) так сама:

Дзе тут неба, дзе зямля?
 Вее—стогне. Вее—плача.
 Дзе тут вёскі, дзе паля?
 Гурба—дуба, гурба снача.
 Ведаемы клічуць тайны сход,
 Сход вясельля даўкай почы;
 Бедзёмы ладзяць карагод
 І пускаюць дым у вочы...

(«Казка "Лімовай почы" — Вол. Бел. № 3)

Шанар Краўцоў не адставаў:

...Я тамлюся,
 Пакараючыся цяжкай судзьбе.
 Чі-ж ня будзе якой перамены?

(„Успамін“ — Вол. Бел. № 13, 18 г.)

Комет. Буйло ў сваю чаргу:

Вы просіце песні—ды сэрца збалела
 І болей ўжо іх не лье;
 Душа пад цяжарам цяпнёвья самлела
 І песні ня льюцца зяе...

(Вол. Бел. № 29, 18 г.)

Шыла заварылася ўсе гэтыя песнідры выпяць хорам пахалення тыму таг. такалі і што прадракалі ў часы гняту тага намізму. Бо тым-ля ям не пахалатэнаю песняю вясце ад іх напеваў? Сэрца нікве ал чорнае. ліпкае павдаы, хочацца ўцякаць ад іх песень... цяжка... і ў той таг дзіўна робіцца, да чаго зышла ў той час беларуская пісь-мошчыны? Ікім занападам неча ад яе! І гэта на пранягу амаль ня аласта году, на пранягу году, у які на ўсходзе вясуньня кляцалі сурдэня звалі рэвалюцыйнага выбуху, стукаючы ў сьценны Беларусі і нахадзячы пад прасам акупаваны водгукі ў глухім руху будучага духу. Губіцельная сіла яго папрозна насілася над лесам кануючыя гісторыя; дыхала поўсем буры чырвонага лістападу*); кадыхаліся лугу пад нагамі крываваых фалькенгайнаў**); і аякунчай ім Бе-ларуская Радаі—аде нічога гэтага не заўважалася беларускімі пес-нірамі ў іх пераважнай большасці... Беларускі Парна: быў ча-цянуці чорным полагам, як сама, за якім губіліся празрыстыя пра-зелье, устаючага вызвалення Беларускага працоўнага народу.

Першы студзень 1918 году, які прывес Беларусі гэта вызва-ненне, даўшы да тага безмяжнай, пагарджанай, разбуранай краіне зыркаблывае імя—Беларуская незалежная Савецкая Рэспубліка—кан-

*) Дзень, у які сталася нямецкая рэвалюцыя.

**) Начальнік акупаваных войскаў у Беларусі.

стытуцыю, сацыялістычную прапоўную дзяржаўнасць... У громе, у бліскавіцы, цудоўнаю казкаю з Апакаліпсэсу правясла гісторыя гэта на радзёньне, асцяпіўшы яго вялікасю волата зямлі, таспадара жыцця—працоўнага беларускага народу.

Колькі сілы, колькі музыкі, колькі неахопнай красы й магутнасці трымалі ў сабе гэты здарэньні! Палкім агнем абурэньня растаплялася ўсё вуднае, прымершае, запуджанае... Як агнядыхаючы Везуві клекатала рэвалюцыйным морам працоўная сіла беларускіх абшараў.

А беларускі Парнас ні зарухаў, ні маленькім рухам не адказаў на нячуваную зьяву. Пад ім насіўся ледзяны поўеў зьмярценьня. Гістарычныя зьявішчы, што пісалі златавогненнымі літарамі вялікую памяць вызвалення мільёнаў беларускіх працаўнікоў выглядалі іх ваччу сібернай бурай—навалай, якая «праз узгоркі» кацілася на іх „ногі“. грозныя раздавіць іх, ці была «цеменьню, у якой

„Месяц ў хмары ўцяміў

І бляск зорак натух“.

Для беларускіх пісьменьнікаў незразумелым было (а некаторым і ёсць) тое гэройнае, першае свядомае змаганьне працоўных грамадаў за сваю Сацыялістычную радзю, Беларусь. Кіроў і ахвіру тых беларускіх сялян і рабочых, чые мукі раней нагхнявалі беларускіх парнасцаў, цяпер ня краталі адзэрэвяцелых сэрцаў, запуджаных песняроў. Іны або маўчалі, або ў потайку, як шашаль у дэраве, рыцелі тонамі будзёных дзеў, тонамі вясеньніх скрыпак, тонамі муды, безнадзейнасці. У гэтых тонах пугліва прасядалі пытанні: Для чаго трук і калатня? Для чые карысці? Ці ня згубіць страшэнны размах буючучай сілы спакойлівага бытаваньня, крое-бы цэпалая паяна на матыў:

Куды ты рвешся ў зьнемажэньні,

Дзіцё нядолі, цемнаты!

Цярпі, няпчаснае стварэньне,—

Цярпець бо толькі ўмееш ты.

(Ліка Купала—Спадчына, ст. 43).

або:

І ціпшыя і змрок спляліся між сабою—

Пад сьвіткаю журбы тэве варажбіткі ночы.

На скрыдках кажавоў мільсваюць над іакою.

Глядзяць на сьвец нямы з шкляных савіных вочаў.

(З. Бядуля. Пад роўным небам—ст. 48)

Пад гэтакі настрой беларускіх песняроў мінуў гэройны, поўны казачных дзіў, абмыты рэвалюцыйным ватхеньнем нядоўгі гэрыйны вепень нацыянальна-сацыяльнага адраджэньня беларускіх працоўных

грамадаў. Далейшы яго працяг супыніла чорная навала новае бяды — польская павская акупацыя. Цяжкі камень загаціў бурлячую рэчку Беларускай рэвалюцыі. Другі раз занасіліся чорныя хмары над абшарамі йзноў скутае краіны. Другі раз з цемных норак вылезла досынь знаемая нечысць і погань. Другі раз пацягнула гнэльную зьмены, прадажы, зьдзеку над працоўным народам. Глухі стог, енк, плач пакрыў Беларусь...

І — на дзіва — гэтыя невянармалыныя, хворыя ўмовы мелі сілу раска-
скураць жыццё беларускага Паўнаса.

Янка Купала, Алесь Гарун. З Бядуля і інш. знайшлі для сябе натхненне і нібы ваяцкае.

І мы ў шанку спяць ня будзем,
І пакажам сьвету, людзям.
Як баронім межы родны
Ад напасці ад нягоднай,
Як баронім, як баронім...

(Янка Купала).

Удаленькага хлапчыну
Выправіла ў бой дзяўчына
І пры гэтым зашаптала:
«Калі хочаш, каб крхала —
Ад чужынцаў барані
Волю нашае зямлі».

Раз, два, тры!
Ад зары і да зары
Будзем біцца,
Веселіцца(!)

(Ясанар — З. Бядуля).

Я — жаўнер малады,
Я — дзяцюк хоць куды.
І бяз меры я дуж,
Зваць мяне Беларус.

(Родзевіч).

Гэткае задыханка ўзь часамі, вават, пераводзіла Янку Купалу да
хвілевага натхнення.

Песьняр пняў:

Гэй, вольныя птахі, патамкі крывічаў!
Да неба! Па зоры і гром пярэновы...
Час вылапець к славе з пагібельнай плесні
І песьняй агністай здзівіці народы...

„Успрай“. Рувь — № 1, 1920 г.)

Аднак Янка Купала адчула ня выжываў мэты сваіх оклічаў: яны

Ў яго былі павіты тўзем туману... І праз сілу ўзыагаенатхненье — то проста была штучная падырава для нудзячай, зоманутай аданымі агенчыкамі яго душы. Натхненье — здань, а адраўдх паагу сытарау-ла наэойлівая нэндза, праз якую выгляд ла бяда

Ой, вяду бяду, а бяда мяне
Водзе вечным следам;
Гэтак ходзім мы за адным адно,
Як той дзед за дзедам.

(Ой, вяду бяду—«Ручь» № 3, 30 г.)

Ад ла цаата ня ведаў, дзе скавацца і ў бязмочнасьці брытаду

Ах, як страшна мне гэта бласонная ноч!
Сколькі мукі, няпэвня прыносьць з ёй!
Я змагаюся з ёй, ад сябе ганю проч,
Ды самтла ўпадаю з сваей барацьбой.

(У бласонную ноч. Беларусь № 1, 21 г.)

Гэта ноч хавада ад Янкі Купалы ня толькі Монак, але і маю паддаваў «валцкага настрою», а і Усходнюю Беларусь дзе запалды насілася на вогненних крылах птушка сьветлы дуйнучы зокавы прыгон і будучы падмурок сусьветнага вызваення: «П» напярэдак дучы здавалася, што

Ночка ўвесь сьвет пакрывае.
Па бедай ад сьнегу зямельцы саеу:
Мяцеліца ў полі сапе, завывае,
Сьвіст ветру спакойна заснуць не дае.

(Каласная ноч—Ручь)

Мары гэтай ночы, якая пралежала ў істоту жыцця Беларускай Парнасу ў моманты «згібеньня Беларусі» у буре зайны срывавага дэрызму», і якую старалася праясьніць Беларуская іда дэмакратычнаюў неадступна пільнавалі і Ясакіа (З. Бядуля)

У каморцы сплю я нібы:
Б'ецца птушка ціха ў шыбы.
Гэта птушка—ночы мары...
Чорным скрыдлам ледзь тасьпіць;
Сумны сьпеў і кліч яе
Ў пёйну даль завуць мяне.
Кажа птушка: «я-заклята!»

(Сымпартальная сьведка—Беларусь № 20, 1920 г.).

Асакар (З Бядуля) у сполаху кідаецца за ратункам да бога да ажыцьцёўленых ім зямлі, неба, сонна.

«Дзякую божаньку, зямельцы, небу, сонейку, месяцку, што лав дапамагаюць мне ў маёй працы».

(Ручь—Ручь № 1, 1920 г.).

Тым болей хіліўся у нейкую пёмную бяздоннасць Алякс Гарун, якога не акрыляла й калівам надзеі „беларускае войска“, што ён арганізаваў праз ласку і копт абмануўшых яго паноў, каб абараняць свой край:

Сыпіха, паволі |

Старэеш, слабееш, цяжэеш ты,
Аж у рашце ледзьве ногі абедзьве
Дацягнеш неяк да той варсты...

(„Жыццё“ Беларусь—№ 32, 20 г.)

Было гэтае становішча:

Стаяў беларускі Парнас абвешаны заслонамі, над якой гулятай
Ліс і ружала жыццё, а ў паддзілах Парнасу

На ўсход і на захад, як можа абняць вока
Заросшы травой поле, дзкая сенаканы,
Плыва вепер і травы высокія шумяць,
Зямля пустынная цягнецца ў свет.

(С. Шымановіч—«Скрыжанае сям'я». Беларусь—№ 23, 20 г.)

І ад гэтакага выглядзавозьнасьці, ня дзіва што ў вачах
Горнаў недгонца стаялі балючыя пытаньня.

Чаму гэтак сэрца
Ў грудзёх маіх ные?
Легу спаць—ня спіда:
Думка сов трывожа...

(М. Р.—Беларусь № 17—20 г.)

Куды-б завяло гэтае становішча беларускаю літаратуру? Што
сталася з ёю ў умовах гіёлага атрутнага паветру, у якім ня быў
кунінікі патрэбнай для яе разьвіцця глебы? Цяжкая будучына пач-
сыцігла-бы яе—хо можна смела сказаць.

Але йзноў на падмогу патасьпеда ілікая збавіцельна—рэвалю-
цыя. Не вапор у трэці раз разбурыў моцную сычану-пешакоду у
сыгнэзе панскай акупацыі. На мяганакунных абшарах Беларусі пра-
дзасьліся яе жыццёдаўчыя хвалі. Беларускія працоўнікі і селянін,
звыўшы агульным выбухам сваім ярмо панскай акупацыі, вярнулі
сваёй краіне яе ймя—Саветская Рэспубліка—а сабе волю й правы яе
грамадзян.

Нейкі тэрмін перад беларускімі працоўнымі грамадамі былі ад-
чынены шырокія мажлівасці для творчага будаўніцтва сучаснай Са-
ветскай Беларусі ажво да водаў Буга... Але размах рэвалюцыйных
хваяў, якія папіралі на захад, быў часова спынены ўзмацнёўшай
контр-рэвалюцыяй. У свутку—рыжаскае замірэньне парэзала Беларусь
на часткі. І на захад ад парэзу пачова запанавала няволя. На міль-

сны беларускіх працаўнікоў ізноў былі надзеі ланцугі пакуты і прыгнячэння. Пачуўся стоіг.

Затое на ўсход ад рымасакага паўва асталася Беларусь Савецкай. І хутка, сямімільнымі крокамі пашло ў ёй руплівае творчае жыццё са ўсіх гадінах: пачалося залечванне тых ранаў, якія зрабіла царская вайна, нямецкая і польская акупаванні; пачалося гаспадарчае і культурнае будаўніцтва; пачалася творчая арганізацыя сацыялістычнай дзяржаўнасці. А ўсё гэта ажыццяўляла сабою тую доўга-нечыную думку, якая ў 1905 г. развіла беларускіх песьняроў і дала напевы для іх музы.

Гэтыя апошнія здарэнні, не маглі не адбіцца на застойным жыцці беларускага Парнасу. Яно гэта жыццё, не маглі застацца гэтакім, якім яно бывала ў апошнія часы. Яно мусіла крута заламаць уперад, каб зліцца з жыццём працоўных грамадаў, з будным, кіпучым, творчым жыццём. Так яно і сталася.

З гэтага моманту парнаскія насельнікі пачалі прыслухоўвацца да голасу сучаснасці, да голасу рэвалюцыі. Праўда, не ўсё разам, а апынкамі, асяцарожна, але што далей—больш і сьвечлей.

Першым з гэтых быў Ясакар (З. Бядуля). Яго чулая, адмысловая душа не магла не скалыхнуцца перад вылядам агураючых здарэнняў, якія вяла за сабою рэвалюцыя на Беларусі. Пячучы да таго пераажна смутнымі напевамі, З. Бядуля перамяніў тон, прыслухаўся да пэнтэ жыцця, аярнуўся на тых рэзкіх стых яброў, якія ў сваіх знорах да яго доўгі час адбіралі пудоўна-матушнія зьявы гнязавення і змаганьня і запялю зычча й ідэа:

Выходзь, пясняр, выходзь, дудар,
У вольны гай, у родны гай!
І кожны з вас на весь абшар
Нахай пая пра вольны край!

(Калі солі—Сав. Бел. № 16—20 г.)

Гэтыя яго пярдыя, завучыя напевы выказваюць зусім ня тое, што укладаў З. Бядуля ў свае сантыментальныя, лясныя ваяцкія песьні. Паэта пазнаў праз доўгі горкі вопыт—да чаго кіруе жыццё і ў чым яго сэнс. У подыху рэвалюцыі З. Бядуля падняціў адлікавае апышчана-смысловыя сваіх заветных матаў, якія вядуць да вызвалення працоўных грамадаў Беларусі. Паэта іх заве

Пад сьцяг чырвоны, Ратай, рабочы,
Пад гукі-званы Хто волі хоча,
Асілкаў волі Ідзеце ў бой
У бітвы поле. Усёй грамадой!

(Пад сьцяг Чырвоны.—Савец. Бел. № 21—20 г.)

Праўда, запаліўшыся рэвалюцыйным настроем, З. Бядуля пакуль

ня мог падтрымоўваць яго перманэнтнасці; час ад часу яны ў яго перабіваліся мінорнымі напевамі ці здаваліся ў ахвяру лёгкім адцягненым матывам. Але пэнт жыцця, нясуўшы на сябе яго прагавітасці, бесперарывнасьць выбухаў малазак рэвалюцый, наварочвалі пэту да сябе, і З. Бядуля ўсе болей і болей з імі ядваўся.

У гэты момант, якраз на сконе 20 году, болей крута парваў з сумнасцю напеваў і другі беларускі пясняр М. Чарот. Гэты пазта меў за шчаслівы выпадак у росквіту свайго таленту напаткаць гэткай дзіўны час, якім выпаў канец 1920 г. Іначай кажучы, рэвалюцыя сваім агнём апаліла настрой М. Чарота і ўдажыла ў яго песні гарт і бадзёрую надзею, пэнт паўстання. І калі нядобры полей з заходу на момант спыніў размах рэвалюцыі, даўшы магчымасць польскім паном зрабіць апошняю хвілінную вызыту ў Менск, што часова перабіла палкасць З. Бядулі, М. Чарот цвярдзіў:

За народ, за яго волю

Буду смела біцца.

(«Развітанне» — Сав. Беларусь № 23—20 г.)

З яго рашучасцю не здавацца гадзіўся і Цішка Гартны, які на працягу ўсяе рэвалюцыі стаяў цвёрда на грунце прызыву да змагання.

Устаньце ўсе, ад края к краю

І пад вольны ёдзеце сыягі!

(«Устаньце» — Сав. Бел. № 24—20 г.)

З пачаткам 1921 г. разной новай бадзёрай плыні ў беларускай пісьменнасці робіцца ўсе больш і больш значным. Ён захоплівае і старых, ужо зложаных песьняроў, і новых, якія яшчэ не паспелі скласціся. У кароткі час іх знаходзіцца цэлая пляяда: М. Грамыка, З. Бядуля, Цішка Гартны, Явук Журба — са старых, М. Чарот, М. Сивец, Адам Чырвоны — з новых. Разам яны шыюць беларускаму Парвасу новую вопратку, убіраюць яго. І ён ажывае, модернізуецца, робіцца сучасным і пранодзіць увесь 1921 год гэткам. На працягу ўсяго гэтага году з яго высатаў раздаецца жывы, заўчы голас. А чым далей — тым гэты голас робіцца выразнейшым, мацнейшым, больш і больш прыцягвае да сябе ўвагі. Ім на момант захопліваецца і стаўшы ў баку бягучага жыцця Янка Купала, які падзімаецца да глыбокай прачыненай песьні на смерць С. Булата і да Інтэрнацыяналу, пераклаўшы яго мастацкі на беларускую мову.

Праўда, Янка Купала на гэтым спыніўся. Але спыніўшыся, і ён, разам з усімі, бачыў, як дружнаю гардаю ступою яго палкія паслядоўны мінулі яго і з рэвалюцыйным ватхненнем пераступілі парог 1922 г. Пераступілі і ўсё ўвераней ды настойней пачалі прадоўжваць час падбіжэння да вымагаўняў новага жыцця. І дух аднаўленьня, дух новага руху запаўнялі ў ёй.

Таму, хто яшчэ нядаўна стараўся хавань яе ў магілу, якая прыгатавана для ўсяго аджыўшага, прыйшлося адскочыць назад, прыкусіўшы губы. І ня даіва, бо было-бы даівам, каб магло памерці тое, што стварылі працоўныя грамады, што хрысьцілася іх мукамі, гартавалася цяргеньнем і пакутамі. Ажыццяўляюцца надзеі працоўных грамадаў — мусіць крэпнуць і квітнуць прапа іх духу. Беларуская пісьменнасць — праводзячы для духоўнай працы беларускіх працоўных грамадаў. У кольлектыўнай творчасці грамадаў, у іхнім панаванні над жыццём — задацак развіцця беларускай пісьменнасці.

— 1922 год выразна акцэнтаваў, якімі спорнымі крокамі йшло гэта развіццё, як увогале, беларускай культуры, гэтак, уласобку, і яе галіны — беларускай пісьменнасці. 1922 г. паказаў так сама і той напрак, па якому пайшло яе развіццё. А яно пайшло разам з развіццём самое рэвалюцыі, адказна духоўным запатрабаванням беларускіх працоўных гущаў і злучна з ідэямі камуністычнага руху.

Каб перабанацца ў праўдзівасці гэтых даказаў, варта прасачыць за беларускаю пісьменнасцю у той яе частцы, якая выяўлялася на працягу 1922 г. перад жыццём і перад сваімі чытачамі. Амаль ня ў кожным творы, амаль ня ўсіх беларускіх пісьменьнікаў і песняроў выразна выглядае навізна формы, глыбіня здольнасці, шырыня рэвалюцыйнага размаху, уступ на шлях кольлектыўнай творчасці.

Бяром М. Чарота і бачым, што паэта зрабіў вялізарны крок наперад. З-пад яго піра выходзіць шмат новых формаў, зместам і хварбамі першаў, ён-жа ніша і выдае нашумеўшую, прыцегіную да сябе многа ўвагі, дыхающую навізнаю рытму і палкасці. багатую хварбамі паэму «Босія на вогнішчы».

Бяром М. Грамыку, дагэтуль мала даўшага для беларускай пісьменнасці: паэта неспадзявана для многіх выяўляе ў сабе нязвычайны здольнасці, якія выпукла устаюць у яго надрукаваных паэмах «Крылан» («Адраджэньне» № 1) і «Гвалт над формаю» («Полымя» № 1). Як і М. Чарот, М. Грамыка парывае з усім старым, імкнецца да новага і дае першыя скуткі, досыць багатыя, сваіх шуканняў. На шкоду — паэта заглыбака ўдаваецца ў пагоню за формай, даючы ёй у ахвяру сэнс і выразнасць вобразаў.

Амаль не канчаткова расстаецца са сваімі ранейшымі сюжэтамі і адпаведным да іх настроем — лёгкім і сентыментальным — мілагучны З. Бядуля (Ясакар). Дух бадзёрасці, шукання новых, сучасных матываў праводзяць яго пазнейшыя творы. Часцей і часцей прабіваюцца ноткі про. етарскай грамадзкасці.

І Алесь Гурло — з паэты смутных надзей і жаданняў — пераходзіць да блізкай яму музыкі чалатоў і калес. Стаенае ў яго душы пачуццё жыцця заводу, яго машын і печазь, вынікзе напаверх і ўхарапчвае яго апошнія вершы («Савецкая Беларусь» 1922 г., «Полымя» № 1). Тым-жа цвёрдым, рашучым складам не перастае біць па

струнах свае леры Янук Журба. На многа паглыбляе і абагачае свой досыць прыметны талент малады белетрыст—Адам Бабарэка. І зусім выпадкова, нечакана, нават, выдае сябе, як здольнага бытавіка-ісцьменніка («Над кроманьню», *Полымя* № 1) Немансі. На падгатаванай глебе вырастае калючая крапіва—багаты задаткамі паэта злободневік, які надарае нас у «Савецкай Беларусі» цікавымі вершамі.

Вось ён, беларускі Парнас, які аправуўся на працягу 1921—1922 г. у новую вопратку. Парнас, якога азіяла праменьне сонца рэвалюдыі!

Парнас з новым, маладым жыццём, з песнямі, у якіх чуто:

„Ўставай, хто спіць!“ „На бой крывавы!“
Уперад, к сонцу, мур жыцця узводзіць новы,
На землю зьняць з высатаў дзень праменя.

У якіх:

...Пыша радасьць вызвалення,
Аб вольнай працы ў іх бурляць напены
Нявольнікаў, парнаўшых пугі, ў іх натхненне
І буйны водгук ўспененага гневу.

(«*Полымя*» № 1. Цыкла Гарты—На дарове да будучыні).

Парнас, над якім:

Радзіўся раніцы дзябачаны ўсход...
Вясёла зашумеў адвечна сумны бор...
Дзень новы асьвятіў жыцця ўцяго прастор,
А вепер з полымем над соннымі палямі
Свабоды ткуць ужо чаруючы ўзор.

(«*Жыццё*»—М. Чарот. «Завіруха», ст. 5)

Парнас, над якім:

І арлы узьнялісь над грудзямі раллі,
І арлы на арлах
У гару узьвілісь;
Перад рыцарствам хмар, што нізін каралі?

Парнас, які:

Пануе над логам, над морам—ўладар
У вышыні, як арод.
Як мітычны Ікар...

(«*Крылан*»—М. Грамына. «Адраджэньне № 1»).

На гэткім Парнасе, само сабою, кожны голас, кожны рух—то рух і голас маладога, навольнага яму жыцця, якое квецца малатамі працоўных грамадаў:

Стукаюць цяжкія молат за молатам,
Сыплюцца іскры, яе золата,
Бляскі влёдуць на зямлі...
Цяжкаю працаю заняты волаты—
Жыццё вуюць кавалі.

(«У жыццёвай музы» — А. Гурло. «Полымя» № 1).

Кожны парнасец ловіць сваім чуючым подых гэтага жыцця, што «куюць яго волаты», якіх абудзілі вялікія правадыры паўстання сваім гучным воклічам.

На гучным рог найшоў араты задумёны...
Абшар ральні, лугоў праціскалі пісьмёны
Завостраных плугоў, загартаваных ног.
Асідкі два зямлі—рабочы і араты—
Віхурамі плылі па гмахх багачоў,
Насілі долю ўсім на вастрынях мячоў.

(«Шэраг помнікаў К. Маркса» — З. Бядуля. «Сав. Бел.» № 247—22 г.)

А жыццё вакол—так і кінец, так і мкнецца. Ажно ня могуць струны леры ня дрыжаць ад яго хвалявання. Дрыжаць струны лераў і дрыжыць чужая душа паэты. Бо крутом яго

„Чуецца імкненне да новага, святлага й лепшага... Б'ецца жывое жыццё. Гэтаму й жыць, а другому, іншаму, з нэндзаю, трэба ўжо памёрці. І яно неўзаветку памірае, як гніль асядае на дно, а на версе чыстая бурліць рэчавька“.

(«Максім Транкач» — А. Бабарэка. «Сав. Бел.» № 619—22 г.)

Гэта—скутак таго, што
Ўзьяўўся волат—вядіказ,
Парваў адвечныя ён пугы
І над жыццём сваім стаў пан...

(«Гасі Зямлі Белар.» — Я. Журба. «Савец. Бел.» № 684—22 г.)

Беларускі Парнас зліўся з рэвалюцыйным жыццём. Ён бадзёрым, жыццярадым спускаецца на сустрэч грамадам, што мкнуцца ўлавіць яго новыя песьні. Яно насельвікі выніваюць новыя, бадаерыя зыкі, завучыя папавы, будзачыя тоны.

У доўгіх муках свае краіны, у цяжкіх пакутах беларускага прапаўніка згартаваліся гэты тоны, прынялі новы вастрой і запалонілі душы песьняроў. Выбух рэвалюцыі, што прывёс Беларусі шчаслівы лес, адкрыў яе твар, даў волю яе рабочым і сялянам—гэты выбух апаліў патхвельне большасці беларускіх парнасцаў, працягнуў між імі і рэвалюцыйным поступам песьня віткі і даў у іх рукі кіраўніцтва беларускаю пісьменнасцю. Тэю пісьменнасцю, над якою паўсцяжашасці—самі гудоў вісела закліццель ўроку.

1922 год паказаў, што далейшы шлях беларускай пісьменнасці несва звязан са шляхам рэвалюцыі па дарозе да яе канчатковага запанавання. Поруч ідучы, беларускія песняры сваімі песнямі будуць бадзёрыць і ўзмацняць ваякаў за сьветлую будучыну, будуць запальваць новыя маякі і зьніжаць іх сьвятло ў працоўныя гушчы...

Беларускі Парнас—у новай вопратцы.

3. Жылуновіч.

Выдавецкая справа ў Савецкай Беларусі за 1922 год.

Мінулы 1922 год быў самым урадковым годам у справе росквіту беларускага дружанатага слова. Ад самага пачатку беларускага вызваленчага руху ня было бадай у ніводным годзе столькі выкінута з-пад друкарскай машыны беларускіх кніг для школ, навуковых і прыгожага пісьменства. Каб лягчэй было збачыць і разабрацца ў тым, што зроблена за та і кароткі працяг часу, яким зьявляецца адзін год, мы спачатку памятаем на ірбыну-табліцу усяго надрукаванага за гэты час, а пасля, па магчымасці, адрой-даем да характарыстыкі плаасобных кніг і выдавецтваў.

Сьпіс кніг, надрукаваных у працягу 1922 году.

№ па па- радку	Назва выдавецтва, прывілеіаўтар, і назва кнігі.	Ліс строн у кнізе.	Ліс арку- шоў.	Ліс экам- спраў.	Агульная лік аркушоў.
I. ВЫДААНЬНІ Б. ВЫДАВЕЦТВА „АДРА- ДЖЭНЬНІЕ“.					
1	<i>Валунічэв Ф.</i> —Дудка Беларуская і Смык Бе- ларускі (Збор твораў у надвох кнігах).	92	8	3 000	1, 250
2	<i>Колас Я.</i> —Водгуляе. (Збор вершаў).	112	7	1 000	21 000
3	<i>Лішчэцкі Я.</i> —Спадчына. (Збор вершаў)	224	11	4 000	56 000
4	<i>Чарот М.</i> —Босыя на вогнішчы. (Паэма з 10-ма малюнкамі і з крытычным нарысам Ф. Ігнатю- скага і артыкулам В. Кворына, 48 стр. тэксту і- 20 стр. малюнкаў).	68	1	10 000	12, 500
5	<i>Чэкава (З. Бядуля).</i> —Пад родным небам. (Збор вершаў).	136	8	3 000	21, 500
6	<i>Валасковіч О. і Лукашэвіч Т.</i> —Зборнік арытмэ- тычных задач, ч. I-я.	122	7	15 000	1, 4 375
7	„ „ „ ч. II-я.	152	9 1/2	10 000	95 000
8	<i>Лішчэцкі Я.</i> —Практычная граматыка, ч. I-я. Выд 2-ое.	104	6 1/2	20 000	130 000
9	<i>Лукашэвіч Т. і Валасковіч С.</i> —Мэтодыка арыт- мэтыкі.	176	11	2 000	22 000

№ п. п.	Назва выдавецтва, прозвішча аўтара і назва кнігі.	Лік старонак у кнізе.	Лік аркушаў.	Лік выданых кніг.	Агульны лік аркушаў.
10	Некрасічэвіч С.—Роднае Слова. Другая пасыла лемантара кніга да чытання.	162	10 ¹ / ₂	22.000	222.750
11	Янчук Н. праф. — Нарысы па гісторыі беларускае літаратуры. Старадаўны перыяд.	120	7 ¹ / ₂	3.000	22.500
12	Бармовіч трам.—Сарадаля й Пялюшка.	16	—	5.000	2.500
13	«Адраджэньне» — Літаратурна-навуковы веснік Інстытуту Беларускае Культуры, Спыт. I-ы.	330	20 ³ / ₄	1.000	20.625
14	«Зоркі» — Беларускае дзіцячае часопіс № 4 (10)	52	3 ¹ / ₄	1.750	5.687 ¹ / ₂
15	Маладая Беларусь — Навукова-літаратурны зборнік, Спыт. I-ы.	84	5 ¹ / ₄	2.000	10.250
	Усяго	1.950	121 ¹ / ₂	111.750	807.937 ¹ / ₂
II. ВЫДААНЬНІ В-ВА «САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ» (б. «Адраджэньне»).					
16	«Полымя» — Беларускае штомесячнае часопіс літаратуры, навукі, навін, культуры, эканомікі й публіцыстыкі. № 1. Сьнежань, 1922 г.	92 ³ / ₄	5 ¹ / ₄	1.000	8.625
	Усяго	92	5 ¹ / ₄	1.500	8.625
III. ВЫДААНЬНІ ІНСТЫТУТУ БЕЛАРУСКАЕ КУЛЬТУРЫ.					
17	Беларуская навуковая тэрмінологія. Выпуск I-ы. Элементарная матэматыка.	52	3 ¹ / ₄	1.000	3.250
	Усяго	52	3 ¹ / ₄	1.000	3.250
IV. ВЫДААНЬНІ НАВУКОВА-ЛІТАРАЦКАГА АДДЗЕЛУ НАРКАМАСЬВЕТЫ Б.С.С.Р.					
а) У Менску.					
18	«Вольны Сьцяг» — Літаратурна-мастацкая і навуковая штомесячная часопіс. № 1-ы, 1922 г.	14	5 ¹ / ₄	1.000	8.250
19	Зоркі — Беларускае дзіцячае часопіс (3 малюнкамі). № 1 (7), 1922 г.	50	3 ¹ / ₄	1.500	4.687 ¹ / ₂
	Усяго	94	8 ³ / ₄	3.000	12.937 ¹ / ₂
б) За мяжой.					
20	Беларуская разнакая азбука.	—	—	15.000	15.000
21	Гартны Ц.—Песьні працы. (Збор вершаў).	104	6 ¹ / ₂	8.000	52.000
22	» » Сокі Цаліны. Раман у трох частках. Ч. I-я. Вацкава воля.	160	10	8.000	80.000
23	Колас Я.—Назкі жыцця. (Збор апавяданьняў).	112	7	7.500	—
24	Круталескі А.—Альбоны. Ч. I-я.	104	6 ¹ / ₂	10.000	65.000

№ па па- радау.	Назва выдавецтва, прозьвішча аўтара і назва кнігі.	Лік старонак у кнізе.	Лік арку- шаў.	Лік экзам- пляраў.	Агульны лік аркушаў.
25	Лесик Я. — Наша Крэмля. Чытаньне для бе- ларускіх школ (3 малюнкамі).	284	17 1/2	15.000	266.250
26	Піскараў С. — Беларускі лемантар (3 малю- нкамі).	72	4 1/2	50.000	225.000
27	Таранкевіч Б. — Беларуская граматыка для школ.	64	4	10.000	40.000
28	Тарраўскі У. — Беларускі Лірнік. Сьпеўнік на чатыры галасы (99 песьняў).	92	5 1/4	5.000	28.750
29	Цыгельман К. — Асновы пачаткі арытмэтыкі.	108	6 3/4	10.000	67.500
	Усяго .	1.100	68 3/4	138500	839.500
V. ВЫДАНЫІ НАРКАМАСЬВЕТЫ Б.С.С.Р.					
30	Лесик Я. — Практычная граматыка беларускае мо- вы. Ч. II-я (п. 16 ^а).	316	9 7/8	5.000	49.875
31	«Зоркі» — Беларуская дзіцячая часопісь. № 2-3. 1922 г.	54	3 3/4	1.800	5.062 1/2
32	Вестник Народного Комиссариата Просвещения С.С.Р.Б. Беларускі аддзел, надрукаваны ў 6-цех выпусках, якія выйшлі ў 1922 г.	186	11 3/4	1.500	17.437 1/2
	Усяго .	556	24 7/8	8.000	71.875
VI. ВЫДАНЫІ ГОСИЗДАТА С.С.Р.Б.					
33	Ігнатюк У. — Матывы лірыкі беларускага песьняра М. Чарота. (п. 16 ^а .)	64	2	1.500	3.000
34	Чарот М. — Запіска. (Збор першаў), фармат 16 ^а	140	4 1/2	1.500	6.562 1/2
	Усяго .	204	6 1/2	3.000	9.562 1/2
VII. ВЫДАНЫІ УСЕБЕЛАРУСКАГА ВЫ- КАНАУЧАГА КАМІТЭТУ САВЕТАУ.					
35	«Савецкая Беларусь» Штодзённая газета.	(газ. фар.) 870	217 1/2	1.300	282.750
	Усяго .	870	217 1/2	1.300	282.750
VIII. ВЫДАНЫІ ГЛАЎПАЛІТПРАСЬ- ВЕТЫ С.С.Р.Б.*)					
36	Гутарка аб тым, што павінна ведаць сялянская моладзь. Брашурка ў 12 малых старонак (п. 16 ^а).				
37	Процікальныя лістоўкі. Дзьве назвы.				
38	Адоўка Народнага Камісара Земляробства Р.С.Ф.С.Р. Лістоўка.				
	Агулам усяго надрукавана.	4.918	456 1/2	268050	2.036.521

*) Лік экзампляраў, надрукаваных Глаўвалітпрасьветаў лістовак, аўтар гэтага ар-
тыкула дастаць на знос.

Разглядаючы гэты спіс (таблицу), мы першым чынам заўважаем, што летапісны выдавецкая срава ня была аднабокай, г. ё. выдаўцы ня крытрымліваліся, каб друкаваць або толькі школьныя кнігі, або прыгожае пісьменства, але наадварот: не забыліся аб усіх галінах друкаванага слова. Дзяля лепейшага ўразумлення пастарэмся падобраць кнігі па дадзенаму спісу згодна з іх зместам.

I. *Прыгожае пісьменства*. Бяру пумары паводзе спісу: 1, 2, 3, 4, 5, 21, 22, 23, 34. Агулам дзевяць назваў шасціх розных аўтараў: лік надрукаваных старонак—1148 (!). Аўтары тут—нашы старыя знаёмыя: Багушэвіч Францішак, Бядуля Зьмітрох, Гартны Цішка, Кілаас Якуб. Купала Янка, Чарот Міхась. Як навіну ў гэтых творах, трэба адзначыць выхад у свет першага беларускага рамана—гэта «Сокі Цаліны» Цішкі Гартнага і «Дудка Беларуска» і «Смык Беларускі», якія, пасля болей як пазваковага працягу часу, першы раз надрукаваны «гражданкай», г. ё. рускімі літарамі (дагэтуль гэтыя кніжкі друкаваліся «лацінкай» іначай—польскімі літарамі). Апрача таго, М. Кудзелька даў паэму «Босма на вогнішчы», звярнуўшую на сябе ўвагу розных крыгякаў, якія падзяліліся на прыхільнікаў і няпрыхільнікаў паэмы—адны хваляць, а другія ганяць. Гэта сурчэха і цяпер яшчэ ня спыняецца.

II. *Кнігі для школ*. №№ 6, 7, 8, 10, 11, 20, 24, 25, 26, 27, 29, 30. Усяго дзванаццаць назваў шасціх розных аўтараў і рознага зместу: агульны лік старонак—1608 (!!). Кніг для чытаньня у школе дзеве—Лёсіка і Некрашэвіча; разразная азбука, лемантар Некрашэвіча; па матэматыцы—Чатыры, Валасковіч і Лукашэвіч, Круталевіч, Цыгельман; па граматыцы—тры: Лёсік, Тарашкевіч; па гісторыі беларускае літаратуры—адна: праф. Янчука. З гэтых кніг асаблівую ўвагу звяртаюць на сябе кнігі па матэматыцы: з чатырох—тры з іх арыгінальныя: Арытматычныя задачнікі Валасковіча і Лукашэвіча—першыя задачнікі ў беларускай мове, ня глумачаныя з чужога—і першыя арыгінальныя «Альгебра» Круталевіча. Апрача таго, адзначаецца сваёй павязанай першая «Беларуская разразная азбука». Звяртае на сябе ўвагу так сама «Беларускі лемантар», вельмі багата ілюстраваны. Добры ўклад у беларускую школьную літаратуру зрабіла і кніга праф. Янчука «Нарысы па гісторыі беларускае літаратуры». А «Практычныя граматыкі» Я. Лёсіка ўжо зрабіліся незамеўнымі падручнікамі для кожнага беларускага грамадзяніна, які захоча ажурагна пазнаць і вывучыць сваю мову.

III. *Кнігі агульна-навуковыя і крытычныя*. №№ 9, 17, 33. Усяго тры назвы трох розных аўтараў; лік старонак—292. Тут з гэтых кніг павінны мы адмець «Матодыку арытматыкі» Лукашэвіча і Валасковіча, якая ўкладзена паводле самых нівейных навуковых досьядаў і якая павінна стаць незамеўнай падручнай кніжкай кожнага настаўніка, выкладаючага ў школах пачатковую арытматыку. № 17, гэта—першы выпуск Інстытуту Беларускае Культуры: Беларуска навуковая тэрміналогія. Элемэнтарная матэматыка. Хця ў гэтай кніжцы і зьмешчаны тэрміны па элемэнтарнай матэматыцы, але некаторыя з наміж іх дужа не элемэнтарныя вельмі ўжо многа гэтых тэрмінаў чужаземных якія былі незразумелымі, так і застаўліся—іх толькі перапісалі беларускімі літарамі, напр.: па расійскай палатне слоўніка стаць: *Абсцыса*, *Фактарыял*, па беларускай—*Абсцыса*, *Факторыял*. А ня пачуваўся б гэтых брыху сьмеласьці й замяніць гэтыя чужастворы, якія нічога ня кажуць ні розуму ні сэрцу, болей зразумелымі беларускімі наватворами—было-б і прасцей і млагучней. Трэцяя кніжка—гэта крытычны нарыс Ё. Ігнатоўскага: «Матывы лірыкі бел. песьняра М. Чарота». На гэты нарыс звярнулі ўвагу, наваг. у Маскве, скуль была прыслана

і надрукавана ў сваім часе ў расійскай газэце „Звезда“ напісаная т. Кюрыным ацтыкрытва на гэты крытычны нарыс.

IV. *Беларускія песьні з нотамі.* № 28. Гэта—сьпеўнік Тэрраўскага „Лірік“. (92 стр. 94 песьняў). Кніжка такая вышла вельмі на часе. Усё надрукаваныя ўперад сьпеўнікі з нотамі размыліся, а запатрабаваныя на іх вялікае, і „Лірык“, бязумоўна, хутка разондзецца па Беларусі са сваімі й смутнымі й вясёлымі песьнямі.

V. *Кнігі па сельскай гаспадарцы.* № 12. Усяго адна кніжка і тая маленькая, усяго 16 старонак маленькага разьмеру. Гэта—„Кармавыя расьліны—Гарадзі і Пяпошка“. Наша старонка не фабрычная, а земляробная, і наш Камісарыят Земляробства абавязан ня спадць у шапку, а надумаць аб тым, каб поўнасьцю задавоіць літаратурай аб сельскай гаспадарцы нашых земляробаў—фабыкантаў хлеба й сала. Асабліва гэта ня трудна зрабіць цяпер, калі часам Інстытут сельскай гаспадаркі, дзе выкладаюць навуку прафэсары не абшчыны зурнаўскай павягі. Трэба спадзяванца, што гэтыя прафэсары дадуць нам агульна даступную сельска-гаспадарчую літаратуру для беларускага селяніна, бо не дабрыжыць-жа ён патаць кожны раз у Інстытут, як, што і дзе лепей сьпець, як тадавань жыцьцё? г. д.

VI. *Часопісі.* № 13, 14, 15, 16, 18, 19, 31. Усяго выходзіла або пачало выходзіць у мінулым годзе няшмат розных нарыяцных і перакрытыхных журналаў і зборнікаў. Нік надрукаваных рознага разьмеру старонак 700. З наміж гэтых журналаў і зборнікаў перастала выходзіць у свет з пых іншых прычынаў чатыры, засталася адно „Полымя“, як і чытач мае парад сабы і аб варысьці якога няма патр бы мне гаворыць. З наміж перастаўных жыць часопісьў трэба пазнадаць, каб як нахуцьці першым чынам уважскр есь: „Зоркі“—яцый журнал для беларукх дзелах. Трэба спадзяванца, што наша руніцае выдавецтва „Савецкая Беларусь“ сьцела аб гэтым не забудзецца.

VII. *Штодзённая газэты.* № 35. Гэта—„Савецкая Беларусь“, яцый цяпер на сьвеце штодзённая беларуская часопісь. Вышла за мінулы год 145 нумараў у чатыры старонкі і 145—у дзьве. Усяго 872 стр. Выдае газэту Усебеларускі Выкапачуны Цэмітэт Саветаў. „Савецкая Беларусь“ а кожным днём робіцца цікакейнаа, сваім інфармацыйным зьместам і сваімі артыкуламі на розныя тэмы. Трэба толькі пазнадаць ён, каб менш цікавілася папскай Польшчай, а бачыць выярэла ўвагі на Работніцка-Сялянскую Беларусь, бо, напрудзе, у іншым нумары за белай Польшчай ня мітаць жыцьця чырвонай Беларусі.

VIII. *Беларускія слова ў расійскіх часопісьях.* № 32. Яцыйа бадам расійская кравая часопісь, якая друкуе артыкулы й пабеларуску, гэта—„Вестник Комиссариата Народного Просвещения С. С. Р. В.“ У тавым надрукаваных за мінулы год выпусках „Вестник“ удзяліў 180 старонак для беларускага псьменства. На вартасьці надрукаванага у „Вестнике“ беларускага матар'ялу затрымывацца ня будзем, бо гэта ня ўходзіць у наша заданьне, ацначу толькі, што нара ўжо „Вестнику“ *Беларускага* Камісарыяту Асьветы абеларусьца зусім. Але ўсё-ж такі дзякуй і за гэтыя старонкі, якія так адважына друкуе ў сябе гутэйшы „Вестник“. Цьвалакы вершау пабеларуску надрукавала і другая расійская гутэйшая часопісь „Юныя Пачарь“. Адаін толькі *Беларускі* Ізяржэўны Унівэрсытэт а ніяк ня можа адважыцца на беларушчыну выпусьціць за мінулы год іна ёмыя шыткі сваіх „Трудов“, але пабеларуску ў іх ні слова.

Цяпер дэкалькі слоў аб нашых выдавецтвах. Найболей пздавынымі, чыннымі й рухавымі у палгатоўцы матар'ялу й друкаваньні, як бачым з нашай памешчанай табліцы, аказаліся быўшыя Навукова-Літаратурны Адавал

пры Наркамасьвеце Беларусі і быўшае В-ва «Адраджэньне» — цяпер «Савецкая Беларусь».

Навукова-Літаратурны Адзел на чале з сваім кіраўніком С. Некрашэвічам сабраў і зрадаставаў да двухсот з лішнім друкарскіх аркушаў рознага зместу рукапісаў: выхадзінны матар'яльныя сродкі і арганізаваў выдальне беларускіх кніг за граніцай. Беларускае в-ва за граніцай на чале з т. Жыдуновічам (Цішка Гарны) выпрацавала свае зацаныя як найлепей. Толькі недахват сродкаў ня даў магчымасці Цішку Гарніму надрукаваць увесь матар'ял, які павёз быў з сабой у Нямеччыну.

Наладжанае ў красавіку мінулага году Коопэрацыйнае В-ва «Адраджэньне» шпарка праявіла багатыя рэзультаты сваёй нядрэмаючай чыпласці. Пасыналася з друку адна за адной кнігі і ў працягу некалькіх месяцаў вышла ў свет 15 кніг, аікам старонц 1950 і 121 друк. арк. Пры вельмі цяжкіх тэхнічных варунках, бо Поліграфізе і ня мінш не хацелі даць неабходную колькасць шрыфтаў і наборшчыкаў, пры тых перашкодах і нямыслася, якія прыходзіліся й прыходзіцца спытачыць беларускаму друкавачаму слову з боку яго няпрыхільнікаў, — такі вынік кароткай выдавецкай чыпласці «Адраджэня» быў проста гораціным. Шмат дапамагло гэтакім паспешнаму працы гое, што галоўнымі наборшчыкамі і гэтага выдавецтва зьяўляліся Наркамасьветы і Цэнтрабеласюз, якія ўсім сіламі дапамагалі выдавецтву матар'яльна. Апрача гэтаго, супрацоўнікамі в-ва зьявіліся глыя людзі, якім, конаў той, працавалі не за страх, а за совесць. І разумеюцца, рэзультат працы нязвычайны. Цяпер на месцы «Адраджэня» беларускую выдавецкую справу ў «кладзе тых самых супрацоўнікаў і з такім жа паспехам вядзе В-ва «Савецкая Беларусь».

З іншых выдавецтваў прыходзіцца успомніць Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва — «Госиздат», якое за ўвесь год вымучыла дзве кніжачкі — абедзве разам 6¹/₂ друк. арк. Паглядзім, што зробіць у гэтай справе «Белтрестдрук», які паўстаў ад жаніцтва Госиздата з Поліграфам. Побач з Госиздатом драмце й наша «Палітгоссвет», якая надрукавала абеларуску, як-бы адчужанага, чатыры з слоўкі (ХМ: 36, 37, 38, 40, 41, 42) — і ўсе гут.

Абатуляючы ўсё сказанае аб беларускай выдавецкай справе за мінулы год, трэба адзначыць, што зроблена вельмі многа. Прыклад рэзультат малелькай цыфраванай справы. З вышэй памешчанай тэбліцы мы бачым, што агулам надрукавана 208 050 кніг у ліку 2 036 527 друк. аркушаў. Гэта складае 2120 розна (стоп) папяр. лічачы ў сярэднім па 30 фупт. стану, атрымалі 2000 пуд. т. е. калі трох вагонаў беларускіх выданняў. І гэты гэты соціі шыла кніг раскляіцца па ўсёй Беларусі, каб навучаць там і будучы беларускую прысвечаную думку да сьветлага радаснага беларускага і агульначалавечага жыцця.

І трэба нам помніць гое, што гэта вялікая, культурная і творчая беларуская праца, якую мы змаглі зробіць за мінулы год. Фрэблена ў Беларусі *Савецкай* і пры дапамозе Улады *Савецкай*.

Ів. Луцэвіч.

Белы дом толькі журыцца '...

(Аб «Босыя на вогнішчы» і аб меншавіцніх акуларах).

Успамінаю дзпер гату паміную мінуту, калі год таму назад М. Чарот, толькі—толькі вярнуўшыся пасля галадоўкі в Масквы, зайшоў у рэдакцыю «Савецкай Беларусі» і перадаў мне рукапіс «Босыя на вогнішчы».

І пачаў чытаць. Быў заняты бягучымі справамі, але ня мог адарвацца. пакуль ня скончыў яе. Як зачараваны, я пачаў чытаць і зноў і зноў. Захапляўся агнявым нафосам паўстання, маладым задорам паэмы.

— Новы твор, зусім новы твор,—думаў я. Зусім не падобны да ўсёй мінулай беларускай літаратуры...

— О, Беларусь, маладой рабоча-сялянскай Беларусі, смяляючай Беларусь толькі такія творы і патрэбны!

Ёй патрэбны людзі моцным духам і целам,—людзі, якія ведаюць, чаго яны хочуць, людзі, якія ня хнычуць аб мінулым «шчасці», ня мараць і спуюць, як цені, а ляюць гімны новы, магутны, гімны паўстання...

Успамінаю, што ў той-жа дзень я в Чаротам быў у т. Ігнатоўскага і між двелам падсунуў яму рукапіс нібы то для перагляду. Я ня верыў свайму ўражанняю. Паэма мяне ашаламіла й мне хацелася пабачыць, якое ўражанне яна зробіць на нашага наважанана першага крытыка «Босых на вогнішчы», т. Ігнатоўска пачаў чытаць і так сама, як і я, заблыўшыся аб бягучых справах, дачытаў яе адным махам да канца.

— О, гэта рэч! скаваў ён і моцна са шчырасцю патрос за руку нашага песьняра...

Для мяне стала ясна, што я не памыліўся, што беларуская літаратура запраўды атрымала ў сваё скарбніцу першы твор, дастойны вялікага рэвалюцыйнага часу й рэвалюцыйнай Беларусі.

Надрукаваная ў акцідзбрэкім пумары „С. В.“ паэма „Босыя на вогнішчы“ зразу звярнула на сябе ўвагу: камуністы сустрэлі яе вельмі прыхільна. Т. Кнорын вітаў песьняра з паспехам. На агучным сходзе камуністаў паэму чытаў сам аўтар.

На старонках «Звезд» той-жа наважаны тав. Кнорын ахвералаў «Босым на вогнішчы» певялічым крытычным артыкулам. Але ня толькі камуністы зацкавіліся паэмаю. Настаражылі душы і гня, пра каго Чарот крыкнуў:

— „Пявун не працяяў тры краты,
Вы адракліся... Супастаты!“

* Глядзеце Полымя № 1, стр. 51, артыкул З. Жылуновіча «Аб крытыцы «Босыя на вогнішчы» і аб самых «Босых на вогнішчы».

— Усё добра, казал яны.—Паэма напісана з талентам. І форма і, нават, зьмег нішто сабе, але нашто ёй напісаў гэта... пра нас.

Строгія крытыкі налёзна пачынаюць рукамі развадаціць.

— Да гэтага венкія ўспаміны. І пры чым тут меншавіцкія акуляры: Прабачаўце, сябры. Ёсць адна старая, досыць добрая прымета.

Кажуць, што першаму ўражанню трэба больш верыць... Яно не ашукае... І вось і я, як толькі ня мог сыярынец івалтаў над паэмаю і парашы выступіць на яе абарону,—проста прыпомніў, *хто і як* яе сустрэў.

Прыпомніў, каб хоць трохі патмацаваць сябе проці цяжкае «марксіскае» аргументы З. Жыдуновіча. Зусім ня думаю спрачацца з тымі, хто глядзіць на паэму праз меншавіцкія вочы і якім не памогуць ніякія лекі, бо будучы вечныя калекі: зусім ня буду касанца формы, лям папых паважаных крытыкаў ня цікавяць... Буду гаварыць толькі аб зьмесце паэмы. Толькі зьмест мяне будзе цікавіць. Буду гаварыць толькі проці тых, хто «сваіх не пазнаша» і глядзіць на паэму, маючы бальшавіцкія вочы праз меншавіцкія акуляры.

Шкадую, вельмі шкадую, што мне ня прышлося быць на вечары ў клубе Карла Маркса 3-га студзеня. Кажуць, што «Босыя на вогнішчы» там ізноў крытыкавалі і З. Жыдуновіч зьняў з іх апошнія пролетарскія партыі... Дзякуючы гэтаму, яму удалося перацягнуць на свой бок шмат каго і нават... паважанага т. Вайняра.

Для характарыстыкі гэтага цікавага вечара прывяду цалкам выпіску з аднога Шукевіча-Традыякова аб гэтым вечары (глядзеце «Літаратурнае прыложенне к газете «Звезда» № 1, ст. 14. — «Общий язык найдем»).

«У пазднее, когдa пачалісь пренія по поводу прочитанной Мих. Громикой своей поэмы «Гвалт над формой» и критики поэта Цицики Гартного поэмы М. Чарота «Босыя на вогнішчы», в которых приняли участие ряд писателей и культурных работников, получилась любопытная картина коммунисты «обширились» с беспартийными против «босов» других беспартийных с коммунистами.

Шукевич опирался на Жыдуновіча, Смолича и Лесика; П. Вайнер солидаризировался с Я. Лесиком против Шукевича; Дмю не согласился ни с Лесиком, ни с Жыдуновічем. Чараканскія громі Громыко, Валицкий—Ц. Гартного, Розенблюм—также и т. д.

Чему ж научил нас первый вечер?

Что старые белорусские деятели «Адраджэньня» и революционные марксисты в состоянии найти общий язык. Они нашли его на уснейшей искусственности.

Адным словом «милые бранятся—только тешилась». А «общий язык», як відаць быў толькі у тым, што у нашага маладога паэты Чарота «чуб грашчаў».

Як відаць становіцца «Босыя» стала дражняе. Прымаючы гэта пад увагу, хочаш ня хочаш, а трэба бранца на яро—абараняць іх.

Хто такія «босыя»?

Перш за ўсё—умова! Каго мы павінны разумець пад босымі?

З. Жыдуновіч глумачыць проста, лютаральва. Ён кажа, што палітычная кананія мае на пачоце такі стан людзей. «Гэта люмпен—пролетарыят, пльі фабрычна-заводскіх рабенаў канталізаванае краіны». Але сам-жа Жыдуновіч прымае што такіх рэвалюцыя на Беларусі ня бачыла. Ну, дык хто-ж такі «босыя»?—«У нашым выпадку гэта толькі гэры блекаўскіх «Двенадцати», кажа ся; гэта худіганы, драпежнікі, галадранны, як кажучы украінцы, сакіюлоты, як кажучы французы. Прабачаўце, гав. Жыдуновіч. Я лічу та-

кое тлумачэньне вельмі вольным. Перш за ўсё Чарот не падтыта-эканом, а мастак. Ён карыстае багацьцц беларускае мовы. А ў беларускай мове пад словамі «босыя», «басяўкі» разумеюць наогул бедных людзей: фабрычных рабочых, батракоў усіх, у каго няма ні кала ні двара. Заможны селянін правязвае беднага селяніна так сама «басяўкай». Гэта на нашай мове, як бачыце, зусім ня лямбэн—пролетарыят і ніваг, не дамабілізаваная салда-ты. Гэта працоўны люд. І ў Чарота яны вядуць.

На вогнішчы людзі
Жывуць босымі...
Працуй на пана,
Працуй на падпанка.

І пантычная эканомія мае на вачоце такую катэгорыю людзей (калі ўжо трэба цягнуць сюды пантычную эканомію). Гэта і першую чаргу нашы жывыя беларускія пролетары, аб якіх гаворыць і наш крытык. Гэта ляхаўскія гарбары, барысаўскія леснільшчыкі. Гэта нашы дрэваабдзелачнікі, пішчавікі, чыгуначнікі. Гэта не адцягненыя пролетары, а нашы жывыя, на якіх трымаецца сучасная Беларусь.

Потым гэта -вясковае батрацтва жэстачковыя падмостар'і, меляз-мельнікі і беззямельныя сяляне. Яны прымушаны шукаць себе працы ў лэ-работках у пана, у падпанка, у гавіляра на палтох і т. д., г. д. Такім чынам пад «босымі» мы павінны разумець усю гэту шматлікую катэго-рыю людзей Беларусі, якой жывецца нялёгка якія прыгнечаны, эксплуатаюцца.

„Эх, жыві, як папала...“

Гэта не гавіляранцы, якія хочуць пакінуцца цэлам забытым ваякаў, а ўся гая шматлікая маса людзей, якая была прыціснута прэсам царыз-му, капіталізму, абшарніка і якая стоілама стагнала. У недрах гэтай масы і да рэвалюцыі жыў глухі, несвядомы працэт супраць панства. Асцёлава-ж гэты працэт пашырыўся за часам вайны. Аб гэтым і піша наш Чарота

„Няўжо-ж гэтак і будзе:
„Свой уласны дар
„У чужых просім мы...“

„Ну й бесьць-жа людзям ахвоты?
„Крыжам-бы іх каля плота,
„Ды—трах!
„Які тут страх!
„А ты маўчыш...“

Гэта—парахавая бочка, якая можае палыхнець. Грэба толькі ігра-лкам загаралася на ўсходзе...

Паэма «Босыя на вогнішчы»—

—гымн ядынаму рабочаму фронту.

Ці можа паэзія індывідуаліста, сымбаліста зразумець пафос паўстання?
Ці можа ён захапіцца, зьбіцца з ім у стан? Ці можа ён пець гымны рэва-люцыі, жыць яе агнём?

Не. Ня можа.

А Чарот зразумеў, зліўся з паўстаннем. Чарот—ня Блэк. Блэк—символіста, індывідуаліста, мстык. Чарот адкрыты рэвалюцыянер. Проста кажа. Кажа тое, што кажуць мільены.

Мы—дзеці краіны, дзе бура бушуе...
Ма на прадвечных руінах
Працы палац пабудуем...

або:

Дайш Варшаву!?
Нам вы траба гарады:
Волі сыцяг нясем туды...

або:

Пану даволі служыць—
Вось наша заданьне!

або:

Давайце ўсе разам эмагнца,
Покуль ня знішчым старое.

Чарот—ня Блэк. Пра сваіх „босых“ ён кажа, што „яны баіцца вялікай рацы“. Ён кажа, што бацькаўшчыны ў буржуазным сэнсе ў іх няма. Яны пролетарыі. „Іх хапа там, дзе ёсць прастор“, там дзе паўстаньне, барацьба. Іх рад іла „ня воля—крыўда“. „Ідуць яны да сонца, зор“. За імі ідзе, хто голы, босы, у пакуце жывуць хто пры вет. А белавардаеўшчыны беларуская прав іх так аддываеўца:

„Ізноў мы безгалосія,
І цяпі, як сабака шалёны.
Уласыць ўсю забралі босыя.
А іх тут—*мільёны!*“

Іх тут мільёны. Яны—паўстаншая грамада, а не зладзеі...

І я цяпер запытаю ў наважаната крылька т. З. Іммуновіча, мета ці ня мета ўся гэтая шматмільённая маса права на паўстаньне? Праўда, ня усіх іх, гэтых «босых» можна назваць пролетарыямі п, нават, паупролетарыямі. Цімаг спрод гэтай босаеўшчы і сялянства, якое жыло ў нечалавечых умовах жыцця і якое радзім напаста, узварыла атыны бурні, стыхійна фронт з рабочымі супроць паноў...

І я лямчэ заньмаю, атрымаў-бы ці не атрымаў перамогу нідзекі маскоўскі іванававазьнесенскі пролетарыят, каб яго не надзірыма гэта «босаеўшчы», якая напаста і імя сваё, сьвятаго права на лепшае, чалавечае жыццё.

«А для жыцця мала
«Аднаго толькі хлеба!»

Тым і пролетарская паэма „Босыя на вотаўшчы“ што яна і чароткіх выразных вобразных, ршучых словах сыпвае гмыя гымаў ядынаму фронту ўсходу і захаду, пролетарыя з селянінам...

А ўспомніце, што нядаўна на 4-м годзе Саветаў, гаварыла сялянства, бяднейшае сялянства Беларсіі аб Саюзе Савецкіх Рэспублік, аб лдыным фронце селяніна беларускага з рабочым беларускім, аб саюзе ўсходу і захаду... Палымя рэвалюцыі на ісе сьвятаго згонь рэвалюцыі, не пагух, заг-

раўшыся ў 1917 годзе. Гэтыя часы шматмільёныя, што раней змагаліся ў Чырвонай Арміі, а цяпер гвораць пагроху, як могуць, „свят новы, дзень новы“, дастойны таго, каб быць васыпетымі, каб адабыць сабе славу пачаць у нас „Босыя на вогнішчы“, якая зьяўляецца першаю і покуль што адзіною пазнаю арганізаванага паўстання на Беларусі.

Чарот тым і пролетарскі пазта, што ён з масамі. Нават, болей. Тым ён і пазта—камуніста, што ён зразумеў вялікую мудрасць пролетарскай барацьбы, ядынага пролетарскага фронту. Зразумеў сэрцам сваім і даў усяму гэтаму мастацкі, захоплячы выраз. А саюз з сялянствам? Чыя гэта ідэя, ініцыятыва, калі ня чысгай вадзі пролетарыя, сьвядомага пролетарыя, які кіруе сялянскімі масамі, які павінен кіраваць імі.

Давайце ўсе *разам* змагацца—

І гэта Чарот, клічучь «Босыя» разам з камуністамі, разам з пролетарыямі, якім трэба дапамога сялянства. І ідуць. Ідуць за ім ўсе. «у пакуце жыў хто цэлы век»...

Чарот болей пролетарскі пазта, чым тыя пазты букваеды, што на кожным кроку крычаць: «пролетарская культура! пролетарская культура! «Дешево и сердито! дешево и сердито!»

Далой пролетарскае пазначванства, пустую баўтацню і талкціню вадзі ў ступе! Далей пролетарыю тое, чаго ён хоча, што яму патрэбна.

І Чарот дае. Дае са шчырасцю і не падыкрэслівае, ня бурчыць на кожным кроку, як дзяцел, „я пролетары! я пролетары!“

Пытаньне тэррору.

Пярэпісем цяпер да тых прыкладаў, якія г. Жылуновіч барэ з пазмы, каб даказаць сваю думку, што „Босыя на вогнішчы“ гэта—проста эладзеі, „крмінальнкі, каторыя ў рэвалюцыі граюць ролю драпежных птушак, прылятаючых на збройнае поле, каб нажывіцца цэлам забітых ваяк“. Пачынае выхватае з 20-й песьні такія словы:

Каго зловіш—разарві!
«Хто ня наш—таго даві!

і кажа, што сьведомы рэвалюцыянар ня моў і ня мог мець такога лёзунгу. А я скажу, што ў г. Жылуновіча памяць кароткая. І моў і можна мець! Калі рэвалюцыя патражае сьмяротнага небяспечна ач белагвардзейшчыны, то рабочыя і сялянства, наша «басаножа» благапавяляла рабочую ўладу на масах чырвоны тэррор і актыўна дапамагала ён у гэтым. Успомніце лёзунг і. Вухарына, які заклінаў усіх рабочых стаць чэкістамі пасля катастрофы ў Лівондзескім перавозку ў Маскве; успомніце бандытызм, успомніце настроі рабочага класа ў часы сабатажу інтэлекціўці, пасля таго, як ранілі т. Меліна і забойства Валадарскага і Урыцкага. Успомніце парэшкі панулярную сярод нас і камсамольцу песьню—«Гарманьол», у якой прапануецца усіх буржуаў на фанары ўздзьёрнуць, і якая запяваецца такім прыемным для буржуазіі прыпевам:

«Живей, живей, живей, живей!
Хватило-б только фонарей!»

На пытаньне тэррору й грамадзянскай вайны пазта ня прыстала нам гядзець праз акуляр пазыфізму, ад якіх аддае мелшавізмам. Трэба добра памятаць выразны верш З. Гіппіус, якая рытуецца:

«Повесить вас в молчаньи».

А Чарот більшавік, у яго пролетарская рука, пролетарскі пагляд, пролетарскі вобраз. Ён лічыць, што можна выкінуць такі лезунг, тады, калі

Ідуць яны... Іх рукі, ногі
У крыві... Пявуцца на агні...
— Куды бягуць яны дарогай,
Дзе страшна ехаць на кані?..

Яны хочуць «накуты крыж Чырвоным крыжам змагчы, і у трудную мі-
нуту, у мінуту небяспекі яны не пакідаюць надзеі, яны на ўдар ворага
адказваюць двайным ударам і двайным вершам.

Хто ня наш—таго даві...
Каго зловіш (ворага)—разарві!»

Іначай ён зробіць з табой тое-ж самае.

Для ўсіх мейшавікоў і хто правей іх дваццатая песьня «Босых на
вогнішчы», якую-б я называў песьняю Чырвонага масавага тэрору—гэта песь-
ня зладзейская.

А для рабочых і для сялян гэта песьня была ў свой час патрэбна,
хоць яна і у краі ўся. Адна ўсеха, нічо ў варожай!

Няма чаго, т. Жылуноч, заракацца і плявацца ў калодзеж, з якога
ваду п'еш.

* * *

Не мазурку-ж сканаць...

Для босых рэвалюцыя чужая; яны ня здатны падняцца да настрою
запраўдных пролетарыяў—рэвалюцыянераў; босым неразумела святае абу-
раўненне супроць жудыцэвага прыгнёту». Ім

Жыць не ахвота.

Ну выбачайце, гав. крытык Тут я на вас проста абураны, бо вы над-
тасавалі. Ачыняйце 19 стр., песьня 13. Вы бачыце такія вершы...

Застагвалі вёскі, сёлы.
Брычка стаіць ля сьвятлічкі;
А горад схаваўся у касьцёле,
Моліцца, чытае кантычкі...

А што-ж загадчае вы рабіць босым? Можна мазурку скакаць пры пан-
скай уладзе? Толькі вар'які можа гэтага чакаць, бо

Босым холадна,
Абутым голадна.
Жыць не ахвота...

Магі пагугі так лёгка адчуваць і чакаць прыходу чырвоных. Чарот
тут тады сьвістаў і добры ведае настроі сялянства і рабочых. Ён не фаль-
шавіць і разам з імі, ён тут найпраўднейшы рэаліст.

Адступаем. Не дадзім ахвотаю Новай зямлі.

Ізвеш талев. «Босыя, гэта ахвяры сацыяльных адносін між станамі,
людзі пераможаныя спыноўшымі з дарогі змаганьня. Яны стараюцца на ма-
жлівасьці выскаўзнуць з-пад агню адкрытай барацьбы»:

Калі на вогнішчы стала пячы,
На вуліцы вецер, бура...
— Траба уцячы,
Каб была цэлая скура—
А мы босыя адступаем.

Выбачайце изноў, тав крытык. Тут вы проста ня ўчыталіся, не зразумелі тэксту паэмы і прынеслі босым тое чым яны не хварюць. Я павінен зусім іначэй растлумачыць гэтую дванадцатую песьню паэмы... Растлумачыць так, як яна ёсць.

Уцякаюць і скуру сваю ратуюць зусім ня босыя, а прымаваньнікі, мяшчанства наогул.

А босыя гавораць нешта іншае.

А мы босыя адступаем...
Не дадам ахвотаю Новай зямлі.
«Таварышы, страляем!

Ротаю!..

Плі!..

Проста наважым крытык, не паглядзеўшы ў сяміцы, і бухнуў у «вон». Босыя ў выпадку пашчасылі і няўдач, як бачыце, арганізаваны, дружны, як адзін:

Ротаю! Плі!

Але ня ўсе могуць адступіць, а толькі невялікая частка ўзброеных. Усе-ж, хочаш ня хочаш, павінны наставіцца. Бо ня можа-ж адступіць уся зямля з чырвоным... Яна адчуваець сябе дрэнна, але вызізава моцна з тымі, хто ўдэк.

Босыя патыліцу чухаюць,
Пазір юць праз плот,
У кулак плачуць:
— Бач, нашы паўпякалі,
Куды дзявацца нам?

Тут Чарот дае нам праўдзінны рэальны парыве пастроў рабочых і сялянства, якія прамушны развітацца з сваёю ўладаю, з сваімі людзьмі, арганізаваным у Чырвоную армію, у ружомы, у сарты.

Тут зусім няма таго, што хоча падкрэсьціць наш крытык, які так вядучы і скадальны пахвосту пра босых, ня ўдумаўшыся, нават, у змест песьні.

Белы дом.

Нарэшце пару слоў не пра нашага крытыка, а пра «Белы дом, які журыцца». Прашу не сярэваць ні мяне, бо тое, пра што скажу, «села даўно мінуўшых дзён, прэзаны старыны гудокой.» Усё гэта дзуні папачом нарасло і не са злосьцю, а выключна для абароны «Босых» павінен іначай растлумачыць песьню дзясятую (ст 15) паэмы, якая дзля павод т. Жылуновічу сказыць што «гэтал развіваюцца» (значыць — босыя) ня толькі ня могуць змагацца; яны, нават, *ня ведаюць* сваіх заданьняў ды ня ўцямаць, хто яны:

А як-жа? Кім будзем звацца?

Як-жа будзе вось гэта ды тое?

А на сходзе, дык

Пасылаюць к... мацеры.

Апошнія словы, праўда, гаварылі босыя. Зусім згодзен і разам з крытыкам і з усім інстытутам магу піць то спалохацца і ускрыкнуць. «Ах, какое скверное выр жение!». Але адкуль вы ўзялі г. Жылуновіч, што «Босыя ня ведаюць сваіх заданьняў і пытаюцца хто яны, як ім звацца, як будзе вось гэта ды тое...

Намоям, дык гэта гаварылі зусім ня босыя, а «Белы дом». Гляроч, дыважапы крытык, на-му, адчыняем ст. 15-ю і чытаем песьню дзесятую.

Белы дом толькі журыцца:

Ня йдуць туды на сход...

Чытаюць адны пацеры—

У бога пытаюць, як быць?

А босыя на сабраньні

Пасылаюць к... мацеры.

Пану даволі служыць—

Вось наша заданьне!

—А як-жа? Кім будзем звацца?

Як-жа будзе вось гэта ды тое?

—Дывайце ўсё разам звагацца,

Шокуль ня зьнішчым стірог!

Змоўклі яны, ні слова.

Чакаюць другога адказу...

Толькі шэпчуць, стуліўшы галовы:

Паслаў бог бальшавіцкую заразу...

І, напрыклад, ня чуў яшчэ праўды пра таўмачэньня гэтае дзесятае песьні. Дык чаму? Белы дом як гэта добра ўсім вядома дом на Зыхараў-скай вуліцы дзе іяперыка красеца вывеска «Беларуская Дэмакратычная бібліятэка». Там абываўся і яны, пры нямецкай акупацыі «гістарычныя», а яшчэ і камеды беларускай гісторыі. У юбілейным доме сядзелі і некаторыя з новых «протэтарскіх» крытыкаў, якія далучыліся на дыскусійным вечарі ў клубе Маркса да г. Жылуновіча, чаму я вельмі рад. Там часам, як «Белы дом» гачаюць і шумуе, у Вячэцкім сьпіралі рэвалюцыя белыя сталі на ўзвары на Менск і забралі яго ў свае лапы. І тады «Белы дом» крычыць Ня атэ гэта босыя ніхто на сход. Толькі іншэцыя падымае: «Паслаў бог бальшавіцкую заразу!» Крычалі, правая частка сядзіць дома і чытае пацеры, у бога пытае, як быць. Левая-ж частка абітацеляў Беларускага дому — з прыходам чырвоных «босых» гатова прыстаць да іх, але пытаецца, прыстае в нажом к горлу:

«А як-жа, кім будзем звацца?

А як-жа будзе вось гэта ды тое? Яны блізарукія. Пра свае менавіцкія беларускія ідуць і яны ня бачаць клясавы барацьбы ў інтэрнацыяналізм абываць. Нацыянальнае пытаньне зацімліла ім галовы. Яны залыгаюць чырвоных пра тое, якая будзе Савецкая Беларусь—як «алежная», ці «неалежная», ці можа якая іншая. Нюка Кунала пра гэтых інтэлегэнтаў піша «а-ж самае, што і Чарот.

Сягоння мы жывем і ўдзень мы блудзім
Пад маскай, асьляпляючаю нас,
І што сказаць самім сабе і людзям—
Ня ведаем, ня можам, хоць і час.

Там чутна „Беларусь!“ там—„незалежнасць“,
А там—„паўстань, пракляццём“ Ну, а мы?
Мы ў страху... дум крутня... разбежнасць...
Бяз голку крыльлем хлопаем, як пчмы. (Перад будучыні).

Параўняўце гэтыя словы з кароткім, выразным пам'ятам Чарота аб
«Белым доке». Сяне іх адаіў.

Ровніца паміж Чаротам і Купалам тая, што Купала не знаходзіць
покуль што адказу на свае запытанні, а Чарот знаходзіць.
Ён проста адказвае. Ён разам з босымі — цывілізацыяй.

Пану даволі служыць—
Вось наша заданьне!

Давайце ўсе разам змагацца,
Покуль ня звышчым старое?..

Вось што гавораць босыя. І тут мислываецца і думачыцца, а ўста ня трэба,
бо гатае тлумачэнне праўдзівае.

Вось і ўсе тры спарады, якія выхавалі і. Якім чынам, каб даказаць
што з «Босых» на вяршыні трэба звыць тротатарскую вопратку і падару-
хуліганскую, як бачыце, сабры крытыкі і наважаныя чытачы, усе гэтыя спа-
рады пацвіты ня порахам а... гарахам. Можна было-бы праймаць іначы-
нмак, шчыт прыкладаў з «Босых», якія нам гаворыць аб тым, што на ма-
ста маюць з някой прататарскай рэвалюцыяй на Беларусі, як праўдзіва-
рэальна і абстрактна, а не сымбальныя, пінныя словы твор Чарота.

Патэдрам вайны. Пяма «Босых» на вяршыні трэба пама яднага
рэвалюцыйнага фронту, які ў рэшце камуністамі. І гэта абы-які, усям
вытрыманая у прататарскай ідэаліі пама. Пямаў быў гэтыя кабы-
там масьлям, пама паўстання што не забіўся, пама, і гэтых кабы-
пра якіх так сама праўдзіва напісаў:

Зюзюкаюць бабы падіху:
Цыпер мо і нам добра будзе—
Забудзем бяду ўсю і ліха.

Пяма не сярдуе і мяне. Я. Дамасюч, каб я сказаў, што не
зразумее у пама сам та гал унак. — тафол янава і донку у часі грама-
дзёнак вайны, а наваціну ў босых іх, што бацька менш вай — владзею.
Пад вывадамі зго крытыкі падняцця донку, а толькі менштва, а нава-
любні бегівардзюк, аом толькі навацінуць пчмы і наваціна матадона псэвдыра-
згвалтавань, апаганьня вяжкі мастацкі глр наваціна рэвалюцыйнага псэ-
жго іэрон — босых, якія мінны, і якія маюць права паўстань і паліць
стары сьвет, зламаць яго, зрабодзь з яго вайны а замест старога сьвету
пабудоваць «сьвет новы, працы палац».

М. Маразоўскі.

Краєведання і Університет у Савецкай Беларусі.

Агульна вядома, як далёка стаяла школа перадрывальчынных часоў ад жыцця, як мала канцэлілася ад яго патрэбах. Гэта асабліва выяўлялася ў занятым наладжванні краёведання, справы навуковых даследаў прыроды, эканомікі, гісторыі і г. д. пасвоітых краінаў. Рэзультатам гэтага заняўвання было тое, што вялікія прыродныя багатыцы Расіі застаюцца і чакаюць на толькі выяўкарыстанні, але і невядомымі гэта-ж у свой чарод адбываецца ў слабым развіццям прамысловасці і наогул вытворчасці народнае працы. Такое наладжванне мысліма было пры панаванні жмені, эксплуатацараў свае іск. яны атрымлівалі як з смага працаўніка, так і з гатоўнага, як пры высокай прадукцыінасці працы, так і пры нізкай. Іначай да справы адмоўна прадэкарыя, узятая ў свае рукі уладу. Ён зацкчудены ў максімальным выкарыстанні сілаў прыроды, у максімальнай прадукцыінасці працы, бо гэтым дасягаецца дабрабыт працаўніка, прысылаюцца эканамічная энэргія, ствараюцца належныя ўручкі для поўнага ажыццяўлення сацыялістычнае гаспадаркі.

З гэтага ж прычыны са для перамогі пролетарскае рэвалюцыі пачаўся пачына росквіт краёведання ў Расіі. У правінцыі, там пачыналася шмат новых вышэйшых школаў, якіх рэспачалі навукова-даследчую працу, пачыналася маса краёведных таварыстваў, журналаў і г. д., з'яўлялася імкненне асвятляць навуковым даследам кожны закутак, кожны каватак вямлі. Краёведныя органы работніка сялянскае ўладу добры раўмераль, што толькі ў такой працы адным спосаб надбываць вытворчасці ўсё старанна. Гэаграфія фізічная і эканамічная, топографія ды іншыя сумежныя навукі прыцягнулі да сябе увагу ўсяго сацыялістычнага грамадзянства. Школьныя праграмы Савецкае Расіі адводзяць географіі, як найважнейшай да жыцця навуку, наймацней напярэваючай кругавод дзяцей, першае месца. У вышэйшых школах выкладанне гэтае навуку напярэаецца і ўрэшце ствараецца ў Петраградзе спецыяльная вышэйшая навукова-вучэбная ўстанова—Географічна Інстытут. У ва ўсім гомі, апрача належнае дані поагатачнаму знанню географіі, што гмненне даць шырокі размах развіццям краёведання, як аснопы ўсякае эканамічнае дзейнасці.

Здавалася-б, што ў нас, у Беларусі, краёведны рух паволь-бм быў асабліва яркавы выяўляцца. Наведнасьць нашага краю—агульна-вядомы факт. Там, як у цэнтры і Расіі, на 50 і больш гадоў працавала земства, праводзячы цэлы шэраг найважнейшых даследаў (ўспомнім хоць-бы даследы грунтоў, бюджэты і іншы), у нас нічога падобнага ня было. Толькі ў самыя апошнія часы пачаў збірацца масавы статыстычны матар'ял, але і той застаецца без навуковага выкарыстання. У рэзультате мы аб сваім краі, яго прыродзе, багаццях і ўсялякіх матэрыялах, з іх выкарыстання, ня ведаем

выклікае самую глыбокую панану да гэтых людзей—нічым з Беларуссю ні звязаных, нічым ёй не абавязаных. Як чуць, краяведныя гурткі пачынаюць закладацца і сярод менскага студэнцтва. Лічачыся з гэтымі краяведнымі імкненьнямі студэнцтва ды з практычнымі вымогамі жыцця і будучае дзейнасьці гадунцоў універсітэту, трэба было-б увесці агульны курс краяведаньня (геаграфіі Беларусі) на ўсіх факультэтах універсітэту—гэтак, як ужо уведзена беларуская мова. Бо будучаму працаўніку сацыялістычна-дзяржавы, у якой-бы галіне ён ні працаваў, ведаць край, у якім ён жыве,—ня толькі цікава, але і карысна і для яго самога і—яшчэ больш—для таго дэла, якое ён робіць.

Ня можна пахваляцца, каб краяведаньне належна было пастаўлена ў ніжэйшых ступенях нашай школы. Шмат дзе географія Беларусі саўсім ня выкладаецца, шмат дзе ёй адводзіцца западта мала часу. Аднак, дэля абшарнасьці і наважнасьці гэтае справы, сю трэба будзе заняцца асобна. Да таго-ж, здаецца нам, што і тут шмат залежыць ад універсітэту: калі-б там разгаралася вогнішча краяведнае працы, дык іскры ад яго, бязумоўна, дала-ці-б і ў глухія вясковыя школы, і географія атрымала-б там належнае ёй месца.

Ня трэба сумлявацца, што створаны рэвалюцый, гэтакі чужы да вымогаў жыцця, да патрабаў пролетарскіх масаў Беларусі. Беларускае Дзяржаўнае Універсітэт, не забаве возьмецца за краяведную працу і шырока яе разгорне: гэтым ён у кожным разе споўніць важнейшае дзяржаўнае заданьне.

Ар. Смоліч.

Саюз Савецкіх Рэспублік.

Прамова т. Сталіна на X Усерасійскім Зьездзе Саветаў.

(Паслядж. 26 сьнежня).

Т.т., пекальш дзея таму навад, перад адкрыццём гэтага зьезду, прэзидэнт УЦВК атрымаў рад пастанова ад зьезду саветаў Закаўказскіх рэспублік, Украіны і Беларусі аб палядчын і неабходнасці аб'яднання гэтых рэспублік у адну саюзную дзяржаву. Прэзидэнт УЦВК разважаў над гэтым пытаньнем і выказаўся таксама за аб'яднаньне. У сувязі з гэтай пастановай, у парадку дня нашага зьезду стаўць пытаньне аб аб'яднанні рэспублік.

Кампанія па аб'яднаньню савецкіх сацыялістычных рэспублік пачалася яшчэ 2—3 месяцы таму назад. Ініцыятыву ўзялі на сябе Азэрбејджанскія рэспубліка, Армянская і Грузьская, потым далучылася да іх Украінская і Беларуская рэспублікі. Сёньнішні заключэньне ў тым, што старыя дагаворныя стасункі стасункі конвенцый камітэ РЧФСР і іншымі савецкімі рэспублікамі, выцарпані сябе, аказаліся невыстарчальнымі. Сёньнішні ў тым, што ад старых дагаворных стасункаў неабходна грэба перавесці да сучаснага больш цеснага ааднаньня—да сучаснаў, якія маюць на мэце ўтварэньне аднаго саюзнага дзяржавы з аднаведным саюзнымі органамі выканаўчага і заканадаўчага характару, з ЦВК і Сапарком саюзу—картыш. Гое, што раней выконвалася энзодычна ў рамках конвенцыйных стасункаў, цяпер падчас кампаніі вяртаецца аформіць, як нешта стала.

Наша прычына, што насюваюць рэспублікі на шлях аб'яднаньня, якія акалічэсьці, што вызначаюць неабходнасьць аб'яднаньня?

Існуюць тры групы акалічэсьцяў, пказушых неабходнасьць аб'яднаньня савецкіх рэспублік у адну саюзную дзяржаву. Першая група акалічэсьцяў гэта—факт дачына нашага ўнутранага гаспадарчага становішча. На-перша, беднасьць нашых гаспадарчых рэсурсаў, якія засталіся ў рэспубліках, дзякуючы сяжэгадоваму ваіне, беднасьць, якая прымушае нас аб'яднаць гэтыя малыя сродкі, ізеля больш рэцыйнальнага выкарыстаньня іх і развіцця асноўных галін гаспадаркі, якія складаюць грунт савецкай улады ва ўсіх рэспубліках. На-другое, гістарычна склаліся прыродны падзел працы, гаспадарчы паззел працы між рознымі рэсурсамі і рэспублікамі нашага фэдэрацыі. Напрыклад, поўнач дае поўдню і ўсходу мануфактуру: поўдзень і ўсход даюць поўначы халадок, апат і інш. Вось гэты падзел працы, які існуе між краінамі, ня можа быць вырашэны адным рэсурсам краі: ён ўварыўся гістарычна ўсім ходам гаспадарчага развіцця

не зъяўляюцца яшчэ сацыялістычнымі. Я не сумяляюся і спадаюся, таварышы, вы таксама не сумяляецеся, што гэтыя рэспублікі, па меры ўнутранага развіцця іх у бок сацыялізму, так сама вольгуць у склад саюзнай дзяржавы, якая цяпер утвараецца.

Можа паказацца, што больш мэтазгодна было-б увайсці ў саюз рэспублік не РСФСР, як адзінаму федэральнаму ўтварэнню, а паасобным рэспублікам, уваходзячым у склад РСФСР, расклаўшы, само сабой, перад тым РСФСР на складаныя часткі. Я думаю, што гэты шлях не рацыянальным, не мэтазгодны і выключаецца самым ходам кампаніі. На-перша, ён прывёў-бы да таго, што побач з працэсам, які вядзе да аб'яднання рэспублік, мы мелі-б працэс раз'яднання ішо існуючых федэральных утварэнняў.—працэс, разбурываючы запраўды рэвалюцыйны працэс аб'яднання рэспублік.

На-другое, на гэтым няправільным шляху мы давалі-б да такога становішча, што нам трэба-б было, апрача 8 аўтаномных рэспублік, вылучыць яшчэ з РСФСР спецыяльны райск. УНВК і райскі Саўнарком, што павялічыла-бы за сабой вялікіе арганізацыйныя узбурэнне, зусім цяпер непатрэбнае і шкоднае, і што не вымагаецца ні ўнутранымі ні знешнімі абставінамі. Вось чаму я думаю, што суб'ектамі, якія залучаюцца ў саюз, павінны быць чатыры рэспублікі: РСФСР, Закаўкаская федэрацыя, Украіна і Беларусь.

Асновы, якія павінны быць наложаны пры складанні такога-ж аб'яднання, павінны быць наступныя: камісарыяты — знешняга гандлю, знешня-морскія, сужасюжных спраў, Н.К.Д. і наркамінтэль утвараюцца толькі пры Саўнаркоме Саюзу. Наркаматы фінансаў, гаспадарскі, наркампрод, наркамтуд і іншыя застаюцца ў складзе рэспублік, але з тым, каб іны працавалі згодна таркту адпаведных камісарыятаў у саюзным цэнтры. Гэта наблізна дзеянне таго, каб сілы працоўных маюць рэспублікі па лініі наркамтуды, ВУНХ, наркамфінансаў і наркамтуды залучаюцца пад кіраўніцтвам саюзнага цэнтру. Ураўне, усе назастаны камісарыяты ўнутраных спраў, юстыцыі, асветы, земляробства і г. д. іх усяго гэта — маюць прамы станавіцца быццём, абшчынаў, асаблівых форм земляробства, асаблівых форм пабудовы, суду, і культуры і прадукцыі, якіх у склад рэспублік, гэтыя камісарыяты павінны быць накіраваны самастойным, якім будучы кіраваць Ц. В. Камітэт і Саўнаркомы гэтых рэспублік. Гэта неабходна, як рэальная умова, каб забяспечыць свабоду нацыянальнага развіцця народаў, уваходзячых у склад савецкіх рэспублік.

Вось тыя асновы, на мой погляд, якія павінны быць накладзены фундамантам такога дагавору, які будзе заключаны між нашымі рэспублікамі. Аднаведа з гэтым я прапашу праякты рэвалюцыі, ухвалены прывяду маю У.Ц.В.К.:

1. Прыняць адначасным аб'яднанне Расійскай сацыялістычнай федэратыўнай савецкай рэспублікі, Украінскай сацыялістычнай савецкай рэспублікі, Закаўкаскай сацыялістычнай федэратыўнай савецкай рэспублікі і Беларускай сацыялістычнай савецкай рэспублікі ў саюз сацыялістычных савецкіх рэспублік.

2. У аснову аб'яднання наклаўшы прынцып дабравольнасці і раўнапраўя рэспублік з захаваннем за кожнай з іх права вольнага выхаду з саюзу рэспублік.

3. Даручыць дэлегацыі з т.т. Калініна, Ткачага, Сталіна, Рыкава, Камеяева, Пуруны, Малагава, Сакольнікава, Сапронова, Шыкава, Рудзутака, Багданова, Елюкідзе, Курекага, Хыдыр-Аліева, Мандэшыя, Коржасява, Саід-Галіева, Мухарава, Хамкова, Ясяна Мансурова, Рахімбаева выпрацаваць суцэльна з дэлегацыямі Украіны, Закаўкаскай рэспублікі і Беларусі

Прамова А. Р. Чарвякова.

Беларуская делегация, прыехаўшы сюды на даручэнні ч. Усебеларускага з'езду саветаў, упаўнаважыла мяне заявіць вам, што рабочыя і сяляне Беларусі ў асобе свайго IV Усебеларускага з'езду саветаў аднагалосна і астанавілі ўдзяліць у і саюз сацыялістычных савецкіх рэспублік, назва якога будзе, пэўна, саюз рэспублік Эўропы і Азіі *(голос гучыць)*. Тым савецкая Беларусь доўгім і вузкім шнуром ляжыць на грайцы з буржуазным сьветам. Тым удары, якія наносіць савецкай у адзе буржуазны сьвет, у першую чаргу падаль на Савецкую Беларусь і дзяля гэта ч. зраўмела, што ў нас, на грайцы з буржуазнай краінай, раней, чымся ў іншых мясцох, вынікаюць пытанні аб праграму роўны нашых сялаў з маёй зрабці рады рабочых і сяляў усіх савецкіх рэспублік больш песнымі, больш мацнымі цэлямі суаднага змаганьня і дзяля супольнай перамогі.

Савецкая Беларусь была ўтворана 1 студзеня 1919 г. У гэтыя дні рабочыя і сяляне Беларусі ўзялі свой лёс у свае рукі. Утворылі незалежную сацыялістычную савецкую рэспубліку, яны гэтым самым пикалі, што гэты лёс наш у імя якіх паўсталі рабочыя і сяляне Петраграду, Масквы і іншых пралетарскіх асяродках, гэтыя пикалі, адкуль і гэтага часу прыводзіцца ў жыццё пэўна і сёння, самах рабочых і сялян Беларусі. І мы маем сьмеяцца думка, у першы раз з гэтай трыгоны, заявіць вам, што ў гэты цяжкія, крывавае барьбіце якая нягледзячы на каляны гідую пасля 1 студзеня 1919 г., рабочыя і сяляне Беларусі з ч. сьцю займалі пачынае месца перадавых барьбіт, не шкадуючы свайго жыцця, прынеслі пэры шэраг ахвяраў у імя гэтых і агульна, якія аталасца акцэбрэская рываліцыя *(голос гучыць)*.

Т. г., ім трэба было над пагрозай белаарэўнага панаваньня з боку нашых ворагаў не адзіна з перабудаваньнем сьце радзі. У першы раз мы перабудавалі сьце радзі, радзі савецкіх рэспублік і мы, калі ў арганізацыі чырвонай арміі на і пылнатым адзінкам мы перайшлі да арганізацыі аддзялі чырвонай арміі, з аддзялі каманды і з аддзялі пачынае імі Атрымаў ж. гэтую тэгі, зьявіліся вынікі гэтай перабудовы. Новыя дзялян не аддачы, якія рабочыя і сяляне мелі на гэтых фронце ў 1919 годзе, мы, утворылі аддзялі м. пэўна ч. рэальную армію, атрымалі шэраг перамаг. заў ворагам, дзялян шы мэрэў Вярпама. Так было дзялян юны там, што мы ў час зраўмела і шкадуючы арганізацыі арміі п. пачынае адзінкам, пераабоднасьць удзяржэньня аддзялі моцна чырвонай арміі.

Цяпер Савецкая Беларусь разам з усімі савецкімі рэспублікамі вядзе працу на аддзялі іні і свай г. надары. У гэтай працы мы вяртаем, чымся іншым месцы, аддзяліем пэры небясынекі, якія пагражаюць нам на гаспадарчым фронце, да пэўна маёй сувязі нашых радзі на гаспадарчым фронце. Мы, дзяляючы і абеспяродна з буржуазным сьветам, ухадзім з ім у сувязь, аддзялім, што, калі гэе фармальнае рэзідэнтнае якое і пэўна яшчэ дагэтуль існуе, б. дзе нягледзячы, то справа аддзяляе нашы гаспадаркі будзе заграмавацца. Ён пагражае асіноўка і дэарганізацыя, і зразумела, што пэўна году суіснае працы, дзе і гэе напружанай працы, якую мы разам з усімі савецкімі рэспублікамі, прарабам у прад. м. будзе, мы пераключамся ў неабходнасьць перабудовы нашых радзі на гаспадарчым фронце. Пэўна арганізацыя, іны і гэе б. м. аддзялі вярхоўны штаб пры гэе і сьце б. аддзялі па рэзідэнцыя на гаспадарчым фронце. І на біла аддзялі прычыны, якія прымусіла рабочых і сялян Беларусі, гора і абавязаньня пытаньне аб узасемных адносінах з Савецкай Расіяй. Мы рашым цэля аб ад-

наць нашэ рады, каб і на гаспадарчым фронце атрымаць такія самыя выдатныя перамогі, якія былі атрыманы на фронтах вайновых.

Тое аб'яднаньне, якое мы прапануем вам, непадо іна да аб'яднання з двусюсьсем, якое будзе буржуазны сьвет. Імкнучыся ўцягнуць над свой ушыў малыя народы: мы ведаем пану абяцанняў буржуазнага сьвету. Мы па сваім карку, дзякуючы здраднай працы шовіністычных беларускіх элемэнтаў, адчулі пану абяцанняў буржуазнага сьвету, буржуазных урадаў. Мы памятаем першыя крокі Беларускай Рады, якія абвясціла «несамалежнасьць Беларусі» сьвету, а назаўтра, пад уплывам нямецкай каманды, якая спалохалася ідці ў Менск, паслала прывітальную тэлеграму германскаму імператару Вільгельму з прапановай сваіх паслуг у справе уладзеньня паншчыны для рабочых і сялян Беларусі. Мы памятаем абяцанні гэтага польскага дэмакратычнага рэспублікі Пінскаўскага, калі, заб'юшы Беларусь, ён заявіў, што жадае увабесьці ў саюз з беларускім працоўным народам, як вольны з вольным, як роўны з роўным, а назаўтра пачаў падпісваць паншчыны для рабочых і сялян, даючы вольнае іх панам—земляўласьнікам. І земляўны сыны ў выдоўгія гады вайны панаваньня 1919 і пачатку 1920 г. аднавілі эксплуатацыю працоўных, падобную да самай цяжкай формы паншчыны, якую некалісь меў Беларусь. Мы памятаем усё гэтае злодзейства і дзеля гэтага зусім зразумела, што рабочыя і сяляне ясна разумеюць тую розьніцу, якая існуе між нашай дабрыхвотнай прапаведнай, якую мы робім вялікая вольнай Савецкай Расіі і гэтымі прапаведнямі, якія нам робяць буржуазныя дзяржавы, прапануючы нам прыязнь. Мы ставім пытаньне аб дабрыхвотнай згодзе і аб'яднаньні сілах працоўных дзеля працягу гэтага змаганьня, якое пачаў расейскія рабочыя ў кастрычніку 1917 г.

Мы гэта разумеем, і дзеля гэтага прыходзім да вас і заняўся аб сваім жа, абы і далей весці тую працу і тую барацьбу, якую мы разам з вамі вядзі дагэтуль. Т. г., працоўная Беларусь будзе мець гонар, калі вы прымеце нашу прапаведную, дзякуючы якой рабочыя і сяляне Беларусі зрыбця адна з першых атраду працоўных, якія уваходзяць у новы саюз сацыялістычных савецкіх рэспублік (*воплескі*).

Яны будзь мець гонар зьяўляцца адной з першых цэлагаў у новым будынку, які будзе пасьля 5-гадовай барацьбы працоўных заместа буйнай Расейскай імперыі.

Т. г., давольна мне ад імя рабочых і сялян Беларусі зьмяшчаць вас, што гэта адна з першых цэлагаў будзе цвёрдая протэарская цэлава, на аснове якой можа будзе сьвета будаваць і весці далейшае змаганьне дзеля разьвязаньня тых задач, у якіх мы патяжы сьцяг і чытом барацьбу проці буржуазнага сьвету (*воплескі*).

а падругое— аўтар стараецца таць нарыс, часта, нават, у дэталіх, беларускага культурна-нацыянальнага руху. Такім чынам акадэмік І. Ф. Карскі ў сваёй алошай працы выяўляе сабе ня толькі як гісторык беларускае літаратуры, але і як гісторык беларускага нацыянальнага руху. З кожным з гэтых двух бакоў мы й пазнаёмся паасобку.

Распацнем нашы аглядыны наперы з боку гісторыі беларускае літаратуры.

Аб заданьнях, якія аўтар вызначыў сабе ў гэтым кірунку, мы дасведваемся з самой прадмовы:

„Вь работѣ имѣлось въ виду главнымъ образомъ зарегистрировать поэтический матеріалъ съ цѣлью ознакомленія съ нимъ читателя; критическая же оцѣнка этого матеріала съ художественной стороны; выясненіе условій творчества того или другого автора, качества его таланта, отраженія въ разсматриваемыхъ произведеніяхъ окружающей насъ действительности и мечтаній о будущемъ—только отчасти входятъ въ задачи составленія очерковъ“.

Такім чынам мы бачым, што аўтар у сваёй працы звяртае галоўную ўвагу на тую частку гісторыі літаратуры, якая звязанаца найбольш навукова-об'ектыўнай—на рэгістрацыю паэтычных матар'ялаў; аднак побач з гэтым аўтар, праўда часікова, блрэ на сябе і працу, якая мае больш-менш суб'ектыўны характар, а імянна—крытычную ацэнку з мастацкага боку і г. д. Значыць, мы ўправе вымагаць ад аўтара каб паэтычны матар'ял быў зарэгістраваны прынамсі ў сваіх напважнейшых і найбольш характэрных момантах, а падругое—каб і крытычная ацэнка з мастацкага боку, выясьняльна умоў творчасці і г. д., наколькі яны звязваюцца часіковымі, абымалі сабою найбольш істотныя, найбольш выдатныя і найбольш характэрныя ўласцівасці матываў, стылю, крыніц творчасці, якасці талентаў і г. д.

З гэтымі вымагацямі мы і падыхдзем да агляду памяванай працы. Наперы спынімся на тым агульным нарадку, з якім разьмешчаны ў ёй матар'ял. Кніга мае гэтыя разьдзелы: 1) Ёбшій обзоръ литературы на современномъ белорусскомъ языкѣ; 2) Первый періодъ белорусской литературы на народномъ языкѣ,—які абймае сабою нашае пісьменства, пачынаючы з Ёнфіды і канчаючы 60-мі гадамі XIX в.; 3) Новыя попытки литературы на белорусскомъ нарѣчьи въ концѣ XIX в.; 4) Новѣйшая белорусская литература; 5) Матеріалы для словаря остальныхъ белорусскихъ писателей послѣдняго времени.

Маючы на увазе, што кожны наогул падзел гісторыка-літаратурнага матар'ялу на пэўныя разьдзелы або періяды мусіць быць у большай або меншай меры штучным і ніколі ня можа зусім правільна і цалкам суадзесь з арганічным разьвіцьцём літаратуры,—можна вышэй пачадзены плян і агульных рысках лічыць адвальняючым. Аднак, кап мы пазнаёміся з ім у бліжэйшых дэталіх, то заўважым тут шмат недахватаў, шмат недакладнасьці. Возьмем, напрыклад, і разьдзел „Новѣйшая бѣл русская литература“. Незразумелым для нас звязанаца тое мэтал, наводдуг якога аўтар разьмешчуў у гэтым разьдзеле пісьменства. Калі аўтар трымаўся мэтаду літаратурнага матэрыяла, то чаму насьцім Цешку равен Я. Куналы, Амбэрта Паўлотца, Г. Леўчыка, К. Вацко равен Бядул—Янкара, які блэжымна на літаратурнай вартасці і на колькасці ім напважнага стаіць блэзмерна вышні за іх? Калі-ж аўтар трымаўся хроналёгічнага прыпынцу, то чаму Альорг Паўлотца, Ядвігін Ш., апынулася насьця М. Багдановіча, К. Булыго і г. д. А калі аўтар разьвінчуў пісьменніцкаў наводдуг арганічнай сувязі і сьвечства матываў, стылю, крыніц творчасці і г. д., то чаму за М. Багдановічам насьцяўлен А. Паучыч, З. Жылуновіч, Ядвігін Ш., а не Бядула—

Ісакар, які, бязумовна, як стылем, так і матывам і бліжэй да М. Багдановіча, чымся яны. На пачатак думкі, ужо куды лепш размыркваны аднаведны разьдзел у М. Гароцкага, у яго «Гісторыя беларускай літаратуры». З другога боку, незразумела для нас і тое, чаму аўтар памінуў у гэтым разьдзеле К. Паганца (вынесе яго ў матэрыялы для слоўніка беларускіх пісьменьнікаў), у той час, як ён займае ў гісторыі беларускага навіноўнага пісьменства, бязумовна, бэзвыш выдатнае месца, чымся, напрыклад, Г. Лоўчык і інш. Алім, аднак, удзяляюцца таволі значна ўвагі.

Пяронізм няпер да разьдзату самаго вымеру кнігі, матывы не ўзвзе пакуль-што выключна гісторыка-літаратурны бок яе.

Распаўненьне з «Эпідыя вышыварагі». Тут цікавы зьяўляецца, проба акад. І. Ф. Карскага дасьведзіць, што беларуская Эпідыя зьяўляецца ў поўнамерны першымавіч з расійскай Эпідыя Ошпава. Ён гэта і можа аўтар ідае цэлы шэраг парадэтных парадэваньняў з абедзьвюх Эпідыя, якія гэта даводзяць аказ адваротнае таму, да чаго ён імкнецца. І у ніякім выпадку не пацвярджаюць гэтай сувязі, а хіба толькі сьведчаць аб тым, што Эпідыя парадэтвае на ўзор Віргіліевай Эпідыя, але-ж у гэтым віхце і ня сумняваюцца. Аднак аўтор робіць такі вывад:

«Всё эти призраки сходства въ Эпидеяхъ Говинского и Ошпава, доведимому, неслучайны».

А характарызаваць такую спробу можна словамі: дзе там не прыпадае там падганяй клінам.

На стр. 65, разглядаючы творы І. Кіндратовіча Заходнін сьвід па-тоўнага лета, аўтар сьпіняецца на наступных радках:

«Там на Заходзе праліваюць кроў,

Вьюцца для славы, свободы і чэсьці

І робяць вольных людзей з мужыкоў»—

і робіць такую ўвагу:

«Не знаю только, освободятъ лихихъ мушкетеровъ могла бытъ рьба въ 1848 году или въ предшествовавшее ему время: польскіе мушкетеры были въ работѣ до освобождения ихъ Александромъ. Но со стороны помѣщиковъ не было попытокъ дать имъ волю».

Акад. І. Ф. Карскі, выдпачна зноўвае тут такая гістарычныя факты, аб якіх акадэмія хіба неадзворонна ня ведаць, а іменна, што у 1818 г., па чынаючы з Францыі, італьянская хваля прынэстала бада, што пад усьей Заходняй Еуропаю і знайшла сабе адбывае і у намянованым творы І. Кіндратовіча.

Гэты вывадак сьведчаць аб тым, што многое што ў беларускай пісьменстве застанецца не-разумелым, на тое старацца былі ўмачыць за дапамогаю такіх фактараў, як польскі наменчык—увага абеленыя гні, і расійскі цар—увага абеленыя дабра, як та маладу часта і прытрымліваецца акад. І. Ф. Карскі (гл. лістэ стр. 71).

І ня сьпіняючыся на многіх недахавалах гэтага атэру і адначасна, ня з разглятанай прыцы ўсе разьдзелы, зі выключэньнем налявоўнага беларускай літаратуры, ра драцываны дакладно на з боку рэбэраўна, анічыхых матэрыялаў ханя і не зду ўды абелавуі, аб чым ірэдзёвці нам анічэвэзць нявэ. —пераходзім да галоўнага разьдзелу, які займае цэлы выдатнае месца ў гэтай кнізе, а іменна да навіноўнага беларускай літаратуры. Пачынаецца гэта разьдзел таволі анічым гарысам «Белорусское движение» (стр. 101—185). Гэты аўтар стае ўжо перад нам і не як гісторык літаратуры, а выключна як гісторык беларускага руху. На ім мы сьпінямся, як ужо атзначылі шэраг. Зь гэтым пачынаецца нарыс «Новѣйшіе белорусскіе акадэміі».

На першым месцы тут, як і належыць, стаць Ф. Багушэвіч. Разглядзеўшы перш «Мая дудка», аўтар робіць такую агульную характарыстыку творчасці Ф. Багушэвіча:

«При такомъ жестоко-озлобленномъ настроеніи автора трудно предположить, чтобы и изображаемая имъ народная жизнь была представлена вполне объективно: много дурного въ немъ, но не все такъ плохо, какъ полагаетъ Ф. Багушэвичъ». (стр. 196).

Желчымі, озлобленнемъ акад. Е. Ф. Карскі адважваецца назваць тым самым акадэмікам пазыцкага духу, тое магутае пажарышча каханья бацькашчыны, гур'веліч біблейна-прарочага патхнення, якімі славілы і агучаны то грывотыз-пярэновія, то квола-жаласныя гукі «Дудкі», калі яна талосіць над сёнам пароду, над сёнам бацькашчыны. Слаў пачуцця, узнісёласцю і тэ. гарам і блясам мастацкай формы гэты твор Ф. Багушэвіча надмаецца на узровень нямогачых парлаў літаратурнага мастацтва ў сучасным маштабе. Гэта раз. А з другога боку, кожны, хто беспасрэдна знаёмы з творамі Ф. Багушэвіча, ведае, што народнае жыццё можа наогу ў беларускай літаратуры не адбыта гэтак рэальна, гэтак аб'ектыўна, як у яго творчасці. І тут акад. Е. Ф. Карскі, бязумоўна, моцна памыляецца.

Гэтак сама памыляецца наважаны аўтар, тлумачачы VI «Песню» («Смык») гэкім чынам:

«Оказывается, что «турвы, як варона, мужык» не лишень хитрости и повѣстной доли находчивости, сообразительности» (стр. 198).

Наадварот, Ф. Багушэвіч у гэтым вершы далёк быў ад думкі выяўляць *житрасць* «мужыка», а даў вам толькі цалкам аб'ектыўны і рэальны побраз сацыяльнага становішча, сацыяльнага зла, у ўмовах якога прыходзіцца жыць гэтакім «мужыку».

На агул правільна зразумеў аўтар і ідэю «Налёсаккі», абмінушы яе сымбодзічным характар (стр. 204).

З другога боку, апрача навірхотнага пералічэння твораў, з часта няправільнымі, як мы вышэй пераканалася, коментарыямі, аўтар ніякіх агульных канцэпцый як у стаўленні да крыніц творчасці Ф. Багушэвіча, так і ў стаўленні да іх мастацкага боку ня робіць. Не падкрэслена і тое значэнне, не ўплыў, якое меў Ф. Багушэвіч у стаўленні да творчасці назвышчых нашых пісьменьнікаў.

Памінушы Населухоўскага, заграмаеся на Чэска. На стр. 221 чытаем:

«Подобно Богушевицу, Пашковичъ старается прежде всего изобразить белорусскую природу, *хотя она и бедна и неприглядна*» (курсу наш) «Вотъ какъ, напр., представлено это въ Белорусии («Лета»).

Ніва шуміць каласамі
Жыта сыпелага, аўса,
Уся прыбрала васількамі,
Як двайчына да вянца.
Венярок па ёй гуляе,
Клоніць колас да зямлі,
Сонца зерне налівае,
Бусл бяжыча на гумні.
А гляні за нашу вёску:
Весь палетак аж гарыць!» і г. д.

Напраўдэ «бѣдная и неприглядная» природа!

Іншыя пагляды аўтар у стаўленні да творчасці Чэскі тэрон спра-
лядлівы.

Ника Купала, як пэнтральная фігура у нашым найноўшым пісьменстве, разведжан найбольш дэталёва. Але затое і ак. Е. Ф. Карскі не зрабіў нічога больш памылка, нідэ ля выявіў сябе гэтак неасведомленым у пытаньнях краснага пісьменства наогул, і беларускага пісьменства, — як тут.

Каб даць хоць-бы павярхоўны нарыс, хоць-бы бледны малюнак такога ці іншага пісьменьніка або паэты, каб хоць часткова выявіць яго суб'ектыўны і аб'ектны крыніцы яго творчасці, яго мастацкую вартасць і г. д. (з 1881 года, як мы бачылі з «Прадмвы», увахоціла ў пэрыяд аўтара), трэба перш са-саму зразумець паэту ў яго істотных і характэрных матывах, настроях і ідэях, трэба зразумець самому істотныя рысы яго стылю, яго жанру, мастацкіх спосабаў і г. д. З другога боку трэба ўмець прасачыць тую лінію, па якой адбываецца эвалюцыя творчасці, трэба аднавіць і кірунак гэтай лініі. Адным словам, трэба мець велькі ключ к разумевенню паэты.

З такога нарысу аб Я. Купале, які даў нам у сваёй працы акад. Е. Ф. Карскі, мы пераканваемся, што ён ня мае ніякага ключа, а дзеля гэтага ня мог і аднавіць паэтычнага духу, ня мог заглянуць у сьвятое сьвятых яго творчасьці. А skutкам гэтага было тое, што аўтар паказаў нам у творчасьці Я. Купалы толькі ўзроставае, толькі прыпадковае.

І так, напрыклад, аўтар бачыць біяграфію там, дзе маецца толькі ты-тэлія лірыка. На в. старонках сваёй працы (231—236) падае адрыўкі вер-шчу з сьвязмі коментарыямі да іх, дзе гэтыя ўбачыць біяграфію Я. Купа-ла, хаця ў гэтых вершах, як тыповы прыклады, можна заўважыць і наля-ны на паэзію і не заданьні, і ідэалы паэты, і грамадзянскія матывы і г. д. Хіба-ж, напрыклад, у наступным вершы можна ўбачыць хіба-б памяненьне на біяграфію паэты:

Як вецер, і я-б так ляцеў,
Як вецер, аб тым самым пёў,
Як вецер, свабодны мой дух,
Хоць гора цягаю ланцуг..
Як сокал, і я-б мкнуў да зор:
Там сова, раздолыце, грастор.. і г. д.

Там, дзе аўтар стараецца выявіць пагляды Я. Купалы на паэзію і па-эту, ён падбірае прыклады з самых ранніх творчасьці «Маленка» («Гус-ляр»), прыклады слабыя прыклады неяскарыя, нехарактэрныя, а прахо-дзячы паміж такіх вершаў, дзе можна запраўды знавець больш-менш покуль-цікава на даную тэму. Чаму, напрыклад, аўтар пачынае верш «Несьня зла-чара» («Шляхам жыцця», стр. 15)? Гэты адзін верш без жадных коментар-ыяў адбівае ў сабе пагляды Я. Купала на паэзію і паэту лепш, глыбей і сурэалістичней, чымся тры старонкі працы аўтара (231—233). Або чаму аўтар не звярнуў увагі на другі верш з тым-жа родзе — «Моя дом» (Шля-х, стр. 19)?

Элементы прыроды займаюць у творчасьці Я. К. ня паэтычнае месца. Але аўтар, маючы Я. Купала, як асаблівага прыроды, вельмі прывольна сама тыповае, прадставіўшы Я. К. выключна як асаблівага «дэмавіна-гоголь» (гл. стр. 241) — дуба, ліпы, грамы, явара, кашаны і вербы і гэтых прыродаў Я. К. нідзе не высьвітае, як і зьвязжыта, у той час, як у яго чыстае вершы папраўдзе прызначага характэрна. Напр. «Моя края» (Шля-х, стр. 76), «Рэчка» (гл. стр. 62), «На сенажці» (паэма «Яна і Я») «Спа-дзяна» (стр. 119) і інш.

Іной спосабам на перах іду ў творчасьці Я. К., аўтар не зразумёў пэрыядаў у такіх вершах, як «Сяўну», «Зма», «Беларусь», а дзеля гэтага

ральнае тлумачэнне (гл. стр. 252, 259). Вось ян. напр., камэнтарый п. перадае вядомыя сымбальныя вершы Я. К. пад заг. «Зіма».

«Пэў свойствы зimy отмѣчаюся (Жал., 34) морозы, холода, ослабленіе дѣйства солнца, запустѣніе на поляхъ, обиліе снѣга и мятежи, ледь на рѣкахъ. Пэў лѣсовъ выходятъ волки, которые не прочь напасть на людеи».

І тэ-жа, як ілюстрацыя, падаецца наступны адрывак:

Ой жудасна халодная
Узгулялася зіма,
Цярпі, зямелька родная,
Німа жыцця, німа,
Цярпі, старонка родная,
Мутэньні пій да дна,
Міне зіма нягодная
І ўскрасьне зноў вясна».

І нешчаслівымі ў дачыненні гісторыка-літаратурнай навукі атрымалі, што не пару годў моў на ўвазе тут паэзія, а цяжкую, чорную пару галымчынскіх рэакцый, якая была найбольш пад «роднай старонкай».

Гаворачы аб тыпавым беларускай вясці і беларусо-селяніна у творы Я. К., аўтар гэтак сама прапускае часта самае характэрнае і тыповае у гэтым родзе, прымае за рэальны сымбаль і г. д.

А вось якую ацэнку дае аўтар вядомай па сваёй мастацкай вартасці паэме «Яна і Я»:

„Гэта псалілія замѣчательна въ разныхъ отношеніяхъ: и по простотѣ изображенія близкой къ природѣ жизни, и по обилію разныхъ матеріальныхъ данныхъ, цѣнныхъ при составленіи белорусскаго словаря (курсеі наш. Ул. Дз.) и по тому задумевному чувству“... з г. д. (гл. стр. 271).

Арыгінальная ацэнка! З меркамі „матэрыяльных даных“ цѣнных пры составленні беларускага слоўра“ падходзіць аўтар да мастацкага твору! Зрабіўшы агляд драмы „Раскіданае гняздо“, аўтар прыходзіць да такога вываду:

„Такимъ образомъ въ этомъ произведеніи Лудевичъ обнаруживаетъ въ себѣ нѣкоторую склонность (курсеі наш. Ул. Дз.) къ символизму...“

Як мы бачым, акад. Е. Ф. Карскі заўважыў у Я. Купалы «нѣкую склонность къ символизму» толькі ў драме «Раскіданае гняздо». І тата ў той час, як значная частка Купалаўскай зямлі (аб чым мы мелі вышэй ўжо казаць вышэй), значная частка яго эпасу («Адвечная песня», «Сон па вургане») наскрозь прасякнуты сымбаламі, не гаворачы ўжо аб драме «Раскіданае гняздо», якая цалкам пабудавана на сымбальным. Я. Купала, на толькі «абнаружывае нѣкую склонность къ символизму», а часта ў сваіх творах стае перад намі, як тыповы сымбальнік, і гэтага пэньга ня ведаць гісторыку беларускай літаратуры, якім у сваёй працы імкнецца быць акад. Е. Ф. Карскі.

У сьцяжку да тэхнікі вершаў Я. Купалы, аўтар робіць такія ўвагі:

«Иногда впрочемъ нашъ авторъ и довольно небрежно относится къ рифмамъ: можно указать и немало погрѣшностей къ этомъ отношенію. Слѣды принадлежатъ олучонъ:

1) Когда рѣшется простой согласный съ удвоеннымъ или усиленнымъ въ произношеніи, что всегда рѣжетъ ухо, напр.:

прабачэньня—жменя Шл., 1,
асіле—крыльля Шл., 2.
струи—сумны Шл., 45 и под.;

2) когда съ конечнымъ безударнымъ неопредѣленнымъ гласнымъ, когда произносимымъ довольно явно, рѣшется неопредѣленнымъ гласнымъ въ соединеніи съ согласнымъ или неслоговыми \dot{y} и \dot{y} напр.:

люблі—асілії Гуса., 73,
здаровы—словаў Шл., 1.
прыяўка—зарукай Шл., 1,
меры—дзвѣраў Шл., 21,
халоднай—галодны Міал., 87,
ня хітра—мітраў Шл. 1 кт. д.

3. Есть случаи, въ которыхъ собственно нтъ въ разномъ, а есть лишь ассо-
циация, и тогда причтъ въ нашемъ стихотв. р. двѣ браны, ли можетъ быть при-
емлемъ. Таковы случаи:

са стужамі—я дужаю. Адв. п., 25,
дзяціна—дзяўчына. Гусл. 73 і т. д.

3) глitchі увагами з інням разе нельга згадзіцца. Рымаваныя пры-
стага згичага з удвояем ры звытанная. Такія рыфмы мы спачкам у
такіх русіскіх стылістах, як Брусау, Вільмон і інш. Справа у тым, што
у італьянчаньні падвойна дзінна можа сыдзгацца і унадабляцца адзіноч-
наму зыччому. Дыні з вышшывіраве злых прыкладаху мы бачым, што там
рыфмы як-раз здавальняюцца, і калі нельга назваць іх узорам дакладна-
дым, то такім сама нельга іх і згадць. Нельга назваць іх рыфмам. Ёсць
саме можна больш-менш сказаць і у стаўленку да другой увагі аўтару. Кі-
ндава абзнадзёковы галосны зьмечта можа рымавацца і галосным адпаведан-
цвёрдасці або мяккасці у злучэнні і нескладовым галосным. У даўга-
стаўленку рыфмы могуць быць вельмі шэдкімі і багатымі. Чым-жа ір шэ,
лапур, вышшываведзёная рыфма ня хітра—мітрай, або: халоднай га-
лосны! Мелкаю рыфму можна лічыць, калі, нават, дакладна-ла. Пры рыфмичным
злучэнні верш у дзінні нескладова галосны злучэнна сыдзгацца. А калі
цільны абзнадзёковы галосны такім ама выгаварывацца няправільна, захоўва-
ючы, толькі сваю цвёрдасць ці мяккасць.

[illegible][illegible]

3. Другого боку, автор у яскравій прикрасі ілюстрації некакої дзвона молоту. Високим ханом розвинутою поезією матеріалу наводять порівняння. Тут навокалі глибоких порівнянь ілюстрації ролі, які пам'яті сабелі на малюнок аніжкої сув'язі. Тут і адрадальницькі манови сакіх, правда, автор не приєднує. Ізакуючи і символічний вправа і бачивий образи, і речі.

Аднак аўтар старалася ўбачыць тут запраўдныя адбіткі прыроды і гэкімі рэальнымі вершамі характарызаваць беларускую прыроду. На стр. 29.) чытаем:

«Родная беларуская прырода нашла ў Мінкевічы вярное отраженье какъ въ общемъ, такъ и въ подробностяхъ. Вотъ въ какихъ вѣжныхъ тонахъ онъ описываетъ родной край (31):

Я ня знаю, чым мне дора?
Від налёў благенькіх,
Нудны вокліч у родных горах,
Вербаў рад крыжвенных і г. д.

А сколько искренности и простоты въ другомъ стихотвореніи на ту жэ тему (34):

Край наш бедны, край наш родны!
Грязь, балота ды песок... і г. д.

Чаму-жа аўтар не пацікавіўся пазнейшымі прыроды-апісаннямі лірыкаў Я. Копыса? Чаму ня прыцягнуў сюды абразкоў прыроды з «Сымона Музыкі», з «Новай Зямлі і г. д.? Чаму, напрыклад, аўтар, ня хоча прызнаваць беларускай прыроды у наступных адрывках:

О, край родны, край прыгожы,
Мілы луг маіх дзядоў!
Што мілей ёсць у сьвеце божым
Гэтых сьветлых берагоў,
Дзе бруліца срабрам рэчкі,
Дзе лясы-бары гудуць,
Дзе мядамі пахнуць грэчкі,
Нівы гутаркі вядуць?!
Дзе над гоман хваль крынічных
Думкі думае прастор:
Дзе увосень плачуць лозы,
Дзе увясну дугі цвітуць,
І шляхом старым бяровы
Адзначаюць гожа пуць!

Праўда, гэты адрывак прыводзіцца і аўтарам, але з цалкам іншым мэтан і у зусім іншым месцы. Тут аўтар ня хоча бачыць «отраженье беларускоі прыроды», а напераджае гэты адрывак (пры разглядае паэмы «Сымон Музыка») наступным камэнтарыем.

„Часты лірычныя адступленія, выражаючыя чувства поета либо по поводу красот природы (звычайна: не беларускай прыроды, а прыроды наогул. Ул. Дз.), либо по случаю каких-либо обстоятельствъ изъ жизни главныхъ героевъ. Очень типично въ этомъ отношеніи начало III-ей части, гдѣ издѣваются чувства автора при мысли о судьбахъ белоруссовъ. Вотъ начало этого мѣста:» (стр. 306).

Або чаму аўтар не ілюстраваў „бѣдной беларускоі прыроды“ наступным адрывкам з паэмы „Новая Зямля“ („Адраджэньне“, стр. 290).

Лес наступаў і расступаўся,
Лужком вальным разрываўся.

А дзе прыгожыя вагібы
 Так міла йшлі каля сялібы,
 Што проста-б імі любавалася.
 Унізе кустоўнік расьсыцілаўся
 Ды густа в лесам ён сплятаўся.

Цякла тут в лесу невялічка,
 Травой заростал крывічка,
 Абодва берагі катораі
 Лазняк, аleshнік абступалі,
 А ў іх цяньку бруілісь хвалі...
 Зялёны луг, як скінуць вокам,
 Абрусам пышным і шырокім
 Ад хаты зараз пачынаўся
 І ўшыр і ўдоўж ён расьсыцілаўся
 Ды йшоў квяцістай раўніною
 З высокай мяккаю травою...

А гэтая два адрыўкі зьяўляюцца напярэдадзенымі для прыродна-эпісэальнай лірыкі Я. Коласа ў перыяд самага рэчыву яго паэзічнай творчасці. Тыповымі яны зьяўляюцца і ў стасунку да беларускай прыроды. Такіх буйных недахватаў нельга дараваць аўтару, які імкнецца быць і гісторыкам беларускай літаратуры, хця-б, нават, «огісцін» (гл. Прадмову).

А вось як аўтар адзываецца аб вядомым у сваіх адрыўках паэме «Новая Зямля»:

«Новая земля» («Вольная Беларусь» 1918 г.—пад гэтым загаваннем аб'ядначены некалькіх разказаў, напр. «Як дзядэчка ездзіў у Вільню і што ён там бачыў». В. Банкі, куды ён прыйшоў падаць прошенне па разрэшенне купіць землю, прадстаўлены сцены в. духі разказаў Шчыль...» і г. д.

Кожны, хто знаёмы з адрыўкамі гэтай паэмы (дрэжавіч, я ў «Нашае Ніва», «Вольная Беларусь», «Вольны сыяг», «Адражыныне»), нявольна будзе «ашарашаны» гэткай «характарыстай». На вачы іду, па шырыні бытавых гарызонтаў па строфанасці і разнакалінасці мастацкай кампазіцыі «Новая Зямля» — паэма, і не аб'я якая паэма! У гэтай паэме талент Я. Коласа дасяг пазначайнага вышэйшага развіцця ва ўсё шырыню сваёй мастацкай магутнасці: гэтая паэма можа лічыцца адным з найвыдатнейшых дасягненняў у сучаснай беларускай літаратуры наогул. І ўсё гэтая вывады можна зусім пазна і сьмела грабіць на падставе толькі гэтых адрыўкаў яе, якія ўжо паявіліся ў друку.

Аднак аўтар ня бачыць у ёй нічога большага, як звычайна некалькіх «разказаў», і якіх ліча «разказаў»... у духу Шчылькі!

Тут ужо ўсялякія словы, усялякія крытычныя ўвагі ішні: застаецца толькі паціснуць плечыма.

Разгледзеўшы па-мну «Сымон Музыка», аўтар робіць гэты вывад:

«...По своему построению произведение это приближается к роману Пушкина «Евгений Онегин». Автор начал писать его отдельными частями, с большими перерывами с 1911 г. и закончил только в 1918 г.» (стр. 305).

Мы згадаем, я гэткай думкай, толькі у іншай крыху фармулёўцы, а іменна: паэма «Сымон Музыка» падобна да роману «Евгений Онегин» тым, што яна пісалася пасэбнымі часткамі і з вялікімі перапынкамі, як і эпопія. Але-ж шукаючы надабенства на падставе гэтых даных, мы патрапім урэшце ўтэсаміць кытайскую літаратуру з Байронам! Бо як там, так і тут сьць творы, якія пісаліся пасэбнымі часткамі і з вялікімі перапынкамі.

творчасць кожнага з іх. І ніколі тады ня прыйдзе ў галаву такая „характарыстыка“. Што-ж даць та творчасці Бядулі-Ясакара, які ў беларускім пісьменстве зьяўляецца першараднай велічынёю, які арыгінальнасцю, як гідэвага зместу сваёй творчасці, арыгінальнасцю і разнастайнасцю тэм, гэтак і самавітасцю мастацкай формы—асабліва выдзяляецца з паміж іншых нашых паэтаў і пісьменьнікаў,—дык падобная характарыстыка напамінае сабою нешта ўжо вельмі бізарукае, вельмі наіўнае. Як відаць з розных вынасак, аўтар знаёмы з нядаўна выданым зборнікам вершаў Бядулі-Ясакара „Пад родным небам“. Зборнік змяшчае толькі частку вершаваных твораў, напісаных пераважна ў апошнія 2 гады. І вось мы, грунтоўчыся пакуль-што толькі на адным гэтым зборніку, пастараемся абвергнуць звышшэйшую «характарыстыку».

На стр. 70 памянванага зборніку мы спатыкаем паэму «Заларованы край». Гэтая паэма зьяўляецца даволі удачнай спробай у кірунку мастацкага апрацавання беларускага народнага эпасу. На яе літаратурнай вартасці зацікаўлена тут ня можа. Але мы задамо параўнальнаму аўтару пытаньне, ці гэтая паэма з тэматычнага боку не зьяўляецца цалкам новай і арыгінальнай у налічваючай беларускай літаратуры? Праўда, у беларускай літаратуры былі спробы апрацавання наасобных сюжэтаў, легенд і г. д. з народнай творчасці, але хто та Бядулі-Ясакара прабаваў аб'яднаць у зэўны мастацка—заключаны цыкл даволі значную частку нашага народнага эпасу (Казкі Сярэднявеччага), звязаць у адно цэлае, злучыць нейкай агульнай ідэяй цэлы шэраг наасобных народных твораў?

А дзе ў беларускай літаратуры закраналіся тэмы, якія мы спатыкаем у вершах „Па Гальгоце“ (нв. 109), „Тамуз і Егова“ (нв. 111), „Голад“ (нв. 121), „Я—падчына лякоў, сын даўных пакаленняў“ (нв. 52) і г. д.?

А хто ў беларускай літаратуры ўнёс тая самыя «біблейныя матывы»?

А хто ў беларускай лірыцы патрапіў выявіць так характэрнае прыроды, развінуць такія шырокія і далёкія гарызонты перад гэтым характэрным, хто, накіх кажучы, гэтае характэрнае прыроды зрабіў самастойнай тэмай у беларускай лірыцы, як не Бядулі-Ясакара?

І ва ўсіх гэтых цвярджаньнях мы апіраемся толькі на адным вышэй памянваным зборніку, г. зн. на адной нязначнай частцы вершаваных твораў Бядулі-Ясакара. А калі мы лірычным сюды яго працы наогул, то пераважна адкрыюцца без параўнання шырокія гарызонты ў сэнсе павінен і арыгінальнасцю тэм, уласцівых толькі аднаму Бядулі-Ясакару. Хто, напрыклад, з паміж беларускіх пісьменьнікаў і паэтаў падумаў такую тэму, якая так шырока закранута і сакавітым хварбам і надвычай смелым, мастацка-вартэным малюнку выяўлена ў апавяданні «Вожыя сьляды»?

А «Малітва малага Габрусіка», а «Дванаццацігоднік», а «Бондар» і г. д., і г. д.

А кім з беларускіх паэтаў і пісьменьнікаў уведзены ў нашу літаратуру, у якасці самастойнай тэмы псыхалогічны эпізоды, як не Бядулі-Ясакарамі? А кім, як не Бядулі-Ясакарам уведзены ў нашу літаратуру элемент містычнага, у якасці самастойнай, новай тэмы?

Дык ці можна ў некалькіх словах пералічыць тая разнастайныя, цалкам новыя арыгінальныя тэмы, якімі ўзбагаціў нашу літаратуру Бядулі-Ясакара, і якія, дзякуючы гэтаму, выходзяць «за прэдэлы звышшэйшага трактуюмых»?!

Праўда, тая тэма, якія адзначаюцца аўтарам і ілюструюцца тымі ці іншымі ўзорамі, ня выходзяць «за прэдэлы звышшэйшага трактуюмых». Але гэта сведчыць толькі аб тым, што аўтар самага галоўнага і характэрнага ў

творчасці Бядзі-Неакара не даглядзеў, а ўсю свю увагу спыну на рэчах ўтаразначных, на рэчах прыпадковых.

Спыняцца на паасобных дэталях разгледжанай працы больш ня будзем, а пастараемся толькі з разгледжанага зрабіць нейкія агульныя мінады ў стасунку да гісторыка-літаратурнай яе вартасці.

Даволі значную гісторыка-літаратурную вартасць, бяспаміна, мае першая частка працы да раз'язду аб найноўшым беларускім пісьменстве. Паэтычны матэрыял усяго XIX стагоддзя зарэгістраваны багата-што поўнасьцю ў межах магчымага. Номэнтарыяў суб'ектыўна-аўтарскіх там ня лішне многа, дзякуючы чаму спамінаецца менш абмылак. Цяжкая рэгістрацыя на-агульных матэрыялаў зроблена ў гэтай частцы умела і навукова. Адзначаны, наагульнасьці, месца і час паходжання кожнага экзэмпляру твораў матэрыялаў, паказана і месца, дзе знаходзяцца іх рэдкія, падчас, калі іх выдалі нашаму пісьменству. І гэтая часткай сваёй працы акад. Е. Ф. Карскі, бяспаміна, зрабіў вялікі ўклад у скаронду беларускай гісторыка-літаратурнай навукі.

Гэта ж сама вялікую вартасць мае і апошняя частка працы, у якой сабраны матэрыялы слоўніка беларускіх наагу і пісьменьнікаў.

Перш маецца справа з раз'яздам «Новышая Беларуская лігатура», які на бяду ка ўсёй працы займае галоўнае і цэнтральнае месца. У гэтай частцы працы аўтар не дагледзеў ні аднаго з пагаўленых ім заданняў: паэтычны матэрыял зарэгістраваны далёка няпоўнасьці, часта, як мы вышэй бачылі, суцэльнасьцю яўнай рэчаіснасьці, што-ж датыча другога задання, а іменна: крытычнай ацэнкі з мастацкага боку, высвятленьня ўмоўна творчасці гэта ні нашаму аўтару, якасьці яго таленту і г. д., што часткова гэта ж сама ўваходзіла ў плян аўтара (гл. «Прадмову»), то тут, што ні крок — то грубая абмылка, што ні крок — то яўная недарэчнасьць. І гэтых абмылак і недарэчнасьцяў так многа, што яны перавышваюць усё тое дадзенае ў працы, аб чым мы вышэй казалі. І гэтыя абмылкі і недарэчнасьці маюць часта такі прычынны характар, што ня ведаеш, часамі, чым гэта выклічана: ці абсалютна недасьведчанасьцю аўтара ў пытаньнях літаратуры і часта часткова нягоў і беларускага найноўшага пісьменства паасобку, ці мо', нават... злосьця воляй.

Уся найноўшая беларуская літаратура прадстаўлена ў такіх бедных тонах, уся яна прадстаўлена такой убогай, такой аднастайнай, такой, я-б сказаў, грубай і неабшэскай, з такімі вукамі і абмяжаванымі гарызонтамі, што на чалавека, які беспасрэдна з ёю немагчыма, яна зробіць уражаньне нейкай запустэчанай, няжывой прагінцыяжкі і... больш нічога. А разгледжаная намі праца як раз і развучана галоўным чынам на расійскія навуковыя сфэры, на сфэры, незнаёмыя з беларускім пісьменствам. Такім чынам беларуская літаратура атрымала ад акад. Е. Ф. Карскага напрудае «аддзяжыю ўслугу». З гэтага пагляду мы і пазьнінны раз'яздаць і ацэньваць апошнія звыш у кожнам відомым нам прац Е. Ф. Карскага на беларускую мову і слаўнасьці — і-ц. вышук III тому «Выварачы». Тут жа прыходзіцца адзначыць і гэтую бязмерную колькасьць абмылак, перавышваньняў і недарэчнасьцяў, якімі адрэжана беларуская тэма ў працы. Вось, напрыклад, 200 стр. Тут верны Бядзі-Неакара паказаны да азнаначаных:

„Вартуеце Дзіў абтар лугоў, далін;“

„Будзь—брыдуць, бы Нёман з месца рынуўь,

Вы грамада ўзбранных касцоў“.

На стр. 200 чытаем «Сьвет маладга Гарбузіка» і там та — і абрусята і г. д., і г. д.

Паталося нам яшчэ хаця ў самых беглых рысах назіраецца з другою гаранію працы, а іменна з тым, як у іх асвятлены беларускі-нацыянальна-адраджэнцкі рух. Гэты рух з самага пачатку свайго існавання грунтаваўся галоўным чынам на беларускай мове, а нават блізі парывады, калі ён палкам вычэрпваўся ёю. Вось чаму акад. Е. Ф. Карскі ў тых мясцох сваёй працы дзе ён зацэпляў пытанні, так ці іначай звязаныя з беларускай мовай, дзе выказвае свае асабістыя пагляды і адносіны да яе.—гэтым самым выяўляе свой гэтаму да беларускага нацыянальна-адраджэнцкага руху ў цэлым, дзе-тое ці іначай асвятленне гэтаму руху, а нават ставіць, як мы візім пера-канаемся, пэўныя прогнозы гэтаму руху.

На стр. 5, дзе даецца аўтарам агульна агляд літаратуры на сучаснай беларускай мове, прыводзяцца прычыны, дзея якіх у другой палове XIX стагоддзя не падлягала больш-менш значных літаратурных твораў на беларускай мове: з паміж гэтых прычын з'яўляюцца на сямё увагу дзве апошнія.

1) Неабодковае адношэнне кь літэратуры на народным ямкы бра-внствася, такь какъ, кр ме невинныхъ поэтическихъ произведенийъ на немъ, стало появляться и проклямаиіе, возбуждающіе народъ противъ господствующихъ въ государствѣ религій и вѣсты. 2) что самое главное—особенная близость народнаго белорусскаго языка кь южно-великорусскому, вследствие чего, если одустить кь напечатанному этимологически произведеніи дѣланье цѣканье, то получится почти общелитературный языкъ, отличающіеся только меншею одѣлкою. 3) следовательно, менше достоинныи вниманія читателя»

Шо не ства з гэтых „прычын“ не адказвае рэаліснасці, што лі адна з іх ня мае пад сабою аніякага навуковага грунту, што абстаўка яна маюць чыста суб'ектыўны характар,—гэта выдаючыя праўда. Вялікадзяржаўная царская палітыка ахоўвае беларускі друк не таму, што ў ім пачалі паўстаць рэзкія проклімацыі! Такое тлумачэнне або надзвычайна паўнае або, з сэнсальнае. Ён забаронай беларускага друку царскі ўрад не дасягаў тае мэты, на якую накіравае аўтар. Проклімацыі заўсёды выдаваліся і распаўсюджваліся пачынаючы ад пачатку XIX стагоддзя і нацыянальнага выкліку: значыць, для іх аніякага значэння ня мела тое, ці заварыцца ўрадам друкаваць на беларускай ці не. Ды і сам царскі ўрад добра гэта ведаў, бо не забараняў ані польскага, ані расійскага друку, хаця і ў гэтых мовах друкаваліся рэзкія нападкі на проклімацыі і ў зіку яны меншым, чымся ў беларускай мове.

Забараняючы беларускі друк, царскі ўрад імкнуўся зусім да існай мовы, аб якой ня можа ня ведаць акадэмік Е. Ф. Карскі, а іменна—*да рускай мовы* Беларусі. Аб гэтым, паўтараем ня можа ня ведаць аўтар, бо царскі ўрад ніколі з гэтым не таўся, а заўсёды цалкам выраіна падарэсываў свае „істиннорусскіе“ адносіны да „істиннорускага населення“ „западнаго края“. Чаму аўтар замаўчае, аб гэтай самай важнай, самай галоўнай прычыне, якая звязлялася навіянішаю перашкодаю ў развіцці беларускай літаратуры ў другой палове XIX стагоддзя? Яшчэ горш, чаму аўтар стараецца прыкрыць гэтую заградуваю прычыну нейкай баякан аб проклімацыях? Ці яшчэ ў дзякую акадэмік Е. Ф. Карскі ня можа атыгнуць ад сэрца прыважкі падпісанта старанна кожную пляму і вялікадзяржаўнай разівокай царскай шаке? Але-ж такая стараннасць цалкам абсалютна нікому неабавязна, дыя прашае пара, калі іш дава і веру...

Яшчэ больш цікавая агульная характарыстыка беларускае мовы ямаг значыцца ў якасці самай „важнай“ прычыны пад дуніам 4... абодвох асцяж в напечатаніи мѣ этимологически произведеніи цѣканье. Цѣканье то получится почти общелитературный языкъ, ...»

аўтару, што і, шч. в паміж сугалоснымі маюць нейкае пэтыофільскае пахажованне. Над гэтым тлумачыніем толькі ўсміхнецца любы школьнік, які паспёў пазнаёміцца з *фонат чны* і *прынцыпам* беларускага правапісу. Уся справа тут не ў пэтыофільскіх імевеннях, а ў фонэтычным прыпынне, які быў чыста стыхійна заложаны ў аснову нашага пісьма лічча ў канцы XIX веку, і які прыняў сьцісла азначаную і закончаную форму ў «правапісе» Тарашкевіча. Аб гэтым гаворы акад. Е. Ф. Карскі, які прымаў даволі чыныны ўдзел у апрацаваньні «Беларускай граматыкі» Тарашкевіча (гл. прадмову да яе). ня можа ня ведаць: значыць, прычыну такой зьяве треба шукаць у пэўнай тэндэнцыянасьці, якая што раз, то выразьнен будзе праяўляцца.

А якое-ж значэньне мае беларуская мова наогул? На гэта знаходзім на стр. 181 наступны адказ:

«Тогда и просто интеллигентные люди и белорусские дѣятели разныхъ родовъ увидѣли бы, что белорусскій народный языкъ, долгое время развивавшійся въ заблѣтѣхъ и забитѣхъ народѣ, безъ литературной обработки, является однимъ изъ важнѣйшихъ факторовъ въ изученіи русской филологіи, сохраняя въ себѣ, какъ и вообще народныя говоры, много старинны, важной для пониманія дѣйствующихъ въ языкѣ закорень индигенистическихъ и психологическихъ.»

Іншымі словамі акад. Е. Ф. Карскі стараецца пераканаць чытач, што беларуская мова мае значэнне, як кожны архайзм, які дае м. г. г. для (соб. робячых сабе навуковую кар'еру, што беларуская мова зьяўляецца тым ішоём, на якім могуць вырастаць навуковыя «значыносьці». У гэтым, п. думцы аўтара, захавана галоўнае значэнне беларускай мовы і ле галоўнае пазначыніе. Апрача гэтага, прыняты ва-галоўнага, мясца лічча і чыста практычнае зацікаваньне беларускіх мовцаў:

«Держась строго педагогическихъ методовъ, въ самыхъ заголосныхъ мѣстахъ съ этого языка можно бы начать и начальное обученіе» (курсу наш. Ул. Дв.) (стр. 181).

Таким чынам акад. Е. Ф. Карскі ў сваёй апошняй працы ўсе-ж гэкі аддае дань свайму часу, калі праблемы нацыянальных культур па-у-шчырыню настанулены і разьвязаны сучаснай сацыяльнай рэвалюцыяй. Але і гэтую уступку робіць у фармулёўцы напяр. дзе «акадэмічнай» — «въ самыхъ заголосныхъ мѣстахъ». Выразна і да гэтага! Ніякіх непаразуменьняў быць не павінна. А далей чытаем:

«Конечно лишь увлеченіемъ крайнихъ вожаковъ белорусскаго движенія, преслѣдовавшихъ цѣль скорѣйшаго прилученія белоруссовъ къ культурѣ западныхъ соседей можно объяснить требованіе (во время польской оккупации 1919--1920 гг.) сейчас-же ввести преподаваніе всѣхъ наукъ во всѣхъ учебныхъ заведеніяхъ, даже высшаго типа, на этомъ языкѣ».

А чым-жа выдумачыць акад. Е. Ф. Карскі тое, што прадстаўнікі Сацістэцкай улады, прадстаўнікі Камуністэцкай партыі ў асобе Народнага Камісарыяту Асветы Беларусі увялі беларускую мову ў «касаці» выкадавай ня-дзячкі «въ самыхъ заголосныхъ мѣстахъ», ня толькі бадай-што ва-дзыха-начальных школах на Беларусі, ня толькі ў апацнай часці сяродніх школ, але, і раздз. і такую што часткова, і ў Беларускам Дзяржаўным Універсітэце, дзе-тры катэдры вядуць у беларускай мове, і ў Беларускам Дзяржаўным Сельска-гаспадарчым Інстытуце, дзе мае на ўжо гэтак сёма даўна катэдры з выкладовай беларускай мовай. Лічыць гэтых прадстаўнікау «крайнімі вожака-ми» «белорусскаго движенія» акад. Е. Ф. Карск хіба не асьмеліцца? А тым больш не асьмеліцца прыпісаць ім, што яны «преслѣдуютъ цѣль скорѣйша-

Бо царска' слово ни абы яко, —
Што толькы скажыць Царь кому.
То завсягды судовняць тоя;
Бо іоць и слову царь свойму". (гл. стр. 92).

Паны Цару и краю олушца.
Въ совѣдѣ ивъ Царомъ сядзца,
За всѣхъ насъ думаюць и тужуць
Законы супавняць хацяць.
Паны вапятаю для края,
У кожны дзень вёсё паны"... і г. д. (стр. 94).

І гэтымі думкамі чарнасоенных дзяслоў бо такоў адрыўна солдара-
тушца акад. Ё. Ф. Карскі, называючы іх «драўнымі вясёл мн».

Што-ж даўша ізячоў рэвалюцыйнага стану, Ё. Ф. Карскі малярхічнага
дэспатызму, то аб іх акад. Ё. Ф. Карскі гэтаг адываецца (стр. 178)

„А пры такіх умовахъ атэсь легк было і створаць раснымі
парынымі работникамъ, кажнымі спэсэсворнае и даве дажнэ селіне-
нэ фактам, сабеснае нацональным вопросам; што было іём легк даваць
што сродь такіхъ лицъ понасталі и *бѣгнелі злой волі, свочнаііс свон*
личныс для партійныс сметы съ правительством (курс ў вѣш. 3. 1. д.)

Мы лічым, што прыведзеных нам прыкладу выстарыць, каб больш-
мнш выразна прадставіць сабе палітычнае абліччэ акад. Ё. Ф. Карскага.
А для тых, хто прадставіць сабе тэтак палітычнае абліччэ, ідую сабе
даўную ідэалогію акад. Ё. Ф. Карскага ўсё вазлы, завязаныя знешнім на-
беларускім руху, самі сабой развязаўца, уся іграць і маца. Якою акія.
Ё. Ф. Карскі стараліся апавідаць беларускі рух, або зьявіць яго на пол-
скія и нямецкія марк, — зьвернуцца на самога аўтара.

Цяпер пераходзім та апошняга акорду разгледжанай працы, да „По-
сттсловай“. У гэтым „Посттсловай“ як у фоксэ, сабраны ўсё тым раско-
сныя думкі, а хвабарбаваліся у снотрычнелы нск «адрізм», даючыца там
„Посттсловай“ напамінае посттсловай ісьня ўміраючага чэбеді.

Тут аўтар перш-на-перш напамінае на тым, хто:

... пыталісь создаць нѣкь беларускэю особую славацкэю, оллічнэю ол.
русскіх нѣнцэ; старалісь поцхерываць «саламне прошное» беларускэю
народа, выдвггалаі сабесобразныя сабесности языка беларускэю, нѣбала и
преслѣдую названне его варѣчем и нѣнцэ вѣ немь такжэ не русскэю разнѣ-
вндоусть». (стр. 439).

Што й аразумела, ўсё гэта і прычым іаму чарнасоенна-царскаму ід-
злу, каб з усѣх народаў, населяющих «венікодержавную, утваріць «нѣнцэ
и нѣраздѣльнѣ русскіх варѣчъ ст. еднѣнцэ православноі церкви и сн
нѣнцэ неограниченнѣм монархѣм. І як-жа не венцэ і нѣнцэ за гэта «еднѣ
беларускага руху!»

Далей чытаем:

«Но этого мало. Въ белоруссахъ сильно заделаны основы общерус-
ской культуры: необходимо было ихъ какъ нибудь выправить: сретатю для
этого придумано настоящее—нѣнцэ было прннѣтсѣ за нѣнцэжне русскѣх
школы»—(надаецца апаветцы адрымак з гэта «Беларусь. 1920 г.г.

Як-жа лэноў не невадзюць гэтых беларускіх дзяслоў, якія руйнавалі і
беларускім народзе «основы общерусской культуры», заделаныя расійскімі
царами пры нѣнцэ і нѣнцэжне «нѣнцэжне русскіх» акадэмікаў! Кожны по-
нѣнцэ сваю працу і пратэстуе, камі нѣнцэ руйнуецца і нѣнцэжне. Тым больш, што
і правдэ беларускага руху прышоў «арод і да расійскіх школ, гэта

К н і г а п і с.

Цішка Гартны. Песні працы і змаганьня. Выдаўніц Навукова-Літэрацкага Адаму Камісарыяту Асветы В. С. С. Р. Варш. 1922.

Цішка Гартны ў беларускай літаратуры займае асобнае месца: яго творчасць даўно ўжо выявілася, як творчасць пераважна пролетарскага кірунку. Гэты кірунак выдаўале Цішку Гартнага з раду іншых беларускіх паэтаў, якія пераважна зьвучаюцца паэтамі сялянскімі і па сваёй ідэалогіі і па галоўных матывах сваёй творчасці. Новы зборнік Гартнага яшчэ больш змяшчае за ім у беларускай літаратуры па праву належнае яму памятнае асобнае месца пролетарскага паэта.

Характар і змест зборніка добра атрэсціваецца самай яго назвай: праца і змаганьне запрадуды зьвучаюцца галоўнымі тэмамі вершаў паэта.

Матывы працы ў яго цесна пераплятаюцца з матывамі аўтабіяграфічнымі; паэта часта апісвае тое, што ён, відаць, сам асабіста перажыў, адчуваў—адсюль вынікае жывільнасць і рэальнасць яго малюнкаў, шчырасць і беснасяроднасць яго настрою. Асаблівымі вартасцямі ў гэтых адносінах азначваюцца «песні гарбара», дзе рысуюцца цяжкія умовы скуралого вырабу, досыць вядомыя песьняры з яго ўласнага жыцця:

Цэлы дзень я за брудным сталом,
Цэлы дзень скуру цвёрдую скроб,
Стаючы усталаным казом,
Я залухнай атрутаю соп.

Не глядзеў і на бачыў нічудь,
Што там ёсць на двара, за вакном:
Ці там ветры халодныя дзьмуць,
Ці зялёнка спавіта цямом...
Дагледзь і лой мае рукі раз'едзі,
Шчоў і граце і ў духоце шчарбелі:
Краска залязла,
Нічасьце прапазла,—
Скура забрала.¹⁾

Брыдкім умовам майстэрні паэта працівастаўляе адвечнае характэрнае прыроды:

«Там за вакном ціха неба сінею,
Сёўнійка з'яўна і сьвечыць і грэю:
А-ж у сыякоде,
У граці і ў поце —
А па рабоце.

Цягнуцца к лесу чароўныя дошкі,
Лугам зьліўным ўсю зямлю ўстэлілі,
Як дываном:
Там ноччу і днём
Вяселле кругом...

А я адарваным ад гэтай працы,
Занёртыя надоліў ў чатыры сыяны
З сабаккай, з пажом
І ноччу і днём
(«таю за сталом.»²⁾

Бразумела, што паэту цяжка на узольне прыроды: там ён адпачывае душой, набіраецца новых сілаў для сваёй цяжкай працы. Гэта працівапастаўленьне працоўных працэсаў і малюнкаў прыроды бліжае Цішку Гартнага з расійскім пролетарскім паэтам

¹⁾ Песні працы і змаганьня, стр. 8 і 9.

²⁾ ibidem

Казімым, у якога часта трапляються надобнія прийоми.

Наш паёта наогул ашчэ адчувае сваю сувязь з вёскай; У яго мы знаходзім малюнкi і чыста сямейнага працы: надобны характар маюць «песняны жыві», «бясхвоа», «на збавок і ядзі». Готыя вершы, ў якіх даецца называццям сямейнага працы, часткова ўяўляюць сабой подгукі народніцкай музы, і ў творчасці Цішкі Гартнага яны оталя дэкадысма.

Больш часта і надрабязна Гартны сыманіюцца на маліваццях прапоўных працэсаў дробнага рамства. Апроч працы гарбара, ён дае апісаньне работы грабара, мавала, ткачых.¹⁾ У надобных апісаньнях наогул зарэкае логікае становішча рамесніка, паднявольны характар яго працы, якая адбываецца ў дрэнных падпорных умовах і прадастаўляе сабой суровую жыццёвую прору без усялякага наліку на пачыно, аддабляючую сабой працу славяна. У сваіх малюнках працы Цішкі Гартна маюцца пераважна пастаю-рэалістаў: ён апісвае толькі тое, што сам назіраў, што сам перажыў; яго першым-гэа адбіткі рэчаў і твасці без усялякіх украсаў і суб'ектыўных дадаткаў. Праўда, кола назіранняў нашага назны толькі вузкае. Ён не можа арганізавацца пролетарыату буйных прадпрыемстваў, не можа колегіятнай працы буйных фабрык з іх молагамі—чальшамі. Наханы горой Гартнага гэта адзінокі рамеснік, у якога бязрадасная праца ў гадкам і цэнінай майстэрні выкарыстае апошнія сілы.

Пяцка гэтаму рамесніку за працай, ашчэ горш бяз працы. Стаповітчу беспрацоўя Гартны ўдзяляе не мала ўвагі. Ён рыхуе нам гарбара на надроды бяз прытулку, бяз грошы і без хлеба.

Дожджык пасырае, ашчэ

Дожджык пасырае, ашчэ

Дожджык пасырае, ашчэ

У цуць гарбар гатова, ашчэ

Поті цуць клянаюць, ашчэ

І грабуюць пясчэма, ашчэ

Всёмі назіраюць, ашчэ

Сумна, дэкада, ашчэ

Апусцілісь рукі, ашчэ

Ад цяжкой утомы, ашчэ

Дзе-ж скажэць мне, ашчэ

Гто—неягома, ашчэ

Сэрца болем рэжа, ашчэ

Сэрца болем плача, ашчэ

У зноманай адзежы, ашчэ

Хотадна, адначна, ашчэ

Косці боць лямоча, ашчэ

Ціжар дацінае, ашчэ

Гарбар есці хоча, ашчэ

Хоча—ды ня мае, ашчэ

Шукаюць працы, гарбар пераходзіць з месца на месца, але ўсё яго шукаць даручае, што ён адбывае, яны не ўпыходзіць у стаповітчу перапраца.

Але што-ж, ня чуюць,

Іх браты гаруюць

І ў нагоді плячуть,

А на крык: «работы»!

— «У нас няма!» Тукуюць,

І з двікаю ахвотай

Далей адсылаюць.

Ня спытаўшы брата,

Ці ён есці хоча,

Ці ён знодзе хату

Адпачыць у ночы.²⁾

Верш «Гарбар на надроды» такім чынам малюе жудаснае матар'яльнае становішча беспрацоўнага. Але гэтае становішча апрамае я трыма матар'яльных адпосіцах: беспрацоўе плюс з сабой пляжкую маральную пачку. Толькі работа дае жыццё пролетарыя сёне, толькі ў ёй ён бачыць сваё наапазалежне і чалавечую вартасць. Пазбавіўшыся работы, пролетары адчувае сабе лішнім у свеце, а гэтае сузнаанне палінім цяжарам клянецца на сэрца беспрацоўнага. Падобна я марнае і пачуць чужы сваё абрысоўку ў Цішкі Гартнага. У яго беспрацоўны развітае:

І ня тое, што работа

Іх прымае

1) Песні працы, стр. 13.

2) Песні працы, стр. 13.

Ва мне родвіць усе клоцоты
 Ї пэндза забірае,—
 Це ня тое. Хоне з гэтым
 Сіа ва мне змырыцца,
 Але тое, што ля сьвету
 Печым прыгадвіцца.

Што садарам марна гіне
 Хвонец мая й ахвоцце
 Дні і ночыяўшына
 Аддаваць рабоце.

Няма працы... Цяжка гэта
 Мне цяпець бяжэры,
 Бо ў ёй воў мой, мая жэна—
 Ў ёй спадзеў і вера.¹⁾

У гэтым вершы паэта такім чынам інае гмыя працы і разам з тым ўскрытае псыхалёгію працоўных мас дзялякіх работа ўяўляе сабой галоўную маральную аснову жыцця, яго сэнс і навазначэнне. Часта праца прадстаўляе сабой вялікі піжар, пераважанаецца ў бясперсннцю пакуту і кару, але ў гэтым праца сама па сабе павінавата: вінавата ненармальнае сацыяльнае становішча, якое стварае ненармальныя брыдкія ўмовы працы.

Барацьбе за лепшае сацыяльнае становішча, за лепшыя ўмовы працы пасвечаны ў Гартыага песьні змагацца. Гэтыя песьні злучае ў адно полае чужына рыха—рэвалюцыйны пафос аўтара. Стыхія барацьбы—божняя стыхія паэты, у якой расчыняецца яго душа. Напат ў жыцці прырода яму больш за ўсяго падабаецца не супакойна зьявішчы, а грозныя магутныя зьявішчы змагацца. З замілаваньнем сэрца паэта спыняецца на абрысоўцы нявольніцтва²⁾, заміруе. Гэтая стыхія ў душы паэта адуажае сутучныя струны, выклікаюць адзінадзныя ладзяныя самому акумурца ў стыхію барацьбы, і ён кажа:

Я хацеў-бы гусьці
 Як гудзе
 Вечер бурн-началы зьявіцца,
 Каб напчэнт разьявіці
 На лясох, на вадзе
 Панства долі—нядохі баклягас.
 Я хацеў-бы ўладаць

Хоц-бы мігам адным
 Непакорнай, магутнай сілаю.
 Каб змагачы, брыгнаваці.
 Усе міхое вакол
 І ўжыць шчасце над гэтай
 магілаю³⁾

Ахоплены рэвалюцыйным пафосам паэта рысуе дынаміку⁴⁾ рэвалюцыі ў сымбалячных вобразах пошмы⁵⁾, зьвоу⁶⁾, будоўлі новай хаты⁷⁾ і г. д. Асабліва трапная вобразнасьць заўважываецца ў вершы «Чырвоны мак». З хваробай гэтай кветкі паэта случаюцца асоцыяцыі, дае вымену сьмятла і ценяў. Чырвоны мак, пасаджаны на градах,

З зямлі выпасец чырвань кроўны
 Людзкіх праліўных кроў грамадаў
 Ў прыгон цёмны, многавялоўны.
 Чырвоны мак—чырвоная надзея.

Красу ідучых доўг раджае.

Жытым штандарам пламняе

Прад тым, хто в сьветлым днём шагае.⁸⁾ За выняткамі падобнай вобразнасьці ў мастацкіх асновах песьні змагацца ніжэй песьняў працы: тут часта, замест псыхалёгіі, рэвалюцыі і абрысоўкі яе проста трапляецца доклямацкая—заклікі да барацьбы—альбо даюцца фотографічныя зьлімкі з дзейнасьці, мала пратвароныя ў мастацкія вобразы («Сельскі Роўном», «Дэманстрацыя»).

Падводзічы ітогі нашаму кароткаму агляду зборніка, трэба заўважыць, што ў ім не знайшлі сабе адбітку многія звычайныя тэмы пролетарскай паэзіі: колэктыўныя працоўныя працэсы, машыныя вырабы, абрысоўка горада і г. д.—што мы знаходзім у Кірылава, Гераімана, Сідорэва, Галіцэва і іншых. Але і тое нямногае, што даў нам Цішка Гартны—асабліва добра выяўленая ім псыхалёгія дробнага рамесніка—дае нам падстаду чакаць ад яго класіфічна пачатку, далейшага разьвіцьця яго музы.

М. Піотуховіч.

¹⁾ Песьні працы... стр. 21.

²⁾ стр. 62.

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ стр. 1.

⁵⁾ стр. 64.

⁶⁾ 96.

⁷⁾ 31.

⁸⁾ стр. 68 і 69.

**«Наша будучына» Беларускай
Тыднёвай Часопісь. 1922 г. № 1.
Выдаецца ў Вільні. Адказны рэдак-
тар і выдавец Амельяновіч.**

Першы нумар вышаў 8 снежня. Рэдакцыя не паведамляе аб тым, што прыняла на сябе абавязкі й традыцыі яког-небудзь беларускае часопісі значынай або якая значылася. Гэта значыць, што часопіс новай і мае сваё сваё пэйкае новае слова. Але дарма вы будзеце шукаць у часопісі гэтага новага слова. Папярэдні артыкул «Наша будучына» аразу вяртае вас па старой, добра вядомай «незалежнаскай» сыстэме. «Нас ідзець яшчэ шмат перажыванняў, шмат момантаў,—і сумных і радасных. Але ні пры якіх нарунках не павінны мы губіць з нашых вачэй нашата найвышэйшага «незалежнаскага» ідэалу і г. д. і г. д. На што спадзяюцца, ад каго і чаго чакаць тутай «незалежнаскай»? Адказ даецца такі: «Каб разрабіць упіск народаў у часці Усходняй Еўропы, патрэбна была сусветная вайна». І болей нічога. Аб рэвалюцыі, якая дала поглядавыя палітычныя быўшай Расійскай імперыі, у тым ліку й беларускай—ні слова. Аб тым, што ад рэвалюцыі трэба чакаць вызвалення яшчэ прыгнечаным—ні слова. На каго спадзяюцца, з кім влучацца, з кім вмагацца—ні слова. От, сядзі сабе й працуй над тым патроху, што ў галаву прыдас. Хочаш кніжкі пісаць беларускія—пішы. Школу будаваць—будуй. Коопарацыяй займацца—займайся. Вольнаму воля—ды і ўсё тут. Так і райдзе газета. «Наша барацьба—гэта гварэньне нацыянальнае школы, гэта друкаваньне беларускіх кніг, гэта закладаньне акадэмічных арганізацыяў і г. д...». «Ва ўсіх гаспадарствах, дзе жыве Беларускі народ, беларусы ідуць па вызначанай намі тэі дарозе... Дарогі, па праўдзе кашуць нама, бо якая гэтая дарога, калі хто ідзе ў лес, а хто па дрывы... ды й «Наша будучына» у гэтым прызнаецца. Яна гаворыць: «Наш нацыянальны ідэал—ідэал не сёгодняшняга дня, а ідэал нашае сьветлае, хоць мо' і далёкае будучы-

ны». Адным словам перац сто гадоў дачкакацца па тым сьвеце угалькам. Пасля такога напярэдняга артыкулу вы чакаеце пэйкай хоць бы «незалежнаскай» вытрымаласці. Але так сама дарма. Вые ўсякіх тлумачэньняў зьмяшчаюцца весткі аб Лезьдскай канфэрэнцыі, аб Польскім Сойме, весткі з Расіі, Англіі... Шмат перадруку з пашас «Сам. Беларусі», ад што мы павінны дзякаваць. Уражаньне ад першае старонкі такое, што часопіс нібы то, нават, занятым да нас. Але на другой і на трэцяй старонцы вас чакае аусім неспадзявалас. З аднаго боку надрукавана выметка аб тым, як улада «Крсаў» зьдэсцуюцца пад сялянствам—„Няцільныя дзячэй мьволіць“,—а з другога боку «Успішныя аб Служцы паўстаньня», якое апісваецца такімі хваробамі: «Відай уся Еўропа (?) прыслухоўвалася да баў першае Беларускай Брыгады Войск Беларускае народнае рэспублікі з чужацкай арміяй. Ясна было, што ня ўтрымацца з сьмелчакам барацьбістам... Апроч таго генэрал Булак-Валаховіч рабіў розныя інтрыгі, каб разваліць паўстаньне... Але цікава было з іншага боку й ясна стала, што беларускі народ асьвядоміўся вастолькі, што прымаў патрэбнасьць з аружжам у руках забівацца свае незалежнасці»...

«Астаўшы ў жывых змаганьніс разбіліся па сьвеце» і г. д., і г. д., і адзіна з іх забрыў у рэдакцыю «Нашае Будучыны»...

Наогул часопіс «Наша Будучына» робіць такое ўражаньне, што у рэдакцыі яе сядзіць шмат рэдактараў, адзіна з якіх піша кнігі беларускія, другі займаецца коопарацыяй, трэці «аудыі» паўстаньнямі, чацьвёрты меціць памалыці погі салам і ўзялятыць у Сьвецкую Беларусь, пятый марыць аб «незалежнасці» перац сто гадоў. А калі там сядзіць адзіна адказны рэдактар, то трэба прызнаць, што ён проста «Дэанарда-да-Вінчэ», які ў сваім горадзе будзе мёр...

«**Вясковы Пролетары**». *Беларуская пролетарская часопіс. № 1—2. Выдаецца ў Горадні. Адкажны рэдактар выгавец Сакалоўскі.*

Першы нумар «Вясковага Пролетарыя» вышаў 29 кастрычніка 1922 г., як раз перад выбарамі ў Політэкс-сый, а другі толькі 10 снежня, пераз паўтара месяца. З гэтага відаць, што «Вясковы Пролетары» выданне не-цэрыяднае. Хто ў гэтым вінават—сказаць трудна. Магчыма, што жада-ры і дэфельныя, якія жадаюць «В. П.» зьмерці, а магчыма што адсутнасць ча-тар'яльных сродкаў на выданьне. арэй і то і другое разам. Фармат часопісі—звычайная газета на чатыры старонкі, такога-ж разьмеру, як і «Са-вешная Беларусь».

Змест: лезунгі, артыкулы, дорэ-нандацыі, хроніка.

Лезунгі.

Увагу чытача зьвяртаюць на сло-ва ў першую чаргу лезунгі. Яны надру-каваныя вылікі літарамі, каб было відаць і лёгка чытаць сьляніну. Над-такалоўкам красу-цца грунтоўныя «**Ня-сый жыць сюз гарадзкога проле-тарыату і бяднейшага сялянства і ўсьлед за ім „пролетары ўсіх краёў злучайцеся“**». Наміж тэкстам рас-кла-вы праграмныя і штодзёныя лезунгі, як, напрыклад: «**Мілазямельныя і бяльзямельныя сяліне! Калі жада-це зямлі, волі і лепшай долі то-жэ, як адзін, галасуйце за сьпісак № 5. „Надтрымлюйце сваё на-слоў Оаю ч Гарадзкога Пролетары-ату і бяднейшага сялянства і па-ведомляйце іх аб усіх вашых крыў-дах“**». З праграмных лезунгаў боль-шасць аб зямельным пытаньні. У другім нумары, напрыклад, надрукаваны такі: «**Уся абшарнікая зямля па-лінна быць без выкупу перада-на малазямельнаму і бяззямельнаму ся-ля стчу**». Аб падатках «В. П.» пі-ша так: «**Ад усіх пад ткаў бяднейшае сялянства павінна быць зус-н зволь-нені**». Нам здаецца, што пералічаныя лезунгі досыць вясельваюць твар ча-сопісі «В. П.»

Артыкулы.

Змест і характар большасці ар-тыкулаў—полемічны. У першым нумары з такім належаць: папярэдні арты-кул «**Каго-ж выбіраць?**» Ён займае ўсю старонку і тлумачыць сялянству зьмешчанага польскіх буржуазных пар-тыяў і «Беларускага выбарчага камі-тэту»; «**Абое—Рабое**»—падобны уда-ны з артыкулаў, у якім пішацца аб «Вызваленьні» і «Беларускім выбар-чым камітэце» і добра выкарыстоўва-юцца іх полеміка паміж сабою. Далей ідзе артыкул «**Як разрашаюць з-мелнае пытаньне розныя партыі?**». У гэтым артыкуле Алесь Бельзямельны рабьбірае праграму «Вызваленьня» і беларускіх груп: «актывістаў» і «не-заласяніна». Асоба стаіць у першым нумары артыкул «**Адзіны ратунак**», у якім рэдацыя прабуе свае дора-нычныя здольнасьці. Ён павісаны не-для сялянства, а для беларускага ін-тэлігентна і мае на мэне склаціць яе на-спой бок—вясновага змаганьня і про-летарскай злучнасьці без розьніцы на-цыянальнасьці. *Каму-ж як ня нам, беларусам, шукаць роўнай і лепшай долі пролетарскім шляхам?*—так канчаецца артыкул. З артыкулаў дру-гога нумару трэба адзначыць «**Ад не-заласянінства да аўтанамізму**» і «**Рана птушачка засьпявала**». Або-ва проціў віленскіх незалежнікаў.

Чытаючы часопіс, як першую ра-бочую, вясноваю беспартыйную газету, мы аднак навіны адзначыць і не-моём. Усе артыкулы надта доўгія, рас-цягнутыя. Напр. «**Каго-ж выбіраць?**»—больш як 500 строк; «**Ад незалеж-нінства к аўтанамізму**»—больш 400 строк і г. д. Гэта агульна недахват. Відаць, што маладыя журналісты «В. П.» добра ведаюць беларускую мову, а-ля ня ўмеюць яшчэ, як сьлед, акарыстаць яе багацьцяў. Трэба пісаць артыкулы каротка, выразна. У полеміках трэба больш жыцьці. Ня трэба захапляць у адным артыкуле шмат пытаньняў. Гэта сушыць часопіс і робіць яе «та-ротычнай» і незразумелаю для сялян-ства, якое патрабуе коперэ тнасьці

якія, здавалася, моцна былі асталі-валілі.

І ў гэтай бойцы В. Пічэта праявіў выдатную навуковую эрудыцыю, глыбокае разуменне асноўных гістарычных фактараў наогул і таго, як гэтыя фактары адбіліся на гісторыі Беларусі пазасобку, шырокі і сьмелы размах навуковай мыслі, якая не запласьнела ў рамках якіх-коліч «традыцый», а — што найважней — цалкам аб'ектыўны, пазбаўлены ўсякай аднабокасьці і тэндэнцыйнасьці, сьцісла навуковы падход да праблем гісторыі Беларусі.

«От историков белорусского народа в настоящий момент требуется применение ревизионистского метода по всему фронту» — вась вуглавы, па думцы аўтара, камень, які павінен быць заложаны ў будынку новай навуковай працы над гісторыяй Беларусі.

Як мы бачым, гісторыка-беларуская навука мае ў асобе В. Пічэта вельмі вдалага і, адначасна з гэтым, вельмі шчырага прыхільніка.

Затым у часопісі ў гэтым-жа агульным аддзеле даволі багата прадстаўлена «Бібліяграфія».

«Беларускі аддзел» у гэтым выпуску часопісі прадстаўлены даволі ўбога. Апрача артыкулу Вядулі «Беларускі тэатр», навуковай тэрміналёгіі, бадай, што нічога цікавага.

Зьвяртаюць на сябе асаблівую ўвагу артыкулы З. Вядулі па гісторыі беларускага тэатру, якія ўжо блізка году рэгулярна паяўляюцца ў розных мясцовых часопісах, а ў тым ліку й найчасцей у «Вестнике Наркомпроса». Як відаць, аўтар вадаўся мэтай больш-менш навукова высветліць той гістарычны шлях, па якім кроціць наш тэатр, каб пры дапамозе пэўнай гістарычнай перспектывы можна было ставіць тым ці іншым прогносты ў стасунку да будучыны нашага тэатру, можна было надаваць найбольш арганічна адпаведны кірунак у паступовым яго разьвіцьці.

Пры абсолютнай адсутнасьці навуковых прац, якія-б больш-менш сыстэматычна і закончана абымалі гісторыю нашага тэатру, — працы З. Вядулі ў

гэтым кірунку маюць характар пію пераў, і ў гэтым іх першая заслуга.

Другая заслуга ў легкасьці і сакавітасьці стылю, у жываьці і цікаваьці формы, у якой аўтар патрапляе аглявіць падчас сухі і чужы нашай псыхіцы матар'ял.

У ліку недахватаў можна адзначыць, што аўтар ужо вальшне бегла, і разам з гэтым, вальшне папулярна падыходзіць да гістарычных праблем беларускага тэатру. Прыцягваецца сюды матар'ял (аб гэтым сьведчыць і артыкул, зьмешчаны ў гэтым нумары часопісі), які даволі часта пасьпеў ужо снопупрызаванца ў расійскіх выдаўнях (напр., працы акад. Е. Ф. Карскага), а ў той-жа час, як відаць, не выкарыстоўваюцца па матчынасьці поўнасьцю іншыя сьцісла-навуковыя і спэцыяльныя ў гэтай галіне крыніцы. Апрача таго адчуваецца часта больш суб'ектыўнай інтуіцыі, чымся навукова-дасьледчай аб'ектыўнасьці.

У гэты бок, па нашай думцы, З. Вядуля павінен зьвярнуць большую ўвагу ў сваіх дасьледчых працах па гісторыі беларускага тэатру.

Ня лішне будзе зьвярнуць увагу рэдакцыі «Вестника» на тое, каб «Беларускі Аддзел» не праяўляў у будучыне хістаўняў, каб ня быў у адным нумары бяднейшым, чымся ў палараднім, а паступова павялічваўся і пашыраўся, паглыбляючы і высвятляючы гэтым чынам праблемы беларускай культуры.

З другога боку рэдакцыя павінна зьвярнуць увагу на тую зьявізную колькасьць друкарскіх абымак у беларускіх тэкстах, якія калечаць змест і псууюць агульны выгляд часопісі.

Ул. Дзяржынскі.

«Праменьчы».—*Літаратурна-навуковая штомесячная часопісь. Выданьне Беларускай павятовай гаты беларускае культуры і мастацтва, № 1.*

Маленькі, машынкаю надрукаваны сшытачак, аздаблены воеладкаю і ровнымі малюнкамі ў змесьце—выказвае сабою пільную і старанную працу бабруйскай беларускай моладзі. Разам з

гэтым ён адбівае ў сабе тую прагу й зацікаўленасць, якія цяперакі выклікала ў моладзі беларуская культура. Цяга аўнунца ў яе ўлонне, прыняць удзел у яе адраджэнні вельмі шырока захапіла беларускую моладзь. Ды й ня дзіва таму: умовы свабоднага культурнага самавызначэння, якія даравада беларускаму працаўніку аццябарская рэвалюцыя, даюць поўную мажлівасць для працы на ніве беларускай культуры. Блізасць і роднасць беларускай культуры да рэвалюцыйнага руху—прычына таго, што беларуская моладзь гэтае натхненна й прагавіта кідаецца ў ахоп новай і блізкай ёй справы. Тэатральныя колкі, асьветныя гуркі, якія шырока раскінуліся па абшарах Савецкае Беларусі і стараяная праца ў гэтых колках ды гуртках сьведчаць аб грунтоўнасці нашай думкі.

Часопісь „Праменьчык“—яскравы прыклад. Варта праглядзець яго, каб праканацца ў лаважнай, сур'ёзнай працы яе супрацоўнікаў. Так можа прадаваць той, хто палае шчырасцю да данае справы.

З надворнага боку—мілае ўражаль-

не ад „Праменьчыку“; в сарадзіны, в боку зместу, часопісь так сама выклікае да сябе ўвагу. Некаторыя з напісаных рэчаў, як „Апавяданьне старога Пятра“ Алеся Новага і верш „Восень“ А. Бяздольнага—адмячаюць вольнасьць аўтару, якія пры стараннай працы над сабою могуць падаць надзеі.

У спытку зьмяшчаюць тры вершы, апавяданьні, адзін артыкул публіцыстычнага зместу і артыкул ад рэдакцыі. У гэтым апошнім гаворыцца: „З праменьчыку загаралася сонца. З невялічкага расьце вялікае, сьветлае, калі ў яго шчыра вераць, калі яму аддаюць свае сілы й пачуцьцё“.

Гэтае, калі вераць. У творах аўтараў „Праменьчыку“ ня відаць іх веры; бадай у кожнай рэчы—адзін смутак. А гэта ўжо ня вяжэцца з маладою душою. павінна быць ужыта радаснае й бядзёрае пачуцьцё.

Усё-ж, нарэшце, намагаем маладой часопісі і маладым яе супрацоўнікам прадаўжаць іх прапу, прыемную і карысную. Праца згладзіць усё шурпатае.

3.

Хроніка Беларускае Культуры.

Асве́та.

Беларускія школы на Усходняй Беларуі. Беларускае Цэнтральнае Вярхо Асве́та пры Наркамате Асв. РСФСР звярнулася ў Калегію НКЛ з просьбай выдаць спецыяльныя цыркуляры аб стварэнні больш нармальна-правільнага культурна-асветнай працы на усходзе этнографічнай Беларусі. Такі цыркуляр быў выдадзены. Ніжэй мы друкуем цоўны пераклад яго. У цыркуляры гаворыцца ня толькі аб губ. Вітабскай, Гомельскай, Смаленскай, але таксама і аб Томскай губ., бо процані беларусоў перасяленцаў у некаторых наветах гэтай губ.

Гэты цыркуляр навісці адзначыцца перадамам у развіцці Беларускай творчай культурна-асветнай справы на ўсходзе этнографічнай Беларусі. Пакуль што ён скажаўся толькі на Гомельшчыне і Смаленшчыне. Што тычыцца да Вялікай, то пакуль што становішча там застаецца бягучым. Патрэбна чынная праца мясцовых працаўнікоў дзеля дырэктывы кіруючага культурнага органу РСФСР.

Цыркуляр Наркамату Асве́ты РСФСР да Вітабскай, Гомельскай і Томскай губэрскіх Аддзелаў Народнай Асве́ты. Згодна з рэзалюцыяй, прынятай на 3-м Усеасіі-скім Зьездзе Загандчыкаў Губ. Адзв. Нар. Асве́ты і сацверджанай Калегіяй П. К. А. ад 26-х (пратакол № 34/496), Наркамат Асве́ты прапануе Вам:

1. Зьмяніць ня дзець уважлівых адносін мясцовых павятовых і гарадскіх аддзелаў народнай асве́ты да культурна-асветных патрэбаў беларускага жыхарства і ўчыніць крокі дзе-

ля стварэння нармальна-правільных варункаў працы.

Увага: Параграф гэты асабліва датычыць Вітабскай губ.

2. Звярнуць увагу ўсіх органаў і асобна арганізацыйна-адукацыйнага градаф, дзеля немагчыма-сці пашырэння сеткі беларускіх школаў, выдзяляюцца неабодна-сць учынення фактычных крокаў да пераводу выкладання ў школах I-ай ступені в пераважным лікам беларускіх дзяцей на родную мову.

3. Увесці ў школах II-ой ступені, якіх знаходзяцца ў вабласцях, губэрнях і наветах, населеных пераважна беларусамі, як абавязковы прадмет (на менш 2-х гадзін у тыдзень у кожнай групе), выкладанне беларусазнаўства (беларуская мова, літаратура, гісторыя, географія і культура).

Увага: Беларусазнаўства ўводзіцца таксама і ў тых школах, дзе менавіта беларусы складаюць больш 50%, хоць-бы ў гэтай мясцовасці беларускае жыхарства складала меншасць.

4. Увесці на ўсіх курсах па падгатоўцы і перападгатоўцы педагогічнага персоналу, як адчыненых, так і намечаных да адчынення ў бліжэйшым годзе на тэрыторыі, населенай беларусамі,—выкладанне курсу беларусазнаўства.

Увага: У адносінах да падгатоўкі педагогічнага персоналу для беларускіх школаў пашырджанца пастапова Глаўпрафобру аб унясенні выкладання курсу беларусазнаўства ў падтэхнікумах і інстытутах народнай асве́ты на тэрыторыі, населенай беларусамі (пастапова Педагогічнага Аддзела Глаўпрафобру 3/IV—22 г., журнал № 2).

Прасім паведаміць аб учыненым
Губарскім Адамам Народнай Асвеці
дзелі ажыццяўлення гэтага цырку-
ляру.

Нам. Нартамасъветы (Хадаройскі).

Загадки Галоусовых (Бем).

Нам, Старшині Саїнацменю (*Роген*).

Сократар (Наумай).

(«Сав. Бел.»)

✓ Национальны аддзел Прыамурс-
скай Вобласці Управа звярнуўся
да беларускага прастаўіцтва ў Ма-
скве з прозьбіваю выслалі яму белару-
скай літаратуры для адвальчываных ду-
хоўных патрабаў беларускіх людзей.
Прыамурскай вобласці. Пачынаючы
аддзел паводомляе, што патрабава белару-
скай літаратуры двоякага-та-для расыс.

Тая сама надаслана проебда на беларускую літаратуру ад амерыканскай беларусой.

*) Н родны Камісарыят Асветы Беларусі цыркулярам ад 26 снежня мінулага году пазначылі ад платы за навучанне дзяцей служачых Нарбам-дзевы.

*) Приказамі № 405 Наркомае-
ты Беларусі настанавіў пачаць у
другога паўгоддзя на ўсіх чыгунач-
ных школах на абшары Савецкай Бе-
ларусі выкладаць беларускую мову.
Да гэтага часу ў чыгуначных школах
беларуская мова ўпараў не дася-
ла служачымі чыгушкі, сярод якіх
шмат расійцаў і русіфікатарскіх чы-
ноўнікаў старога закалу.

в) При *Пятроўска-Разумоўскай Сельска-Гаспадарчай Акадэміі ў Маскве* яшчэ ў 1920 годзе заснавана «*Беларуская Асоцыяцыя*» (аб'яднанне). Мэта Асоцыяцыі—культурна-эканамічнае адраджэнне Беларусі. Задаванні—усеакавое пазнанне краі. Адно з заданняў—барцьба з нацыялістычнымі ўхіламі беларускіх шовіністаў і выраzumленне Беларускага нацыянальнага руху шляхам падтрымання яго істотных у агульна-людзкім сэнсе зместаў.

Зараз Асоціація налічує ў сабе

195 сяброў, талоўным чынам томельчан і ментаў Апроч беларусоў у Асоцыяцыі маюцца жывы, татры і велікарусы; большасць сяброў — не партыйныя, камуністаў звыш дваццаці. Асоцыяцыя праз два гады свайго існавання зрабіла трохмесячную аграгагнатурную практыку дзеля 74 сяброў на Меншчыне. У 39 мясцох этнаграфічнай Беларусі зроўлены супольныя спробы з дубінамі і серадзіцай й, якія далі цікавыя skutki Гуртоў сяброў у 10 чалавек пад кіраўніцтвам прэф. Н. Аганоўскага працую пад названнем беларускага народнага гаспадарства. Складасца бібліяграфічны ўказнік па беларусазнаўству. Чісткаю падрыхтаваў да друку зборнік «Беларусы Беларусі» з артыкуламі прэф. Дубаха, Вільямса, Касыцкава, Рыбікава і інш. Пятроўны дапамагалі ўтварыць набыццямі свайго асоцыяцыі ў іншых навуковых установах Масквы, зьданаўшы іх у адно Бюро.

(: Врѣмя Пятроўка, № 1—22 г.)

У Дзвінску (Польска) адчынілася беларуская гімназія. Гімназія мае 4 класы з 90 вучнямі. Ёсць інтэрнат. Пры гімназіі знаходзіцца яшчэ пачатковая школа з 170 вучнямі і гадавыя вучыцельскія курсы з 32 курсантамі.

(«Сын. Бед.»)

*) *Прэзыхдам беларускіх студэнтаў у Празе зрабіў захады перад часкім урадам аб адкрыцці ў Празе (стадыца Чэхіі) Беларускага Настаўніцкага Інстытуту.*

Література й Мистецтва.

*) *Пясыняр М. Чарот* пачаў пісаць п'есу з эпохі польскага паўстання 1863 году. Калывою для п'есы аўтар бярэ рэвалюцыйную чыпнасыць беларускага героя паўстання Костуса Каліноўскага, які кіраваў атрадамі беларускіх сялян, ставячы мэтай звольніць Беларусь ад Маскоўскіх цароў і польскіх панцоў.

«Цішка Гарціны» перадаў сваю п'есу «Сацыялістка» для насталоўкі Беларускім Дзяржаўным тэатрам у

юбілей беларускага артысты Крыніцы. Ужо прыступлена да рэпэтыцыі п'есы, якая пойдзе ў скорым часе.

*) *С. Некрашэвіч* працуе над першаю часткаю хрэстаматый «Роднае Слово» — першая пасля лемантара кніжка для чытаньня.

*) *М. Пятуховіч* падгатаваў да друку том крытычных нарысаў беларускае літаратуры. У том пакуль-што ўважлівы крытычны разгляд шасьці беларускіх песьняроў і пісьменьнікаў, як Янка Купала, М. Чарот і інш.

*) *З. Бядуля* канчае апрацоўку «Гісторыі беларускага тэатру». Гэту працу ад аўтара набывае Інстытут Беларускае Культуры для выданьня.

*) *Е. Канчар* напісаў эканамічную географію Беларусі. Кніга мецьме да 20 друкаваных аркушаў. Аўтар працягвае выдавецтву «Савецкая Беларусь» купіць яго працу для выданьня.

*) *Беларуская п'ятэса П. Арсеньева* запіта пераблядам на беларускую мову вядомай паэмы польскага паэты А. Міцкевіча «Dziady».

Тэатр.

У г. Вітабску над *жыраўніцтвам Міхася Зарэчкіна* заложана беларуская трупa, якая складаецца з беларусоў—вайсковых і працуе, галоўным чынам, у вайсковых клубх сярод гарнізоннага войску. Спэктаклі праходзяць са значным пасьпехам. Некаторыя з артыстаў граюць вельмі адольна. Але на дарозе працы вельмі шмат перашкодаў, з якіх галоўныя—гэта адсутнасьць сродкаў. Трупe патрэбна дапамога. («Сав. Бел.»)

Другая беларуская трупa над загадам В. Галубка з тым-жа пасьпехам, што і ў 1921 г., працавала і ў 1922 годзе. За мінулы год ёю дадзена 112 спэкталяў у розных мясцох Менску і на павеце. З гэтага ліку на цэнтр гораду прыходзіцца толькі 7 спэкталяў (у Беларускім клубе), а ўсё іншыя, што пастаўлены былі ў Менску, выпадаюць на ваколіцы гораду. Гэтак 48 спэкталяў да-

дзена ў Серабранцы, 28 на Ляхавіцы, 12 на Чыгунках, 3 на Цярэсьце, 2 у востраве, 5 у прытулку № 4 і 1 у земскай больніцы 12 апошніх з ліку 112—у павеце. Гэткім чынам выходзіць, што В. Галубок беларускі тэатр пачынае зблізіць з тымі беларускімі коламі рабочых, служачых, мяшчан і сялян, якія складаюць сабою галоўную базу яго і ўсёй беларускай культуры. З гэтага боку праца В. Галубка дужа значная і карысная і вольна пачэснае месца ў вытаньні ва-асветы і культуры.

Выдавецкая справа.

Выдавецтва «Савецкая Беларусь» мае выдаць «Беларускі-Работніча-Оялянскі календар» на беларускай мове. Календар будзе мець у сабе б'гачы змест матэрыялаў па розных пытаньнях. Асабіста поўным аддзел сельска-гаспадарчы, які рэдагаваўся Бопч-Асмалоўскім.

Гэтае-ж В-ва прыгатавала да друку «Зборнік сцэнічных твораў», кніжка першая. У зборніку будуць зьмешчаны такія п'есы: «Прывазы» Я. Купалы; «Мікітаў Лапаць», «Слуцкая варона» М. Кудзелькі; «Пінская шляхта» В. Марцінкевіча; «Зьбянтэжаны Саўга», «Нюпскі партрэт», «Паллавец» Л. Родзевіча. Падгатаўляюцца да друку народныя кніжкі сцэнічных твораў.

Коопэрацыйнае выдавецтва «Савецкая Беларусь» ахвяравала для бяднейшых вучняў беларускіх школаў на 300 экз. выданных ім падручнікаў і па 9 экз. прыгожай пісьменьнасьці—ўсяго семь назваў падручнікаў і пяць назваў прыгожай пісьменьнасьці. Агулам выш 2000 экзэмп. кніг.

Апроч памянёных у № 1 «Полымя» падгатаваных да друку выданьняў выдавецтва «Савецкая Беларусь», апошняе ў бліжэйшыя часы здае ў друк «Зборнік апавяданьняў» З. Бядулі.

* У *Віленскім беларускім выдавецтве* вышаў з друку збор твораў Л. Родзевіча—«Беларусь».

* У Вільні вышаў з друку збор вершаў Уладзімера Дубайкі — „Стромы“.

* *Беларуская літаратурная хрэстаматыя*. Письменьнік М. Гарэцкі напісаў хрэстаматыю беларускай літаратуры за перыяд ад XI стагоддзя да 1905 г. Хрэстаматыя ўжо вышла з друку.

* *Жыдоўская сямія замежнага аддзелу (Бэрлін) Госиздта* пачала друк беларускіх казак, пераложаных на жыдоўскую мову й апрацаваных

для малых дзяцей жыдоўскім пісьменьнікам І. Кітэко. Кніжы будуць выдадзены ў адной кнізе (9—10 аркушаў) з ілюстрацыямі Лісіцкага. Апрацаваны гэтакія казкі: 1. Хлеб, 2. Два маразы, 3. Музыка, кот і сабака, 4. Дудар, 5. Сок і дыяро, 6. Чуткі з чужых краёў, 7. Хатнік з калачы, 8. Вайна, 9. Яканом, 10. Іван Беларускі. Апошняя вялікая народная казка разбіта на 5 асобных частак: 1. Выгналі Івана, 2. Іванка шукае сэрцажкі, 3. Іван — Візрук і Іван — Вялікі, 4. Баба у сну, 5. Закад.

Прывітаньне „ПОЛЫМЯ“.

Гэтым шлём сваё шчырае прывітаньне новазаснаванаму беларускаму часопісі „Полымя“. Спадзяёмся, што „Полымя“ асыяніць усе бакі нашага сучаснага культурна-нацыянальнага жыцця і, асабліва, яго наахвочы бок, у чым да гэтага часу адчуваецца вялікі недахоп. Так сама спадзімся, што ў гэтым напрамку новавыдадзенага часопіс зробіць значны крок уперат беларускай працоўна-пролетарскай культуры.

Няхай жыве і яскрава гарыць „Полымя“!

Ад імя беларускага настаўніка Цяжыдзкоўскага вясельлі —
настаўнік Янун Шаблюн.

М. Пясочня па Слуцкыне. 25 снежня 1922 г.

ПАПРАУКІ:

I

Слышаючыся з перанісваннем сьмяяцца і прымаючы „Чым выклінаецца знамяніцае аб'яднаньне Саветніх Рэспублік“ (гл. „Полымя“ № 1), я ня прыкмеціў у свой час, што мною былі абмыловак пранумары для рэдакцыі чарнавіка. Абмылка прайшла і ў друку, а зьвестка пра гэта ў № 2 „Полымя“ надрукаваць вельмі якую папраўку на 18 радку спачатку ў пераможнага артыкулу на 50 стр. № 1 „Полымя“, замест сёгоў „8 пэвалейных саветніх сацыяльных рэспублік“, — трэба чытаць:

...„8 значнейшых пэвалейных і шырока-аўтаномных рэспублік, якія маюць вырашаны гаспадарчыя асаблівасьці і якія для праставы будзем называць пад агульнаю назваю пэвалейных саветніх сацыяльных рэспублік“...

Я. Патровіч.

II

Навінен паправіць той дасадны лягусе, які быў дапушчаны мною ў артыкулу „Навакол Польскага Сонму“ у першым нумары „Полымя“. Дакладна кепскаму знаёмству з польскаю моваю, я ня прыкмеціў у польскіх тэкстах, з якіх браў матэрыял для артыкулу, што *Сям, памаліўшыся богу ў касцёле сьв. Яна, адчыніўшыся ў касцёле прамоваю ксяндза на пасяджэньне перайшоў у сваё памяшканьне*, і з сьледства з касцёлам. Хоць лягусе сэнсу артыкулу і не мяняе, але мушу адзначыць гэта.

М. Маразоўскі.

Рэдактар: Рэдакцыйная калегія.

Выдавец: Коопэрацыйнае т-ва „Саветная Беларусь“.

ДРУКАРСКІЯ ДѢЛЫЛКІ.

Стар.	Радок	Надрукована	Павінна быць
1	13 зьнізу	мера	зеры
70	4 зверху	моу	дэры
70	15 "	іх	практыкалі
71	7 знізу	іх	іх
71	4 "	іх	практыкалі
72	1 "	іх	іх
		...і якіх рэвалюцый кастрычніка ні ў сілах была развітаць. З першых дзён свайго жыцця...	...і якіх рэвалюцый кастрычніка ні ў сілах была развітаць. З першых дзён свайго жыцця...
72	2 знізу	мэблямі	мэблямі
72	17 "	іх	іх
71	14 зверху	Ніх	Ніх
70	1 "	іх	іх
75	13 знізу	іх	іх
7	1 зверху	іх	іх
76	16 знізу	іх	іх
76	5 "	іх	іх
78	4 зверху	іх	іх
81	4 "	іх	іх
81	4 "	іх	іх
81	11 "	іх	іх
95	5 "	іх	іх
95	4 знізу	іх	іх
97	18 зверху	іх	іх
10	6 знізу	іх	іх
101	1 зверху	іх	іх
101	2 знізу	іх	іх
101	7 "	іх	іх
106	8 "	іх	іх
101	18 "	іх	іх
116	15 зверху	іх	іх
118	12 знізу	іх	іх
119	26 "	іх	іх
125	5 знізу	іх	іх
131	9 знізу	іх	іх
135	20 зверху	іх	іх
"	16 знізу	іх	іх
"	14 "	іх	іх
137	4 зверху	іх	іх
"	21 знізу	іх	іх
138	18 "	іх	іх
140	122 "	іх	іх
"	102 "	іх	іх
141	31 зверху	іх	іх
"	7 "	іх	іх
"	192 "	іх	іх
142	91 "	іх	іх
"	211 "	іх	іх
"	151 знізу	іх	іх
"	9- зверху	іх	іх
144	51 знізу	іх	іх

ЗЬМЕСТ 2 га НУМДРУ.

	Стр.
1. М. Чарот —Люблю. Верш	3
2. » —Ц. Гартнаму. ^{3-й} ш.	4
3. Арнадзь Морнаўна —Крык вуліцы. Верш	5
4. » —Сьценны. Верш	—
5. Цішна Гартны —На руінах. Апавяданьне	6
6. Міхайла Грамына —Сямімільнымі крокамі. Верш	29
7. Неманскі —Ромэо й Джульета на Беларусі: Апавяданьне	34
8. Цішна Гартны —З пылу «Сучасны Барлін». Верш	58
9. Хмарна —Ты ўзбудзіў... Верш	—
10. А. Гурло —Мой край. Верш	59
11. В. Нодаль —На сваім запраўным месцы (Сусьветная сацыял-дэма- кратыя на службе ў капітала).	60
12. З. Жылуновіч —Беларускі Парнас у новай вопратцы (Абегла-кры- тычныя пары).	68
13. Ів. Луцэвіч —Выдавецкая справа ў Савецкай Беларусі за 1922 г.	86
14. М. Маразэўскі —Белы дом толькі журыцца... (Аб «Босыя на вог- нішчы» і аб меншавіцкіх акуларах)	92
15. Ар. Смоліч —Краяведаньне і Унівэрсытэт у Савецкай Беларусі	101
16. Саюз Савецкіх Рэспублік	105
17. У. Дзяржынскі —«Белорусы» Е. Ф. Карскага	112
18. Удзельнікі канфэрэнцыі —Першы крок зроблены	133
19. Кнігарні	140
20. Хроніка Беларускае культуры	148
21. Прывітаньне «Полымя»	151
22. Папраўкі	—
23. Друкарскія абмылкі	152

ЗЬМЕСТ № 1 (сьнежань 1922 г.)

„ПОЛЫМЯ“

Ад рэдакцыі—Нашы заданьні. Цішка Гартны—Па дарозе да будучыны. Сельскі мітынг—*Вершы. М. Чарот*—Зімою. Плывём к прыгожа-сьветлай далі—*Вершы. А. Гурло*—У жыцьцёвай кузні. На працу. У зорную ноч—*Вершы. А. Александровіч*—Раніца—*Верш. Я. Журба*—Будаўніком новага жыцьця—*Верш. З. Бядуля*—Адолата пану—*Пазьм. Немайсні*—Над Кроманьню—*Апавяданьне. В. Нодаль*—Завяпад ўсяго ветнай гаспадаркі і ўсясьветны фашызм. *З. Ж.*—1 студня—рэвалюцыйна-гістарычнае сьвята Савецкай Беларусі. *У. Ігнатоўскі*—Сучасная вялікая рэвалюцыя й нацыянальнае пытаньне. *Я. Пятровіч*—Чым выклікаецца эканамічнае аб'яднаньне Савецкіх Рэспублік. *З. Бядуля*—Тэатр і выхаваньне мас. *З. Жылуновіч*—Аб крытыцы «Босыя на вогнішчы» і яшчэ аб саміх «Босыя на вогнішчы» *М. Чарота. М. Грамыка*—Пазэія аб рэвалюцыі і рэвалюцыя ў пазэі. Гвалт над формай (нібы-паэма). *М. Маразоўскі*—Навабол польскага сойму. *Кнігані. Хроніка Беларускае Культуры.*

Кошт нумару 5 рублёў грашыма 1923 году.

ВЫДАВЕЦТВА

„САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ“

мае ўласную кнігарню

(МЕНСК, быўш. Губарнатарская вуліца, д. 97),

у якой прадаюцца ўсе ўласныя выданьні выдавецтва, а так сама і ўсялякія беларускія кнігі, выданья другімі выдавецтвамі ў розных мясцох.

Кнігарня прымае на камісію беларускія кнігі і кнігі па беларусазнаўству, а так сама і дае на камісію свае выданьні.

БЕЛАРУСКИМ КООПЕРАЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКИМ
ТАВАРЫСТВАМ

“САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ”

(бел. ш. АДРАДЖЭНЬНЕ)

НАДРУКАВАНЫ І ВЫПУШЧАНЫ

У ПРАДАЖУ ВОСЬ ЯКІЯ КНІГІ

ПРЫГОЖАЕ ПІСЬМЕНСТВА.

Якуб Колас—Водгулье. Збор вершаў.

Яна Купала—Спадчына. Збор вершаў.

Зьмітрон Бядуля—Над родным небам. Збор вершаў.

Ф. Богушэвіч—Душка беларуская і Смык беларускі. Збор вершаў.

М. Чарот—Бося на вогнішчы. Рэвалюцыйная поэма.

НАДРУЧНІКІ ДЛЯ ШКОЛ

С. Некрашэвіч—Роднае слова. Другая пасля зьмянтара кніжка для чытанья.

Веласковіч і Лукашэвіч—Зборнік арытматычных задач. Ч. I.

» » Мэтодыка арытматыкі.

» » Зборнік арытматычных задач. Ч. II.

Я. Лёсіч—Практычная граматыка. Ч. I.

Кармовыя травы. Сэрэдзія і Плюшка.

КНІЖКІ ПО РОЗНЫХ ПЫТАНЬНЯХ.

Пр. Янчук—Нарысы па гісторыі беларускай літаратуры (Старадаўны перыяд).

«ПОЛЫМЯ»—штомесыяная часопісь. № 1 і 2.

Мастацкі насьвечаны календар.

ДРУКУЮЦЦА:

Беларускі работніцка-сялянскі календар.

ПРЫГАТАВАНЫ ДА ДРУКУ:

М. Грамына—Радзімаведзеньне. Пачатковая географія.

Пр. У. Пічэта—Гісторыя Беларусі. Ч. I. Ад старадаўніх часоў да дублінскае вуніі.

З. Бядуля—Збор апавяданьняў.

Сцэнічныя творы—Сшытак першы.

Хрэстаматыя Беларускай Літаратуры.

Траяноўскі—Прыродазнаўства. I, II і III ч.